

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ

Кафедра педагогіки, психології та менеджменту

ДОПУЩЕНО ДО ЗАХИСТУ

завдувач кафедри ПП та М

Ю. І. МЕНДАСИМЕНКО

(підпис)

« 12 » грудня 2025 р.

«РОЗВИТОК ПАМ'ЯТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ
ШЛЯХОМ МНЕМОТЕХНІК»

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня «магістр»

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність: 053 Психологія

Освітньо-професійна програма «Психологія»

Здобувачка вищої освіти
групи ПС-23-14-зМ

СІРОШТАН Карина Андріївна

(підпис)

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент

КУЛІШОВ Володимир Сергійович

(підпис)

(підпис)

Біла Церква 2025

Протокол аналізу звіту подібності

Заявляю, що я ознайомився (-лась) з Повним звітом подібності, який був згенерований Системою виявлення і запобігання щодо роботи:

Автор: Сіроштан Карина Андріївна, група ПС-23-14-зМ

Назва: Розвиток пам'яті у дітей молодшого шкільного віку шляхом мнемотехнік

Керівник: Кулішов Володимир Сергійович

Підрозділ: кафедра педагогіки, психології та менеджменту

Коефіцієнт подібності 1: 2.9%

Мікропробіли: 66

Заміна букв: 0

Інтервали: 0

Після аналізу Звіту подібності констатую наступне:

☒ Запозичення, виявлені в роботі є законними і не є плагіатом. Рівень подібності не перевищує допустимої межі. Таким чином робота незалежна і приймається.

☐ Запозичення не є плагіатом, але перевищено граничне значення рівня подібностей. Таким чином робота повертається на доопрацювання.

☐ Виявлено запозичення і плагіат або навмисні текстові спотворення (маніпуляції), як передбачувані спроби укриття плагіату, які роблять роботу невідповідною вимогам законодавства (Ст. 26. ЗУ Про фахову передвищу освіту, пункт 3.1, Ст. 42. ЗУ Про освіту) та вимог НАЗЯВО (Критерій 5), а також кодексу етики і процедур. Таким чином робота не приймається.

Висновок: *Вважати роботу студентки КА на високому рівні оригінальності, оскільки текст, містить результати власних досліджень. Використання джерел, результатів не текстів інших авторів мають помітне не відтворює*

Григоренко
Дата *06.05.2025р.*

Відповідальний за антиплагіатну технічну експертизу у Білоцерківському інституті неперервної професійної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України:

Підпис

Григоренко

БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

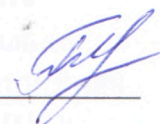
Кафедра педагогіки, психології та менеджменту
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 053 Психологія, освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

д.е.н., доцент Герасаменко Ю. С.

«03» січня 2025 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧЕВІ ОСВІТИ Сіроштан Карині Андріївні

1. Тема роботи «Розвиток пам'яті у дітей молодшого шкільного віку шляхом мнемотехнік»
керівник роботи Кулішов Володимир Сергійович кандидат педагогічних наук, доцент
затверджені наказом БІНПО від «03» січня 2025 року № 01-06/03
2. Строк подання здобувачем освіти роботи «02» травня 2025 р.
3. Вихідні дані до роботи
Наукові праці, актуальні дослідження в періодичних виданнях зарубіжних та вітчизняних вчених, монографії вітчизняних вчених, тестування, тренінгові заняття.
4. Перелік питань, які потрібно розробити:
Кваліфікаційна робота складається з основної частини та додаткової. Основна частина містить такі структурні елементи: вступ, сутність (3 розділи-теоретичний, емпіричний, розробка), загальні висновки, список використаних джерел, додатки. Розділ 1 - Теоретико-методологічні засади дослідження розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку — складається з 3 - х підрозділів: 1.1 Поняття та особливості розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку; 1.2 Класифікація видів пам'яті та їх роль у когнітивному розвитку дітей молодшого шкільного віку; 1.3 Чинники, що впливають на розвиток пам'яті у дітей молодшого шкільного віку; Розділ 2. Експериментальне дослідження розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку — з 3 - х підрозділів: 2.1 Методичне забезпечення проведення експериментального дослідження; 2.2. Організація та проведення експериментального дослідження; 2.3 Кількісний та якісний аналіз отриманих результатів; Розділ 3 - Корекційно-рекомендаційний аспект розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку засобами мнемотехнік - з 3 - х підрозділів: 3.1 Розробка та теоретичне обґрунтування тренінгових занять із використанням мнемотехнік; 3.2

Впровадження тренінгових занять та аналіз їхньої ефективності щодо розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку; 3.3 Практичні рекомендації для педагогів та батьків щодо оптимізації процесів запам'ятовування у дітей молодшого шкільного віку.

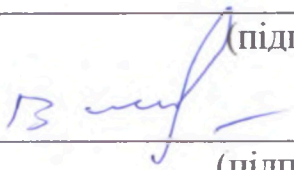
5. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада Консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Кулішов В. С. канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки, психології та менеджменту БІНПО	06.01.2025 р.	06.01.2025 р.
2	Кулішов В. С. канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки, психології та менеджменту БІНПО	10.03.2025 р.	10.03.2025 р.
3	Кулішов В. С. канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки, психології та менеджменту БІНПО	21.04.2025 р.	21.04.2025 р.

6. Дата видачі завдання 03.01.2025 р.

з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Узгодження теми, складання змісту	січень	виконано
2.	Вивчення літературних джерел	січень	виконано
3.	Збирання матеріалу	січень	виконано
4.	Обробка матеріалу	лютий	виконано
5.	Виконання розділу 1	лютий	виконано
6.	Виконання розділу 2	березень	виконано
7.	Виконання розділу 3	березень	виконано
8.	Формулювання висновків	квітень	виконано
9.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії перевірка на плагіат	квітень	виконано
10.	Подання роботи на кафедру	травень	виконано

Студент К. А. Сіроштан
(підпис)

Керівник роботи В. С. Кулішов
(підпис)

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ

Кафедра педагогіки, психології та менеджменту

ВІДГУК

Керівника на кваліфікаційну роботу здобувачки Сіроштан Карини
Андріївни

Тема кваліфікаційної роботи: «Розвиток пам'яті у дітей молодшого
шкільного віку шляхом мнемотехнік»

Загальна характеристика кваліфікаційної роботи.

Дослідження Сіроштан К.А. має ґрунтовне теоретичне і практичне значення, оскільки у дітей молодшого шкільного віку пам'ять є однією з ключових когнітивних функцій, яка відіграє важливу роль в освітньому процесі. У цей період вона активно розвивається, впливаючи на здатність дітей засвоювати нову інформацію. Оскільки сучасний освітній процес потребує ефективних підходів до навчання, особливої уваги набувають мнемотехніки – спеціальні методи, що полегшують запам'ятовування та відтворення матеріалу.

Позитивною рисою дослідження є ґрунтовний аналіз теоретико-методологічних засад розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку та проведене авторкою експериментальне дослідження зазначеної проблематики. Варто також відмітити широку джерельну базу дослідження (65 позицій) як вітчизняних, так і зарубіжних авторів з питань розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку.

Практичною цінністю дослідження є теоретично обґрунтована та практично апробована Сіроштан К.А. система тренінгових занять для розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку засобами мнемотехнік, а також розроблені авторкою практичні рекомендації для педагогів та батьків щодо оптимізації процесів запам'ятовування у дітей молодшого шкільного віку.

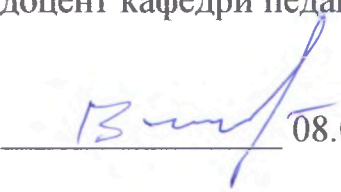
Робота успішно пройшла перевірку на наявність академічного плагіату. Відсоток оригінальності кваліфікаційної роботи за допомогою комплексу StrikePlagiarism складає 97,1 %.

Висновки, оцінка кваліфікаційної роботи та пропозиції.

Отже, представлена кваліфікаційна робота є завершеним самостійним науковим дослідженням, яке має вагоме теоретичне і прикладне значення, відповідає всім вимогам, що висуваються до такого

виду робіт, а її авторка заслуговує на високу позитивну оцінку – 93 А «відмінно».

Керівник кваліфікаційної роботи: доцент кафедри педагогіки, психології та менеджменту

Володимир КУЛІШОВ 08.05.2025 р.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 156 сторінок, 24 рисунка, 8 таблиць, 65 літературних джерел.

Мета дослідження: дослідити теоретичні та практичні спекти розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку шляхом мнемотехнік.

Об'єктом дослідження є пам'ять у дітей молодшого шкільного віку. Предметом дослідження є вплив мнемотехнік на розвиток пам'яті у дітей молодшого шкільного віку.

Основні методи наукового дослідження. На різних стадіях дослідження широко використовувалися такі методи: теоретичні методи (аналіз і узагальнення наукових джерел щодо розвитку пам'яті, класифікація її видів та чинників, що впливають на розвиток пам'яті дітей молодшого шкільного віку), емпіричні методи (спостереження, тестування, психодіагностика за допомогою методик «Заучування 10 слів», «Піктограма», «Запам'ятай малюнки», «Картинки»), методи обробки даних (кількісно-якісний аналіз, контент-аналіз, узагальнення та інтерпретація отриманих результатів), методичні методи (розроблення тренінгових занять із використанням мнемотехнік для розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку, створення рекомендацій для педагогів і батьків щодо оптимізації процесів запам'ятовування у дітей)

Основний науковий результат полягає в тому, що вперше теоретично обґрунтовано та експериментально підтверджено ефективність комплексного підходу щодо розвитку пам'яті дітей молодшого шкільного віку шляхом інтеграції мнемотехнічних методів. Визначено та науково обґрунтовано ключові чинники, які впливають на процеси запам'ятовування в цьому віковому періоді, зокрема мотиваційні, емоційні та когнітивні аспекти. Доведено, що саме комплекс зазначених чинників створює оптимальні умови для розвитку пам'яті. Уперше ці компоненти розглядаються в контексті використання мнемотехнік як цілісного педагогічного інструменту, що раніше вивчався лише фрагментарно. Розроблено та експериментально апробовано програму тренінгових занять із застосуванням мнемотехнік, яка сприяє ефективному розвитку пам'яті в учнів молодшого шкільного віку. Результати експериментального дослідження засвідчили суттєве підвищення рівня розвитку пам'яті, особливо у дітей з початково низькими показниками, що підтверджує доцільність використання мнемотехнік у освітньому процесі. Подальшого розвитку набули подальші застосування мнемотехнік у навчанні молодших школярів.

Експериментальна база дослідження. Центральненська гімназія Миронівської міської ради Київської області.

ABSTRACT

Qualification paper: 156 pages, 24 figures, 8 tables, 65 literary sources.
Research Objective: To investigate the theoretical and practical aspects of memory development in primary school children through the use of mnemonic techniques.

Object of the Study: Memory in primary school children. Subject of the Study: The impact of mnemonic techniques on the development of memory in primary school children.

Main Research Methods: At various stages of the study, a range of methods were employed: theoretical methods (analysis and generalization of scientific sources on memory development, classification of its types and factors influencing memory in primary school children); empirical methods (observation, testing, psychodiagnostics using methods such as «Memorizing 10 Words», «Pictogram», «Remember the Pictures», «Pictures»); data processing methods (quantitative and qualitative analysis, content analysis, synthesis and interpretation of the obtained results); methodological methods (development of training sessions using mnemonics for memory development in primary school children, creation of recommendations for teachers and parents on optimizing memorization processes in children).

Key Scientific Result: For the first time, the effectiveness of an integrated approach to memory development in primary school children through the application of mnemonic methods has been theoretically substantiated and experimentally confirmed. Key factors influencing memorization during this age period - particularly motivational, emotional, and cognitive aspects - have been identified and scientifically grounded. It has been proven that the combination of these factors creates optimal conditions for memory development. These components are considered for the first time in the context of using mnemonics as a holistic pedagogical tool, whereas earlier research addressed them only fragmentarily. A training program using mnemonics was developed and experimentally tested, showing significant improvement in memory development among primary school pupils, especially those with initially low memory performance, thus confirming the feasibility of using mnemonics in the educational process. The use of mnemonics in teaching primary school students has received further development.

Experimental Base of the Study: Tsentralnenska Gymnasium of the Myronivka City Council, Kyiv Region.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	10
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО.....	14
1.1. Поняття та особливості розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку.....	14
1.2. Класифікація видів пам'яті та їх роль у когнітивному розвитку дітей молодшого шкільного віку.....	26
1.3. Чинники, що впливають на розвиток пам'яті у дітей молодшого шкільного віку.....	36
Висновки до розділу 1.....	43
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРЕМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	45
2.1. Методичне забезпечення проведення експериментального дослідження.....	45
2.2. Організація та проведення експериментального дослідження.....	49
2.3. Кількісний та якісний аналіз отриманих результатів.....	55
Висновки до розділу 2.....	69
РОЗДІЛ 3. КОРЕКЦІЙНО-РЕКОМЕНДАЦІЙНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ЗАСОБАМИ МНЕМОТЕХНІК.....	70
3.1. Розробка та теоретичне обґрунтування тренінгових занять із використанням мнемотехнік	70
3.2. Впровадження тренінгових занять та аналіз їхньої ефективності щодо розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку.....	81
3.3. Практичні рекомендації для педагогів та батьків щодо оптимізації процесів запам'ятовування у дітей молодшого шкільного віку.....	96
Висновки до розділу 3.....	99

ВИСНОВКИ.....	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	104
ДОДАТКИ.....	112

ВСТУП

Пам'ять є однією з ключових когнітивних функцій, яка відіграє важливу роль у освітньому процесі дітей молодшого шкільного віку. У цей період вона активно розвивається, впливаючи на здатність дітей засвоювати нову інформацію. Оскільки сучасний освітній процес потребує ефективних підходів до навчання, особливої уваги набувають мнемотехніки. Спеціальні методи, що полегшують запам'ятовування та відтворення матеріалу.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю пошуку ефективних методик для оптимізації процесу запам'ятовування у дітей, що сприятиме підвищенню їхньої освітньої мотивації, академічної успішності та когнітивного розвитку. У сучасному освітньому просторі важливо застосовувати науково обґрунтовані підходи до розвитку пам'яті, які дозволяють учням легше та продуктивніше опановувати навчальні дисципліни.

Серед зарубіжних науковців значний внесок у вивченні пам'яті зробили такі вчені, як А. Біне, Р. Аткінсон, Ф. Бартлет, А. Бергсон, Г. Еббінгауз, Дж. Брунер та інші.

У вітчизняній науці питання пам'яті досліджували такі вчені, як С. Бужинська, О. Куліш, Л. Макарова, М. Савчин, Л. Василенко, Ю. Ходикіна, Г. Серeda, С. Бочарова, Т. Хомуленко, І. Мельник, Н. Репкіна.

Незважаючи на численні теоретичні та практичні дослідження щодо розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку, ефективність мнемотехнік для її покращення та розвитку все ще потребує подальшого вивчення.

Тому нами було обрано тему дослідження: «Розвиток пам'яті у дітей молодшого шкільного віку шляхом мнемотехнік».

Мета дослідження – дослідити теоретичні та практичні спекти розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку шляхом мнемотехнік.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку та визначити її особливості.
2. Визначити причини, що впливають на розвиток пам'яті молодших школярів.
3. Провести експериментальне дослідження щодо розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку.
4. Розробити систему тренінгових занять із використанням мнемотехнік щодо розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку.
5. Надати практичні рекомендації для педагогів та батьків щодо оптимізації процесів запам'ятовування у дітей молодшого шкільного віку

Об'єкт дослідження – пам'ять у дітей молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження – вплив мнемотехнік на розвиток пам'яті у дітей молодшого шкільного віку.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали: особливості розвитку та форм пам'яті у дітей молодшого шкільного віку (С. Бужинська, Ю. Ходикіна, Н. Репкіна.), вивчення методів та механізмів запам'ятовування (Ф. Бартлет, Г. Еббінгауз), дослідження процесів пам'яті (Г. Середа, П. Зінченко, С. Бочарова), розвиток пам'яті (Т. Хомуленко, І. Мельник).

Для досягнення мети і розв'язання поставлених завдань використано такі **методи наукового дослідження:**

- теоретичні методи: аналіз і узагальнення наукових джерел щодо розвитку пам'яті, класифікація її видів та чинників, що впливають на розвиток пам'яті дітей молодшого шкільного віку.
- емпіричні методи: спостереження, тестування, психодіагностика за допомогою методик «Заучування 10 слів», «Піктограма», «Запам'ятай малюнки», «Картинки».

- методи обробки даних: кількісно-якісний аналіз, контент-аналіз, узагальнення та інтерпретація отриманих результатів.
- методичні методи: розроблення тренінгових занять із використанням мнемотехнік для розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку, а також створення рекомендацій для педагогів і батьків щодо оптимізації процесів запам'ятовування у дітей.

Експериментальна база дослідження. Центральненська гімназія Миронівської міської ради Київської області.

Наукова новизна полягає в теоретично обґрунтованому та експериментально підтвердженому підході щодо розвитку пам'яті дітей молодшого шкільного віку шляхом мнемотехнічних методів. Визначено та науково обґрунтовано ключові чинники, які впливають на процеси запам'ятовування в цьому віковому періоді. Зокрема мотиваційні, емоційні та когнітивні аспекти. Доведено, що саме комплекс зазначених чинників створює оптимальні умови для розвитку пам'яті. Уперше ці компоненти розглядаються в контексті використання мнемотехнік як цілісного інструменту, що раніше вивчався лише фрагментарно. Розроблено та експериментально апробовано програму тренінгових занять із застосуванням мнемотехнік, яка сприяє ефективному розвитку пам'яті в учнів молодшого шкільного віку. Результати експериментального дослідження засвідчили суттєве підвищення рівня розвитку пам'яті. Особливо у дітей з початково низькими показниками, що підтверджує доцільність використання мнемотехнік у освітньому процесі. Подальшого розвитку набули застосування мнемотехнік у навчанні дітей молодшого шкільного віку.

Практичне значення полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані в освітньому процесі для підвищення ефективності розвитку пам'яті в молодших школярів шляхом використанням мнемотехнік.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні результати кваліфікаційної роботи були представлені для обговорення на: методичних засіданнях педагогів Центральненської гімназії Миронівської міської ради Київської області (2024-2025 н.р.); науково-практичному семінарі «Психолого-педагогічні аспекти формування сучасних навичок у кваліфікованих робітників для повоєнного відновлення України» (Біла Церква, 2025).

Публікації. Основні наукові положення кваліфікаційної роботи опубліковані у виданнях:

1. Сіроштан К.А. Розвиток пам'яті у дітей молодшого шкільного віку. *Психолого-педагогічні аспекти формування сучасних навичок у кваліфікованих робітників для повоєнного відновлення України* : Матеріали науково-практичного семінару (Україна, м. Біла Церква, 27 бер. 2025 р.). Біла Церква : Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти.

2. Сіроштан К. А., Кулішов В. С. Мнемотехніка як засіб розвитку пам'яті молодших школярів. *Нотатки сучасної науки: мультидисциплінарний науковий часопис*. 2025. № 23. С. 21.

Структура кваліфікаційної роботи визначається логікою дослідження і включає вступ, три розділи основної частини, висновки, список використаних джерел (65 позицій), додатки. Робота містить 24 рисунки та 8 таблиць. Обсяг кваліфікаційної роботи становить 156 сторінок, з них 97 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО

1.1. Поняття та особливості розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку

Пам'ять відіграє ключову роль у навчальній діяльності молодших школярів. А саме їх вплив на успіхи та загальний інтелектуальний розвиток.

Рівень розвитку пам'яті досягає найвищого ступеня саме у людини. Вона є основою будь-якої діяльності, забезпечує взаємозв'язок між іншими психічними процесами та визначає можливість набуття знань і навичок. Усе, що ми знаємо, вміємо та переживаємо, є результатом здатності мозку. А саме, запам'ятовувати й зберігати інформацію у вигляді образів, думок, відчуттів та рухових навичок. Пам'ять відіграє ключову роль у формуванні здібностей людини, процесі навчання та соціалізації. Без неї неможливе не лише нормальне функціонування особистості, а й розвиток суспільства загалом. Подальший прогрес людства також значною мірою залежить від вдосконалення цієї когнітивної функції [9].

Проблема пам'яті цікавила людство ще з давніх часів. Видатні вчені й мислителі багатьох поколінь прагнули її дослідити та пояснити. У давньогрецькій міфології існувала богиня пам'яті Мнемозіна, яка вважалася матір'ю дев'яти муз, покровительок наук і мистецтв. Арістотель у своїх працях зазначав, що тварини здатні до впізнавання. Тоді як людям притаманна розвинена пам'ять, що дає змогу створювати образи предметів та явищ. На його думку, пам'ять є цінним духовним надбанням людства [9].

Починаючи з 1980-х років, майже всі теорії пам'яті зазнали суттєвого впливу когнітивної психології. Дослідження пам'яті стали зосереджуватися на її семантичній (класифікація та ієрархізація понять, а саме, від загальних до конкретних) та «іконічній» (обробка невербальної інформації, образів, що сприяють інтеграції та відтворенню знань) організації [9; 15].

Ряд досліджень, проведені вченими, підтвердили існування трьох окремих систем пам'яті. Вони належать до довготривалої пам'яті: епізодичної, семантичної та процедурної [29].

У 80-х роках 19 століття німецький психолог Г. Еббінгауз розробив метод, який дозволив досліджувати закони «чистої» пам'яті, не залежної від мислення. Він запропонував заучування безглузвих складів. Це дало змогу встановити основні закономірності запам'ятовування та виявити особливості механізмів асоціацій [29].

Г. Еббінгауз також з'ясував, що за умови зосередженої уваги до події навіть одноразове переживання може забезпечити точне її відтворення в майбутньому. Іншим важливим відкриттям стало виявлення «ефекту краю». А саме, при запам'ятовуванні довгих рядів інформації найкраще запам'ятовується матеріал, розташований на початку та в кінці [15; 29].

Одним із ключових досягнень Г. Еббінгауза стало відкриття закону забування. Досліджуючи процес запам'ятовування безглузвих складів, він встановив, що забування відбувається досить швидко. Протягом першої години втрачається до 60% отриманої інформації, а через шість днів у пам'яті зберігається менше 20% початкових даних [29].

Паралельно з його дослідженнями вивчення пам'яті здійснювали й інші вчені. Німецький психіатр Е. Крепелін аналізував особливості запам'ятовування у психічно хворих. Психолог Г. Е. Мюллер провів

грунтовні дослідження механізмів закріплення та відтворення слідів пам'яті [16; 29].

Дослід Хантера, в якому він вивчав реакцію своєї доньки на приховані об'єкти, заклав підґрунтя для майбутніх досліджень щодо пам'яті. Однак справжній науковий інтерес до розвитку дитячої пам'яті відродився лише в 1960-х роках. А саме, коли Флавелл розпочав серію робіт, присвячених вивченню стратегій запам'ятовування. Він підійшов до цього питання з позиції когнітивної психології, зосередившись на тому, як діти кодують і зберігають інформацію. Його відкриття, щодо труднощів, з якими стикаються діти при застосуванні цих стратегій, стали основою для подальших досліджень вікових змін у процесах обробки інформації [65].

На ранніх етапах вивчення пам'яті основна увага приділялася свідомій мнемічній діяльності. А саме, навмисному заучуванню та відтворенню матеріалу. Природні механізми фіксації інформації, спільні для людини та тварин, залишалися менш дослідженими в психології [16].

З розвитком об'єктивного вивчення поведінки тварин дослідження пам'яті значно розширилося. Наприкінці XIX – на початку XX століття американський психолог Е. Торндайк започаткував вивчення процесу формування навичок у тварин. Це стало важливим кроком у розвитку науки про пам'ять [16].

Фізіологічною основою пам'яті є здатність мозку створювати тимчасові нервові зв'язки, закріплювати їх та відновлювати сліди минулих вражень. Саме ці сліди дозволяють актуалізувати ситуацію та викликати відповідну реакцію навіть за відсутності первинного подразника. Запам'ятовування і збереження інформації відбуваються через утворення та фіксацію нервових зв'язків, забування – через їхнє гальмування, а відтворення – через їхнє оновлення [29].

Пам'ять – один із п'яти ключових пізнавальних процесів і важливий інструмент інтелекту людини. Вона є психічним механізмом, що дозволяє

накопичувати, зберігати та відтворювати особистий досвід, відображаючи події життя та діяльності [18].

На відміну від природничих наук, що розглядають пам'ять у зв'язку з тілесністю та органами чуттів, гуманітарні науки (історія, соціологія, культурологія, філософія) сприймають її як ключове джерело пізнання соціальної реальності. Незважаючи на різноманітність підходів до вивчення пам'яті в гуманітарних дисциплінах, між ними можна знайти певні спільні риси. Розгляд феномена пам'яті породив різні його інтерпретації, оцінки та характеристики [18].

Особливий інтерес викликають погляди австрійського лікаря та психолога, засновника психоаналізу З. Фрейда на природу пам'яті, її властивості та механізми. Він аналізував роботу пам'яті, спираючись на власні емпіричні спостереження, отримані з повсякденного життя, та виклав свої висновки у своїй праці [11].

Вчені зазначали, що без пам'яті людина була б подібна до новонародженого. Вона не мала змоги накопичувати досвід та підкреслювали. Без пам'яті людина існувала б лише у миттєвому моменті, а минуле не мало б значення для майбутнього [9].

У психологічній науці пам'ять розглядається як один із провідних пізнавальних процесів. Це є фундаментом психічної діяльності людини. Вона визначає можливість навчання, розвитку здібностей та формування життєвих навичок. Вчені, такі як Р. Аткинсон, А. Бергсон, А. Біне, Г. Еббінгауз та інші, досліджували цей процес. А саме, вказуючи на його важливість у когнітивному розвитку особистості та наголошували, що пам'ять є необхідною умовою повноцінного функціонування особистості [21].

Основоположником вивчення пам'яті вважається Г. Еббінгауз, який вперше застосував експериментальні методи для її дослідження. Розробив методику вимірювання мнемічних процесів. Також, встановив основні

закономірності запам'ятовування, збереження, відтворення та забування інформації. Його дослідження стали фундаментом для подальших наукових пошуків у цій сфері [21].

З давніх часів пам'ять та її розвиток привертала увагу науковців, і сьогодні ця тема залишається предметом численних досліджень. Вчені відзначають, що молодші школярі, як і дошкільнята, мають добре розвинену механічну пам'ять. Багато учнів початкових класів механічно заучують навчальні тексти. Це спричиняє труднощі в середніх класах, коли обсяг і складність матеріалу зростають. Розвиток змістової пам'яті в молодшому шкільному віці дозволяє дитині освоїти ефективні стратегії запам'ятовування. Усвідомлене опрацювання матеріалу сприяє його кращому засвоєнню. Важливо, щоб дорослі контролювали не лише результат (точність відповіді, правильність переказу), а й сам процес запам'ятовування, зокрема методи, які використовує дитина [24].

С. Бужинська досліджувала модально-специфічну пам'ять, її роль у пізнавальній діяльності та розвитку дитини. Вона провела експеримент, спрямований на розвиток цього виду пам'яті у першокласників. Науковиця детально описала його етапи та завдання, а також обґрунтувала можливість застосування подібних програм для дітей різних вікових груп [7].

Також, вчені розглядають узагальнений аналіз розвитку пам'яті у молодших школярів. Зазначаючи, що пам'ять у цьому віці розвивається у двох основних напрямках, а саме, довільності та усвідомленості. У процесі навчання вона поступово стає регульованою, опосередкованою та керованою. Удосконалення пам'яті пов'язане з освоєнням різних методів і стратегій запам'ятовування. Зокрема організації та обробки інформації, що сприяє її ефективному засвоєнню [7].

Науковцями з вікової психології, було відзначено, що молодші школярі схильні до дослівного запам'ятовування. Вони пояснює це не лише віковими особливостями, а й впливом життєвого досвіду дитини. Молодші школярі часто не розмежовують завдання запам'ятати і

відтворити від завдань зрозуміти та осмислити матеріал. Тому орієнтуються на дослівне заучування. Це також пов'язано з відсутністю чітких інструкцій з боку вчителя. А саме, щодо того, що слід запам'ятати буквально, а що можна переказати власними словами. Крім того, через перевантаження навчальними завданнями. Діти, які ще не опанували раціональні методи навчання, мимоволі прагнуть до механічного запам'ятовування [25].

Розвиток довготривалої пам'яті у дітей молодшого шкільного віку, можна виокремити кілька ключових аспектів [25; 29].

- молодші школярі схильні до дослівного запам'ятовування. Це сприяє збагаченню словникового запасу, розвитку мовлення, довільної пам'яті та самоконтролю. Цю особливість можна використовувати для тренування механізмів довготривалої пам'яті;
- діти цього віку готові засвоювати спеціальні мнемічні прийоми. Це підвищує ефективність і точність запам'ятовування. Використовуючи доступні їм методи, можна цілеспрямовано покращувати їхню здатність довготривалого збереження інформації;
- навчання сприяє розвитку логічної пам'яті, яка відіграє важливу роль у засвоєнні знань. Якщо допомогти дітям виділяти ключові моменти, встановлювати між ними зв'язки та структурувати інформацію. Це сприятиме формуванню впорядкованої та стійкої довготривалої пам'яті;
- ефективному запам'ятовуванню сприяє включення знань у активну діяльність. Для першокласників доцільно використовувати ігрові методи, тоді як у третьому класі важливо застосовувати елементи складного навчання;
- для вдосконалення довготривалої пам'яті варто навчати дітей спеціальним стратегіям керування пам'яттю. Таким як повторення, впорядкування матеріалу, семантичне опрацювання інформації, створення ментальних образів і цілеспрямований пошук інформації в пам'яті [25].

Завдяки пам'яті людина розширює свої пізнавальні можливості. Що сприяє її розвитку та збереженню цілісності особистості. Основною одиницею роботи пам'яті є уявлення – образи раніше сприйнятих предметів, явищ, думок або фантазій. Саме через уявлення пам'ять тісно взаємодіє з іншими пізнавальними процесами. Такими як відчуття, сприймання, мислення та уява, що забезпечують запам'ятовування та подальше відтворення інформації [15].

Пам'ять є фундаментом психічної діяльності дитини та однією з найцінніших властивостей людського існування. У психологічній науці вона розглядається як один із провідних пізнавальних процесів, оскільки є основою всього пізнання [15].

Пам'ять відіграє ключову роль у розвитку здібностей дитини. Вона слугує необхідною умовою засвоєння знань, формування вмінь і навичок. Як зазначають вчені, без пам'яті неможливе повноцінне функціонування особистості. Завдяки їй дитина може досягати значних успіхів, адже пам'ять – це здатність сприймати, зберігати та відтворювати життєвий досвід [19].

Можливість молодших школярів до довільного запам'ятовування змінюється протягом навчання. В початковій школі і значно відрізняється у дітей перших, других, третіх та четвертих класів. Так, у дітей 7-8 років нерідко виникають ситуації, коли вони легше запам'ятовують матеріал спонтанно. А саме, без застосування спеціальних прийомів, ніж усвідомлено організовуючи інформацію [21].

Зі збільшенням складності навчального матеріалу та зростанням вимог до навчання, запам'ятовування матеріалу стає складнішою. Це спонукає дітей шукати способи організації своєї пам'яті. Найпоширенішим прийомом у молодшому віці є багаторазове повторення, яке сприяє механічному запам'ятовуванню. Проте для багатьох школярів воно залишається основним методом протягом усього періоду навчання. Це пов'язано з тим, що в молодшому шкільному віці діти ще не оволоділи

прийомами змістовного запам'ятовування. Оскільки їхня логічна пам'ять недостатньо сформована [29].

Ефективне запам'ятовування ґрунтується на розумінні матеріалу. До основних прийомів, що допомагають у цьому, належать: встановлення змістових зв'язків, класифікація інформації, виділення ключових понять, складання плану та інші методи осмисленого запам'ятовування [36].

Молодший шкільний вік є сенситивним періодом для розвитку пам'яті. У цей період відбуваються значні зміни у співвідношенні мимовільного та довільного запам'ятовування. Хоча мимовільна пам'ять продовжує відігравати важливу роль, саме довільне запам'ятовування розвивається найбільш інтенсивно. Воно стає особливо ефективним тоді, коли навчальний матеріал стає змістом активної діяльності школярів. У цей період під впливом навчання активно формується логічна пам'ять, яка є ключовою для засвоєння знань [36].

Продуктивність, стійкість і точність запам'ятовування у молодших школярів поступово зростає. Це зумовлено тим, що діти оволодівають більш досконалими мнемічними прийомами. Також підвищується здатність до впізнання запам'ятованих об'єктів, при цьому спостерігаються якісні зміни у сприйнятті. Якщо першокласники здебільшого орієнтуються на загальні, родові ознаки предметів, то третьокласники вже більш детально аналізують інформацію, виокремлюючи специфічні видові та індивідуальні характеристики [37, с. 63].

Молодший шкільний вік вважається одним із ключових етапів дитячого розвитку. Його становлення пов'язане з упровадженням обов'язкової шкільної освіти. В Україні цей період розпочинається у шість-сім років. У деяких країнах, зокрема у Великій Британії та Ізраїлі, діти йдуть до школи вже у п'ять років. Молодший шкільний вік триває до десяти-одинадцять років. У цей час відбувається активний розвиток пам'яті. Вона набуває довільності та підпорядковується свідомому

управлінню. Під керівництвом учні опановують мнемонічні стратегії: формують асоціативні зв'язки, складають плани, використовують опорні схеми й малюнки, а також закріплюють знання шляхом повторення [41, с. 118-119].

Розвиток пам'яті у молодших школярів відбувається через зміну співвідношення між мимовільним і довільним запам'ятовуванням, при цьому поступово зростає роль довільної пам'яті. Відбувається перехід від переважання образної пам'яті до більш активного розвитку словесно-логічної. У цей період особливо інтенсивно формується довільна пам'ять, однак це не означає послаблення мимовільного запам'ятовування [5, с. 53-54].

Для учнів 1–3 класів довільне запам'ятовування є найбільш ефективним тоді, коли навчальний матеріал стає частиною їхньої активної діяльності. Навіть якщо вона не має спеціального мнемічного спрямування. Важливими чинниками, що впливають на розвиток пам'яті молодших школярів, є чітка структура навчального матеріалу. Також, системний підхід до організації навчальної діяльності, послідовність подачі інформації та логічність її викладу на уроці [5, с. 53-54].

У молодшому шкільному віці поступово зростає ефективність, стійкість і точність запам'ятовування навчального матеріалу. Це зумовлено, зокрема, тим, що учні опановують більш розвинені мнемічні прийоми [37, с. 63].

Також покращується здатність до впізнавання раніше засвоєної інформації. Причому в цьому процесі відбуваються якісні зміни. Зокрема, першокласники орієнтуються переважно на загальні, родові ознаки об'єктів, тоді як третьокласники дедалі більше використовують аналітичний підхід. Виокремлюючи специфічні та індивідуальні характеристики [37, с. 63].

Опанування мнемічними діями розпочинається з розвитку мисленнєвих процесів, необхідних для запам'ятовування та відтворення

інформації. Спершу діти освоюють ці процеси, а згодом застосовують їх у різних життєвих ситуаціях. Цей розвиток розпочинається ще в дошкільному віці та триває у молодшому шкільному періоді. Важливу роль у цьому відіграють спеціальні мнемічні завдання. Вони допомагають покращити пам'ять у процесі навчання та різних видах діяльності [40, с. 182].

Діти початкової школи поступово засвоюють різні стратегії запам'ятовування. До основних методів покращення пам'яті належать повторення, організація матеріалу. А також, його смислова обробка, створення уявних образів та пошук інформації в пам'яті [40, с. 182]:

- повторення. Спочатку діти повторюють слова поодиночі, проте до 9 років вони починають об'єднувати їх у групи для більш ефективного запам'ятовування;
- організація матеріалу. Молодші школярі поступово вчаться впорядковувати інформацію. Вони запам'ятовують слова за простими асоціаціями, тоді як учні 3–4 класів уже групують їх за загальними категоріями (наприклад, яблуко, груша, виноград – це фрукти);
- семантична обробка. Діти старшого шкільного віку не просто запам'ятовують інформацію, а й застосовують логічні висновки для її відтворення. Наприклад, 10–11-річні школярі можуть самостійно визначати пропущені деталі на основі контексту. Діти 7-ного віку ще не володіють такою навичкою;
- створення уявних образів. Чим яскравіший та незвичніший матеріал, тим легше його запам'ятати. Учні 3–4 класів демонструють вищу ефективність у створенні образних асоціацій порівняно з першокласниками;
- пошук інформації в пам'яті. Діти аналізують слова, шукаючи правильні варіанти, що допомагає їм покращити здатність до відтворення інформації [40, с. 182].

У молодшому шкільному віці пам'ять розвивається особливо інтенсивно. Це сприяє підвищенню точності впізнавання, запам'ятовування та відтворення навчального матеріалу. Практичні завдання, такі як вивчення віршів, виконання спостережень і переказ текстів, допомагають школярам вдосконалювати свої мнемічні здібності [30; 44].

Пам'ять є важливим когнітивним процесом, що забезпечує накопичення та збереження інформації, необхідної для життєдіяльності людини. Вона дозволяє орієнтуватися в минулому досвіді, планувати майбутнє та навчатись. Запам'ятовування інформації відбувається у різних формах – зоровій, слуховій чи смисловій, що підкреслює індивідуальні особливості кожної людини. Успішність запам'ятовування залежить від рівня мислення, логічних здібностей та когнітивної гнучкості особистості. Саме тому при навчанні дітей важливо враховувати принцип природовідповідності, що дозволяє ефективно адаптувати матеріал до їхніх пізнавальних можливостей [23].

Розвиток пам'яті в молодшому шкільному віці є важливим для успішного навчання. Діти поступово опановують навички запам'ятовування правил, термінів та математичних дій. Обсяг пам'яті зростає, що дозволяє краще утримувати інформацію. Дослідження свідчать, що пам'ять розвивається нерівномірно: словесна пам'ять найбільш активна у 7–8 років, а в підлітковому віці тимчасово слабшає. Продуктивність пам'яті залежить від змісту матеріалу, характеру діяльності та методів запам'ятовування. Молодші школярі краще засвоюють наочну інформацію, але поступово навчаються працювати зі словесним і абстрактним матеріалом [38, с. 173-176].

З віком діти краще опановують раціональні методи запам'ятовування, що покращує навчання. Довільне запам'ятовування стає більш керованим, хоча мимовільне залишається важливим, особливо якщо

матеріал цікавий. Розвиток пам'яті також сприяє формуванню уяви, що допомагає творчо використовувати набуті знання [38, с. 173-176].

Для кожної дитини важливо мати добре розвинену пам'ять, щоб сприяти глибокому засвоєнню матеріалу та розвитку їхніх когнітивних здібностей. Досягнення цього можливе за умови врахування основних закономірностей роботи пам'яті: запам'ятовування, збереження, відтворення та забування [30, с. 7-9].

Отже, розвиток пам'яті у молодших школярів є надзвичайно важливим аспектом їхнього навчального та когнітивного становлення. На цьому етапі переважає мимовільне запам'ятовування. Однак поступово формується довільна пам'ять, що є основою для успішного навчання. Дослідження показують, що діти молодшого шкільного віку схильні до механічного запам'ятовування. Це може ускладнювати засвоєння складних понять у майбутньому. Водночас навчання сприяє розвитку логічної пам'яті. Що дозволяє встановлювати змістові зв'язки між поняттями, структурувати інформацію та покращувати її довготривале збереження.

Здатність до усвідомленого запам'ятовування зростає в міру оволодіння спеціальними мнемонічними прийомами. Такими як повторення, організація матеріалу, семантичне опрацювання та створення ментальних образів. Формування довільної пам'яті значною мірою залежить від залучення знань у активну діяльність. Тому важливо використовувати ігрові методи навчання на ранніх етапах і поступово впроваджувати більш складні підходи, такі як проблемне навчання.

Наукові дослідження підтверджують, що пам'ять є ключовим психічним процесом, що забезпечує інтелектуальний розвиток дитини та її соціалізацію. Без належного розвитку пам'яті навчання стає менш ефективним, а засвоєння знань – поверхневим. Тому, важливо систематично працювати над розвитком цього когнітивного процесу, використовуючи сучасні педагогічні та психологічні методики. Отже, дослідження пам'яті залишаються актуальними.

1.2. Класифікація видів пам'яті та їх роль у когнітивному розвитку дітей молодшого шкільного віку

Дослідження мозку та механізмів пам'яті є предметом активного наукового інтересу в усьому світі. Впродовж тривалого часу вчені зосереджували на цьому напрямі значні зусилля. Проте лише тепер, у світлі зростаючої ролі безперервної освіти, стає зрозуміло, що наявних напрацювань недостатньо для кардинального покращення якості навчання. Пам'ять визначається як здатність зберігати й відтворювати минулий досвід - одна з основних функцій нервової системи. Вона полягає у тривалому збереженні інформації про події зовнішнього світу та реакції організму. Також, у можливості неодноразового використання цієї інформації у свідомій діяльності та поведінці [1].

Залежно від того, який саме матеріал людина запам'ятовує і відтворює, розрізняють чотири основні види пам'яті: образну, рухову, емоційну та словесно-логічну [15, с. 69].

Образна пам'ять проявляється у збереженні та відтворенні уявлень про предмети, явища та їхні властивості. Вона поділяється на кілька підтипів відповідно до сенсорних каналів сприйняття: зорову, слухову, нюхову, смакову тощо. Часто ці різновиди взаємодіють між собою, формуючи комплексний образ [15, с. 69].

Рухова пам'ять відповідає за запам'ятовування і відтворення рухів та їхніх комбінацій. Вона відіграє важливу роль у формуванні навичок, навчанні письму, мовленню та різним видам діяльності. Багато рухових умінь з часом автоматизуються, знижуючи навантаження на психіку [15, с. 69].

Емоційна пам'ять дозволяє людині запам'ятовувати й відтворювати пережиті емоції та почуття. Вона починає формуватися з раннього дитинства. Найбільш яскраві події, насичені емоційними переживаннями, можуть закарбовуватися на все життя. Найкраще запам'ятовується інформація, яка має емоційне забарвлення [16].

Словесно-логічна пам'ять ґрунтується на запам'ятовуванні понять, суджень та висновків, що відображають суттєві зв'язки між предметами й явищами. Вона характерна лише для людини, тварини її не мають, оскільки тісно пов'язана з мовленням і мисленням, формуючись у процесі розвитку інтелекту [15, с. 70-73].

Ще одна класифікація пам'яті базується на тривалості збереження інформації [15, с. 70-73].:

- короткочасна пам'ять утримує дані протягом короткого періоду (частки секунди) та виконує функцію первинного відбору інформації.
- довготривала пам'ять забезпечує збереження інформації протягом тривалого часу. Вона трансформує та систематизує матеріал, отриманий із короткочасної пам'яті.
- оперативна пам'ять необхідна для тимчасового утримання інформації, що використовується в поточній діяльності. Наприклад, під час усного перекладу або вирішення завдань [15, с. 70-73]. Оперативна пам'ять – це система, яка відповідає за тимчасове зберігання та обробку інформації. Її можна уявити як робочий простір, який ми використовуємо для виконання щоденних пізнавальних завдань, що потребують зберігання інформації [55].

Щодо рівня усвідомленості процесів запам'ятовування, пам'ять поділяють на мимовільну та довільну:

- мимовільна пам'ять функціонує без свідомих зусиль людини. Запам'ятовування відбувається завдяки цікавості або значущості інформації.
- довільна пам'ять потребує цілеспрямованих зусиль. Для запам'ятовування та відтворення матеріалу, що важливо в навчальному процесі [16].

Розвиток пам'яті в молодшому шкільному віці залежить від засвоєння ефективних методів запам'ятовування, пов'язаних із

впорядкуванням та обробкою матеріалу. Однак, без спеціального навчання ці методи формуються стихійно й можуть бути малоефективними. Здатність до довільного запам'ятовування значно відрізняється між учнями початкової школи. Молодші школярі (1-2 класи) мають меншу самостійність у використанні стратегій пам'яті, тоді як учні 3-4 класів вже здатні застосовувати їх більш усвідомлено [31].

Щоб успішно використовувати, наприклад, класифікацію як метод запам'ятовування, діти спочатку повинні оволодіти навичками групування інформації. Процес розвитку логічної пам'яті потребує спеціального навчання. Оскільки більшість молодших школярів без відповідного керівництва дорослих не застосовують ефективні прийоми обробки матеріалу. Навіть після засвоєння методів аналізу та осмисленого запам'ятовування діти не одразу починають використовувати їх у навчанні – потрібна додаткова мотивація з боку вчителів і батьків [31].

Дослідження розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку свідчать, що вона розвивається у двох напрямках – довільності та усвідомлення. Впродовж навчання пам'ять стає більш регульованою, а учні освоюють різні методи та стратегії запам'ятовування. Спеціальні дослідження виявили, що навчання мнемічним прийомам проходить у два етапи: спочатку формується розумова дія, а потім вона використовується як спосіб запам'ятовування [25].

Діти легко запам'ятовують цікаву інформацію, подану в ігровій формі або пов'язану з яскравими образами. Однак, на відміну від дошкільнят, першокласники можуть свідомо запам'ятовувати навіть матеріал, який їм нецікавий. Водночас цей процес є індивідуальним і залежить від особливостей дитини, навчального середовища та характеру матеріалу. Деякі діти краще запам'ятовують особисті історії, тоді як інші мають схильність до засвоєння фактів і концептуальних знань. Це підкреслює необхідність індивідуального підходу в навчанні та створення умов для розвитку різних типів пам'яті [12].

Науковці також вивчали мимовільну та довільну пам'ять, зосереджуючи увагу на логічних прийомах запам'ятовування. Водночас мнемотехніка включає багато образних методів, які впливають не лише на регуляцію пам'яті, а й на використання образних форм у процесі запам'ятовування [6].

Розвиток довільної пам'яті також тісно пов'язаний з опануванням знакових і змістовних засобів, таких як письмо та малювання. Дослідження показують, що молодші школярі часто не знають прийомів смислового групування матеріалу або поділу тексту на частини. Для покращення логічної пам'яті важливо навчати дітей аналізувати, порівнювати та систематизувати навчальний матеріал перед його запам'ятовуванням. Якщо не формувати ці навички, можуть виникати помилки через змішування подібних понять [30].

Молодший шкільний вік є критичним періодом для розвитку довільного запам'ятовування. Тому в цей час особливо важливо навчати дітей ефективним стратегіям роботи з інформацією. Індивідуальні особливості пам'яті (наприклад, її модальність) слід враховувати. Проте незалежно від них головним правилом ефективного запам'ятовування є активна робота з матеріалом та його організація [15, с. 217–218].

Особливе значення має прийом співвіднесення, який допомагає пов'язати нову інформацію з уже засвоєними знаннями. Діти можуть застосовувати такі прийоми самостійно, а найбільш продуктивним довільне запам'ятовування стає, коли запам'ятовуваний матеріал інтегрується в активну діяльність, навіть якщо ця діяльність не має спеціальної мнемічної мети [31].

У молодшому шкільному віці найбільше змін зазнає запам'ятовування. У першокласників добре розвинена мимовільна пам'ять, яка легко фіксує яскраві та емоційно значущі події. Проте не вся навчальна інформація є для дитини цікавою, тому для її засвоєння потрібне свідоме зусилля. Зацікавленість у навчанні, мотивація та активна позиція дитини є

важливими умовами розвитку пам'яті. Водночас лише наявність інтересу недостатня для формування довільної пам'яті як вищої психічної функції. Її вдосконалення відбувається завдяки опануванню учнем різних стратегій запам'ятовування, що допомагають організувати та обробити інформацію. Якщо ці стратегії не розвивати цілеспрямовано, вони формуються стихійно та не завжди є ефективними [31].

Для ефективного запам'ятовування важливо враховувати індивідуальні особливості пам'яті дитини, такі як її обсяг та модальність (зорова, слухова, моторна). Однак незалежно від цих характеристик кожен учень має засвоїти головний принцип запам'ятовування. Активна робота з матеріалом та його організоване опрацювання сприяють надійному закріпленню інформації [25].

У дошкільному віці поступово формується перехід від мимовільної пам'яті до довільної. Спочатку дитина усвідомлює необхідність пригадування. Згодом і запам'ятовування, навчається використовувати спеціальні мнемічні засоби (наприклад, логічне групування інформації). У молодшому шкільному віці пам'ять розвивається у напрямку довільності та усвідомлення. Діти легко запам'ятовують матеріал, якщо він цікавий, подається в ігровій формі або супроводжується наочними матеріалами та яскравими образами [24]. Цей період характеризується переходом від безпосереднього сприйняття до усвідомлення соціально значущих норм і способів дій [36].

Молодший шкільний вік створює сприятливі умови для розвитку і закріплення довільних форм діяльності, зокрема довільної короточасної пам'яті. Її вдосконалення безпосередньо пов'язане з розвитком мозкових механізмів, що відповідають за зорове та слухове сприйняття, а також за обробку отриманої інформації. Важливу роль у цьому процесі відіграє формування третинних зон кори головного мозку, які сприяють ефективнішому засвоєнню знань. Окрім цього, активне дозрівання регуляторних систем, зокрема лобних відділів, забезпечує кращий

контроль над пізнавальними процесами. Взаємодія між різними ділянками мозку посилює здатність дитини до аналізу, узагальнення та логічного опрацювання інформації. Саме в цей період діти починають усвідомлено використовувати стратегії запам'ятовування, що позитивно впливає на їхню навчальну діяльність. Таким чином, розвиток довільної пам'яті в молодшому шкільному віці є важливим етапом формування когнітивних навичок [19].

Молодші школярі, як і дошкільнята, мають добре розвинену механічну пам'ять. Часто вони запам'ятовують тексти дослівно, що може ускладнювати навчання в середніх класах, де обсяг та складність матеріалу зростають. Тому важливо розвивати змістовну пам'ять, яка передбачає осмислене засвоєння інформації. Дитина краще запам'ятовує навчальний матеріал, коли розуміє його зміст [25].

Одним із ключових завдань навчання дітей раціональним мнемонічним прийомам. Зокрема: поділу тексту на змістові частини, складання плану, виділення ключових моментів, повторного перечитування, усного або внутрішнього відтворення матеріалу, застосування логічних прийомів запам'ятовування. Дослідження, спрямовані на вивчення формування цих прийомів у молодших школярів, показують, що оволодіння стратегіями запам'ятовування, відбувається у два етапи:

- спочатку формується сама розумова дія;
- далі вона застосовується як прийом, що сприяє ефективному запам'ятовуванню [25].

Також, існує ще одна класифікація пам'яті за різними критеріями:

- за змістом запам'ятовуваного матеріалу (образна, словесно-логічна, рухова, емоційна),
- за модальністю (зорова, слухова, тактильна, нюхова, смакова)
- за тривалістю збереження інформації (короткотривала, довготривала) [6].

Дослідження вказують, що образна пам'ять має свої закономірності як на рівні короткотривалої, так і довготривалої пам'яті. Вона тісно пов'язана з іншими модальностями, але не обмежується лише ними [6].

Аналіз наукових джерел свідчить про важливу роль модально-специфічної пам'яті у когнітивних. Водночас вказує на недостатнє вивчення всіх її форм. Це підкреслює необхідність глибшого дослідження особливостей образної пам'яті, її розвитку та впливу на навчальну успішність молодших школярів [6].

Однією з ключових змін у розвитку пам'яті є перехід від опори на епізодичну пам'ять до більшої ролі семантичної пам'яті. У процесі навчання діти стикаються з величезною кількістю нових знань про навколишній світ, соціальні взаємодії та культурні норми. Для ефективного засвоєння цієї інформації необхідно розвивати стратегії кодування, зберігання та відтворення. Таким чином, у дошкільному віці відбувається поступовий перехід від епізодичної пам'яті. Що зосереджена на особистому досвіді, до семантичної пам'яті, яка забезпечує засвоєння фактичних знань і абстрактних понять [12].

Матеріал, залучений до активної діяльності, запам'ятовується мимовільно. Молодші школярі часто використовують повторення для запам'ятовування, не завжди усвідомлюючи смислові зв'язки. Науковці пояснюють домінування механічної пам'яті в цьому віці недостатнім розвитком мовлення. Дітям легше відтворити матеріал дослівно, ніж переказати його своїми словами. Проте в молодшому шкільному віці поступово відбувається перехід від мимовільного запам'ятовування до довільного. Спочатку головним завданням є пригадування, потім – запам'ятовування. З часом діти починають свідомо застосовувати різні техніки запам'ятовування [12].

Важливим аспектом розвитку пам'яті є дозрівання мозкових структур, яка відіграє ключову роль у виконавчих функціях: робочій пам'яті, увазі та когнітивному контролю. У молодшому шкільному віці її

розвиток сприяє покращенню здатності керувати інформацією, зосереджувати увагу та застосовувати ефективні стратегії пам'яті [12].

Ефективність моторної короткочасної пам'яті залежить від рівня довільної психічної активності дитини. Дослідження показують, що в усіх вікових групах зростання довільності сприяє більш точному відтворенню рухових патернів за силовими, часовими та просторовими характеристиками. Концентрація уваги значно покращує результати моторної пам'яті, а роль конструктивного праксису змінюється залежно від віку. Було підтверджено зв'язок між здатністю до навчання та показниками моторної короткочасної пам'яті. Це проявляється в точності та оперативності відтворення рухів. Однак ці зв'язки мають вікові особливості, що вимагає подальших досліджень у цій сфері [50].

У молодшому шкільному віці пам'ять, як і інші психічні процеси, зазнає значних змін. Основна трансформація полягає в поступовому розвитку її довільності, що робить пам'ять більш свідомо керованою та опосередкованою. Це зумовлено зростанням вимог до її ефективності. Адже під час навчання дитина має не лише запам'ятовувати нову інформацію, а й відтворювати її через певний час. Відсутність належних навичок запам'ятовування може негативно вплинути на успішність та ставлення до навчання [26].

Основою логічної пам'яті є використання мисленнєвих процесів як засобів запам'ятовування. Оскільки молодші школярі зазвичай не застосовують смисловий аналіз самостійно, необхідна спеціальна організація цього процесу. Найчастіше діти покладаються на багаторазове повторення, але навіть після засвоєння нових методів запам'ятовування їм потрібне додаткове заохочення для їх використання. Динаміка цього процесу змінюється. Другокласники рідко застосовують усвідомлені прийоми, тоді як у старших класах початкової школи вони все частіше використовують логічні стратегії під час роботи з навчальним матеріалом [26].

Ще один важливий аспект розвитку пам'яті в цьому віці – опанування знакових і символічних засобів запам'ятовування, зокрема письмової мови та малюнка. До третього класу діти поступово освоюють опосередковане запам'ятовування за допомогою письма. Вони використовують його як інструмент для структурування інформації. Найефективніший спосіб формування писемного мовлення – не просто переказ текстів, а їхнє самостійне створення, зокрема складання казок [15].

Залежно від залучення мислення в процес запам'ятовування виділяють два його типи: смислове та механічне. Смислове запам'ятовування використовується для логічно взаємопов'язаних відомостей. Механічне – для запам'ятовування окремих фактів, наприклад, історичних дат, географічних назв чи наукових термінів. Поєднання цих двох підходів дозволяє зробити навчання більш ефективним, збалансованим і довготривалим [30, с. 7-9].

Додатково слід звернути увагу на розвиток навичок самоконтролю у процесі запам'ятовування. Регулярне повторення, тестування себе, застосування асоціативних методів, створення схем і ментальних карт сприяють більш стійкому збереженню інформації та підвищують рівень самостійності учня в опануванні навчального матеріалу [30, с. 7-9].

На початкових етапах навчання діти ще не вміють виділяти ключові частини тексту. Але і якщо й розбивають його то на фрагменти, і роблять це механічно. Вони часто покладаються на повторення, а самоконтроль за запам'ятовуванням обмежується впізнаванням знайомої інформації. Лише деякі учні здатні самостійно опанувати ефективніші стратегії запам'ятовування, тоді як більшості необхідне спеціальне навчання. Цей процес передбачає формування двох ключових навичок: осмисленого запам'ятовування та стратегій відтворення й самоконтролю [15].

Отже, як ми раніше узагальнювали, що молодший шкільний вік є сенситивним періодом для розвитку довільної пам'яті. Саме тому

цілеспрямована робота над її вдосконаленням у цей період є надзвичайно ефективною та необхідною для подальшого успішного навчання [15].

Для успішного навчання та комфортного повсякденного життя молодшому школяреві важливо задіювати зорову, слухову та рухову пам'ять:

- зорова пам'ять сприяє запам'ятовуванню й відтворенню візуальних образів, а також розвиває уяву;
- слухова пам'ять забезпечує сприйняття та збереження звукової інформації. Наприклад, пояснень учителя, розмов або аудіоматеріалів. Вона тісно пов'язана зі словесно-логічною пам'яттю, що є важливим аспектом навчального процесу;
- рухова пам'ять допомагає освоювати та закріплювати моторні навички. А саме, письмо, спортивні ігри чи робота з технікою відповідно до віку дитини [17].

Комплексне використання всіх трьох видів пам'яті сприяє більш ефективному навчанню та швидшій адаптації до різних життєвих ситуацій [16].

Отже, класифікація видів пам'яті відіграє важливу роль у когнітивному розвитку дітей молодшого шкільного віку. Образна, рухова, емоційна та словесно-логічна пам'ять забезпечують запам'ятовування й відтворення інформації різного характеру. Це сприяє формуванню навчальних навичок і особистісному розвитку.

Розвиток пам'яті в цей період відбувається через поступове усвідомлення та опанування довільного запам'ятовування. Діти переходять від механічного до осмисленого запам'ятовування, використовуючи логічні стратегії та мнемічні прийоми. Здатність до організованої роботи з інформацією, її аналізу та структурування сприяє ефективному навчальному процесу.

Зважаючи на індивідуальні особливості пам'яті кожної дитини, важливо використовувати методи, що стимулюють різні її види. Це

дозволяє не лише покращити запам'ятовування, а й формувати гнучке мислення та аналітичні здібності. Таким чином, розвиток пам'яті є основою для успішного навчання, соціалізації та адаптації школярів до нових викликів.

1.3. Чинники, що впливають на розвиток пам'яті у дітей молодшого шкільного віку

Тема пам'яті залишається актуальною як сьогодні, так і в майбутньому. Оскільки в психології вона визначається як здатність відтворювати минулий досвід після його збереження протягом певного часу. Це важлива характеристика пізнавальної функції психіки та складова когнітивної діяльності особистості [31].

У своєму дослідженні з проблем розвитку дитячої пам'яті Шнайдер і Бьорклунд зазначили, що ця тема є однією з найактивніше досліджуваних у сфері когнітивного розвитку. Справді, за останні чотири десятиліття було опубліковано багато наукових праць, присвячених цьому питанню. Такий інтерес значною мірою пояснюється переходом від біхевіористських теорій до концепцій [58, с. 347].

У молодшому шкільному віці пам'ять набуває вираженого пізнавального характеру. Діти починають усвідомлювати мнемічні завдання та відокремлювати їх від інших видів діяльності. Пам'ять школяра стає більш свідомою та організованою, проте наочно-образна пам'ять все ще домінує над логічною. Діти легше запам'ятовують конкретні предмети та факти, ніж абстрактні поняття або пояснення. Вони переважно застосовують механічне повторення, не вдаючись до усвідомлення смислових зв'язків. Це пояснюється недостатньо розвиненою здатністю до диференціації завдань запам'ятовування [31].

Розвиток пам'яті тісно пов'язаний із загальним особистісним становленням людини, її інтересами та взаємодією із зовнішнім світом. Пам'ять не існує ізольовано. Вона формується разом з особистістю, і саме тому її розвиток потребує індивідуального підходу. Педагогам і психологам важливо розуміти особливості пам'яті учнів. Вміти керувати процесами запам'ятовування і відтворення інформації, спираючись на сильні сторони кожної дитини та розвиваючи менш сформовані [25].

Сучасні умови життя вимагають швидкого сприймання та обробки великого обсягу інформації. Тому особливо важливо ще в молодшому шкільному віці навчати дітей ефективним стратегіям запам'ятовування, які відповідають їхнім індивідуальним особливостям [25].

Важливо враховувати вплив емоційних і мотиваційних факторів на розвиток пам'яті. Позитивні переживання та активна участь у навчальному процесі сприяють кращому засвоєнню та закріпленню інформації, що робить спогади більш міцними й доступними. Натомість негативні емоції, такі як тривожність і стрес, можуть ускладнювати процес запам'ятовування та відтворення інформації [45].

Питання розвитку пам'яті, зокрема її образного компоненту, широко висвітлене у працях вітчизняних та зарубіжних психологів і педагогів. Науковці наголошують, що пам'ять є однією з вищих психічних функцій, формування якої розпочинається ще на третьому тижні пренатального розвитку разом із становленням мозкових структур [3].

Сучасні діти зазнають впливу численних стресових факторів і значних психічних навантажень. Це негативно позначається на їхньому здоров'ї, зокрема на стані нервової та серцево-судинної систем. Також знижує загальну опірність організму. Зокрема, психоемоційний стрес, пов'язаний із надмірними інтелектуальними навантаженнями або психологічними травмами, часто супроводжується фізіологічною реакцією організму на стрес [48].

Важливо враховувати фактори, що впливають на розвиток пам'яті дітей, створюючи оптимальні умови для їхнього зростання та навчання. Дослідження показують, що біологічні змінні, зокрема генетичні фактори та розвиток мозкових структур, відіграють певну роль у формуванні пам'яті. Проте цього пояснення недостатньо для повного розуміння процесу. Окрім біологічних чинників, значний вплив мають соціально-економічні умови, освітнє середовище, стиль виховання, рівень міжособистісних конфліктів у сім'ї та культурні особливості. Крім того, деякі індивідуальні аспекти, такі як рівень стресу, фізична активність і психологічний стан, також можуть впливати на пам'ять. Хоча вони досі не отримали належної уваги в дослідженнях [58; 60].

Емоційний стан має суттєвий вплив. Позитивні переживання стимулюють кращу роботу пам'яті, тоді як байдужість або негативні емоції можуть ускладнити процес засвоєння знань. Сильний стрес, зокрема під час контрольних робіт чи іспитів, може навіть призвести до часткової втрати інформації. Це тимчасово знижує продуктивність пам'яті [30].

Пам'ять відіграє ключову роль у когнітивному розвитку дітей. Впливаючи на їхню повсякденну діяльність, соціальну взаємодію та навчальні досягнення. Ємність робочої пам'яті, яка відповідає за збереження та обробку інформації, має визначальне значення для академічної успішності. Саме тому розвиток пам'яті у дітей потребує особливої уваги, особливо у випадках, коли спостерігаються труднощі з її формуванням [60].

Науковці наголошують на необхідності комплексного підходу до вивчення розвитку пам'яті. Оскільки на цей процес впливає безліч чинників, включаючи демографічні, середовищі та індивідуальні особливості, такі як реакція на стрес і фізична активність. Отже, для створення сприятливих умов розвитку пам'яті необхідна спільна робота школи, батьків та самих дітей. Важливо також усвідомлювати, що універсального підходу до розвитку пам'яті не існує [60].

Забування може бути спричинене перевтомою, яка викликає надмірне гальмування нервової системи. Тому під час заучування необхідно робити перерви на 10–15 хвилин, щоб забезпечити ефективне засвоєння матеріалу. Перевтома, може спричинити явище ремінісценції – відстрочене у часі, іноді навіть значно, пригадування того, що раніше здавалося забутим [30].

При організації навчальної діяльності важливо враховувати як загальні закономірності роботи пам'яті, так і індивідуальні особливості учнів. Відмінності пам'яті проявляються у тому, який спосіб запам'ятовування є найефективнішим для кожної людини, тобто у типі пам'яті. Виділяють зоровий, слуховий, руховий та змішаний типи. Найбільш ефективним вважається змішаний тип, оскільки інформація з навколишнього світу надходить через різні канали сприйняття. Використання кількох видів пам'яті водночас покращує запам'ятовування. Важливо спиратися на природний тип пам'яті учнів, водночас розвиваючи різні способи запам'ятовування [30].

На продуктивність пам'яті впливають різні чинники:

- суб'єктивні: тип запам'ятовування, попередній досвід, мотивація, інтерес, фізичний і психоемоційний стан.
- об'єктивні: обсяг матеріалу, умови запам'ятовування.
- характер матеріалу: його логічна структура, пов'язаність, доступність для розуміння, наочність, ритмічність [53].

Залежно від наявності або відсутності усвідомленої мети запам'ятати інформацію, пам'ять поділяється на довільну (коли запам'ятовування відбувається свідомо) та мимовільну (коли інформація запам'ятовується без спеціальних зусиль) [36].

На ефективність запам'ятовування впливає низка важливих чинників. Перш за все, важливо чітко визначити мету запам'ятовування: що саме необхідно засвоїти та на який термін. Усвідомлення цього

допомагає налаштувати пам'ять на тривале або короткочасне збереження інформації [29].

Крім того, активна взаємодія з матеріалом значно покращує його засвоєння. Переказ прочитаного, складання власних текстів, розв'язування задач, проведення експериментів або навіть обговорення теми в групі допомагає глибше зрозуміти та закріпити нову інформацію. Важливу роль відіграє також концентрація уваги. Учень, який уважно працює з матеріалом і виявляє до нього інтерес, запам'ятовує його значно краще [30].

Не менш важливим є обсяг навчального матеріалу. Надмірне полегшення або, навпаки, перевантаженість інформацією може ускладнити її засвоєння. Оптимальний підхід – це аналіз і синтез отриманих знань. Їх співвіднесення з уже відомими фактами, пошук аналогій і відмінностей, самостійне узагальнення та формулювання висновків [29].

Психолог Кімберлі Янг у 2001 році заявила, що діти особливо схильні до Інтернет-залежності. Особливе занепокоєння викликає зростання кількості користувачів цього віку. Вона визначила основні психологічні особливості впливу Інтернету на свідомість дітей, у дітей відбувається погіршення пам'яті та уваги. Дослідження свідчать, що надмірне використання комп'ютера негативно впливає на короткочасну пам'ять та здатність концентрувати увагу [45].

У сучасних дослідженнях, зокрема у роботі Л. Л. Макарової, встановлено, що розвиток пам'яті молодших школярів значно активізується за умови використання ігрових та проблемних ситуацій у навчальному процесі. Дослідниця довела, що для першокласників ключовим чинником розвитку пізнавальних процесів є дидактична гра. Тоді як для учнів третього класу більш результативним є проблемне навчання. Це підтверджує необхідність урахування вікових особливостей під час вибору методів навчання для стимулювання розвитку пам'яті [27].

Також, з поширенням мобільних телефонів у повсякденному житті зростає і занепокоєння щодо їхнього впливу на здоров'я, зокрема на когнітивні функції. Хоча багато досліджень вказують на негативні наслідки, результати залишаються суперечливими. Одні демонструють погіршення уваги, пам'яті та інших функцій, інші – відсутність змін або навіть позитивні ефекти. Зокрема, дослідження показують, що вже після 30-хвилинної розмови по телефону температура мозкової тканини може підвищитися. Це викликає занепокоєння щодо потенційної шкоди для центральної нервової системи [61; 63].

Дослідження засвідчили, що надмірне використання смартфонів негативно позначається на когнітивних функціях у дитячому віці. Зокрема знижує концентрацію уваги, погіршує пам'ять та якість сну. Ці висновки узгоджуються з результатами інших наукових праць, які фіксують зменшення мозкової активності навіть після короткого використання пристрою [61; 63].

Розвиток пам'яті значною мірою залежить від активного залучення особистості до продуктивної діяльності. особливо навчальної, що спрямована на самостійне пізнання світу та досягнення нових результатів. Чим сильніші мотиви супроводжують діяльність людини, тим ефективнішим стає процес запам'ятовування, незалежно від того, чи була поставлена мета запам'ятати інформацію. Формування пам'яті тісно пов'язане з вихованням самої особистості [9].

Для розвитку пам'яті в учнів важливо насамперед формувати позитивне ставлення до навчання та праці, любов до знань, зацікавленість у результатах своєї діяльності, а також почуття відповідальності. Активна життєва позиція, інтерес до діяльності та прагнення досягти успіху сприяють мимовільному запам'ятовуванню. Ослаблена пам'ять, як правило, є наслідком неуважності та розпорошеної уваги, спрямованої на надто велику кількість об'єктів одночасно. Тому важливо регулярно

розвивати навички концентрації та довільної уваги за допомогою спеціальних вправ [9].

Зазначимо, що сила уяви безпосередньо залежить від рівня уважності – здатності відтворювати деталі, ґрунтуючись на загальному образі предмета. Поліпшення пам'яті вимагає систематичних тренувань. Регулярна й інтенсивна робота над пам'яттю формує звичку, яка сприяє її продуктивності. Однак тренування не повинні бути механічними повтореннями одного й того ж. Вони мають супроводжуватися наполегливістю, силою волі та прагненням покращити результати. Не варто надмірно перейматися невдачами, адже перенапруження, негативні емоції, пасивність та лінь значно гальмують розвиток пам'яті. Завдання слід поступово ускладнювати, що стане показником ефективності тренувань та особистісного зростання [10].

Проблема запам'ятовування набула актуальності в той момент, коли освітній процес став предметом наукових досліджень. Проте й до сьогодні ця проблема залишається невирішеною. Методи розвитку пам'яті та уваги називають мнемонікою або мнемотехнікою [53].

Складність розвитку пам'яті у молодших школярів пояснюється не лише тим, що процеси пам'яті є одними з найважливіших у структурі психіки. А й стрімким зростанням інформаційного потоку в сучасному світі. Збільшення кількості інформаційних джерел (телебачення, радіо, інтернету) суттєво підвищило навантаження на здатність дитини запам'ятовувати, зберігати та відтворювати знання. Вивчення цього питання є важливим. Оскільки навчальний процес у різному віці має свої особливості, які пов'язані з унікальними пізнавальними характеристиками кожного учня [35].

Результати деяких досліджень показують, що діти зі зниженим рівнем пам'яті значно гірше справлялись із завданнями, які потребують концентрації уваги та навичок планування. Водночас труднощі з перемиканням уваги чи гальмуванням реакцій є незначними або

відсутніми. Дослідження також вказують, що поведінкові порушення пов'язані переважно з дефіцитом оперативної пам'яті, низьким рівнем планування та уваги [59; 64].

Отже, ефективність пам'яті залежить не лише від когнітивних здібностей. А і від впливу емоційних та мотиваційних факторів. Позитивні переживання, зацікавленість та активна участь у навчальному процесі сприяють кращому засвоєнню та закріпленню інформації. Натомість негативні емоції, такі як стрес і тривожність, можуть ускладнювати процес запам'ятовування та відтворення.

Важливим аспектом є створення оптимальних умов для розвитку пам'яті у дітей. Це передбачає врахування індивідуальних особливостей. А саме, біологічних і соціальних чинників, рівня стресу та фізичної активності. Комплексний підхід до формування навичок запам'ятовування, що поєднує організовану роботу з матеріалом, мотивацію та розвиток довільної уваги, сприяє покращенню когнітивних здібностей учнів.

Перевтома та надмірне інформаційне навантаження можуть призводити до зниження продуктивності пам'яті. Оптимізація освітнього процесу, раціональне чергування роботи та відпочинку, використання різних методів запам'ятовування, сприяє ефективному засвоєнню знань. Розвиток пам'яті неможливий без активного залучення особистості до продуктивної діяльності. Це сприяє не лише успіхам у навчанні, а й загальному особистісному зростанню.

Висновки до розділу 1

Проаналізувавши наукові джерела, можна зробити висновок. Що розвиток пам'яті у дітей молодшого шкільного віку є надзвичайно важливим аспектом їхнього когнітивного та навчального становлення. На цьому етапі переважає мимовільне запам'ятовування. Однак поступово

формується довільна пам'ять, що є основою для успішного навчання. Дослідження показують, що молодші школярі схильні до механічного запам'ятовування, що може ускладнювати засвоєння складних понять у майбутньому. Водночас навчання сприяє розвитку логічної пам'яті. Яка допомагає встановлювати змістові зв'язки між поняттями, структурувати інформацію та покращувати її довготривале збереження. Здатність до усвідомленого запам'ятовування зростає в міру оволодіння спеціальними мнемічними прийомами. Такими як повторення, організація матеріалу, семантичне опрацювання та створення ментальних образів.

Розглянувши класифікація видів пам'яті, ми зробили висновок щодо важливості роль у когнітивного розвитку молодших школярів. Зважаючи на індивідуальні особливості пам'яті кожної дитини, важливо застосовувати методи, що стимулюють різні її види. Це сприяє не лише кращому запам'ятовуванню, а й розвитку гнучкого мислення та аналітичних здібностей. Таким чином, розвиток пам'яті є основою для успішного навчання, соціалізації та адаптації школярів.

Дослідивши чинники, що впливають на розвиток пам'яті у дітей молодшого шкільного віку, ми дійшли висновку. А саме що її ефективність залежить не лише від когнітивних здібностей, а й від емоційних та мотиваційних факторів. Позитивні переживання, зацікавленість і активна участь у навчальному процесі сприяють кращому засвоєнню та закріпленню інформації. Водночас негативні емоції, такі як стрес і тривожність, можуть ускладнювати процес запам'ятовування та відтворення інформації. Перевтома та надмірне інформаційне навантаження можуть знижувати продуктивність пам'яті. Розвиток пам'яті неможливий без активного залучення особистості до продуктивної діяльності. Це може забезпечити успіхи в навчанні та загальне особистісне зростання.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРЕМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Методичне забезпечення проведення експериментального дослідження

Історія діагностики пам'яті досить тривала та постійно досліджувалася. У вітчизняній психодіагностиці пам'ять розглядалася як психічний процес, як процес збереження інформації. Такі психологи як Мюллер, Торндайк, Еббінгауз, Біне, Анрі, Мюнстерберг, зробили значний внесок у для розвитку психодіагностики. Було створено багато методів дослідження пам'яті, серед яких виокремлюють класичні: заучування, впізнавання, збереження, опосередкованого запам'ятовування, розповіді тощо [38, с. 185].

Для дослідження дитячої пам'яті, як дидактичний матеріал використовують: цифри, картинки, безглузді склади, слова, цілі оповідання, що залежить від цілей дослідження. Наприклад, для вивчення оцінки операційних аспектів пам'яті, доцільно використовувати матеріал, що підлягає логічній та структурній обробці. Для вивчення функціональних аспектів пам'яті, потрібно застосовувати безглузді склади. Матеріал може бути прочитаний чи показаний або поданий для самостійного ознайомлення. Важливо стежити за самим процесом запам'ятовування та тривалістю [38, с. 185-186].

В психології існує багато класифікацій видів пам'яті. Відповідно до цього, методів її діагностики також можуть групуватися по-різному. Це залежить від того, який підхід до класифікації обирає дослідник. Так, діагностувати пам'ять можна за такими ознаками:

- ✓ за рівнем активності особистості: мимовільна та довільна пам'ять;

- ✓ за модальністю: зорова, слухова, рухова пам'ять;
- ✓ за характером матеріалу для запам'ятовування: методики для образної, словесно-логічної та рухової пам'яті;
- ✓ за ступенем опосередкованості запам'ятовування: методики для безпосереднього та опосередкованого запам'ятовування.
- ✓ за організацією пам'яті у людини: механічна й смислова пам'ять, запам'ятовування вербально-логічних схем та чуттєві форми запам'ятовування.
- ✓ за тривалістю збереження інформації: методики, що оцінюють короткочасну пам'ять, довготривалу й оперативну [38, с. 186].

Індивідуальні відмінності пам'яті можна вивчати різними шляхами та методами, які застосовуються в психології. Для учнів ефективним є аналіз результатів їхньої діяльності. Оскільки успішність у навчанні значною мірою залежить від особливостей їхньої пам'яті. Методи бесіди, опитування, експериментальні дослідження дозволяють проводити загальний аналіз пам'яті у різних груп людей. Для детальнішого вивчення окремих характеристик пам'яті доцільно використовувати експериментальні методики та тести. Застосування готових тестових розробок допомагає суттєво заощадити час на їх проведення. Базові уявлення про здатність до запам'ятовування можна отримати шляхом заучування навчального матеріалу. Наприклад: вірші, таблиця множення, слова іноземної мови, математичні формули чи історичні дати. Порівнюючи досягнення учнів, можна оцінити рівень розвитку їхньої пам'яті. Якщо запропонувати запам'ятати певну кількість слів або чисел за обмежений час, то аналіз результатів дозволить визначити обсяг пам'яті [22].

Основу дитячої діагностики як напрямку практичної психології складають чотири ключові принципи:

1. Принцип методичного обмеження – кожен метод розроблений у межах певної теоретичної концепції. Та не може ефективно застосовуватися для аналізу аспектів, що розглядаються іншими теоріями.

2. Принцип взаємної перевірки та порівняння методик – кожна методика має ширші діагностичні можливості, ніж її основне призначення. Грамотний добір методів дозволяє перевіряти результати за допомогою додаткових діагностичних інструментів. Це підвищує об'єктивність оцінки психічного стану дитини.

3. Принцип необхідності та достатності – кількість і зміст діагностичних процедур повинні бути мінімально необхідними. Але і водночас достатніми для всебічного аналізу психічної реальності дитини.

4. Принцип взаємозв'язку між можливостями методики та рівнем дослідження – кожен метод дозволяє досліджувати певні аспекти психічної реальності. Лише на конкретному рівні глибини, визначаючи межі збору інформації та інтерпретації результатів.

Але, ні одна методика не є універсальною або, занадто вузькоспеціалізованою [38, с. 52-54].

Для отримання даних про особливості розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку нами були підібрані такі методики (додаток А):

- Методика «Заучування 10 слів». Ця методика спрямована на вивчення короткочасної та довготривалої вербальної пам'яті у молодших школярів. Вона дає змогу оцінити рівень запам'ятовування, збереження та відтворення інформації. Також виявити можливу стомлюваність і рівень довільної уваги [38, с. 52-54].

- Методика «Піктограма». Піктограма являє собою зоровий образ, який створює досліджуваний для полегшення запам'ятовування. Завдяки цьому методу можна аналізувати особливості асоціативного мислення, особистісні риси. Також методика оцінює рівень розвитку інтелекту та пам'яті [20; 37, с. 52-54].

Отримані результати дозволяють оцінити здатність до абстрагування й узагальнення. Також результати оцінюють ефективність логічної пам'яті, визначаючи, наскільки зорові образи сприяють запам'ятовуванню слів. Крім того, враховується емоційна виразність піктограм, що може свідчити про емоційний стан учасника дослідження [33].

Ця методика може використовуватися як основний інструмент дослідження. Також допоміжний або уточнювальний метод про індивідуальні особливості дитини, отриману іншими методами. Вона зручна у застосуванні. Методика не потребує багато часу й відрізняється від стандартних навчальних тестів. Це робить її менш стресовою для дитини [33].

Окрім оцінки особистісних рис, методика дозволяє аналізувати когнітивні особливості дитини. Завдяки ненав'язливому формату вона створює комфортні умови. Умови у яких можна виявити особливості самосприйняття та взаємин дитини з оточенням. Навіть якщо їй складно відкрито говорити про ці аспекти [33].

Спочатку методика була розроблена для дослідження опосередкованого запам'ятовування. Згодом її почали використовувати й для аналізу мислення. Вона передбачає створення символічних зображень (піктограм), що допомагають запам'ятовувати інформацію. Це не лише дає змогу оцінити пам'ять. Також дозволяє дослідити когнітивні процеси, індивідуальні особливості, емоційний стан і соціальні взаємодії дитини [38, с. 52-54].

Серед переваг методики – портативність, мінімальні часові витрати та відсутність схожості з традиційними тестами. Це знижує рівень тривожності у дітей. Використання символічних зображень допомагає полегшити процес запам'ятовування [38, с. 52-54].

- Методика «Запам'ятай малюнки». Дана методика призначена для визначення обсягу короткочасної зорової пам'яті у дітей віком 6–10 років [31, с. 186].

- Методика «Картинки». Оцінка зорової пам'яті – короткочасної і довготривалої [22].

Отже, історія психодіагностики пам'яті має довгий шлях розвитку. Вона представлена різними методиками, які досліджують аспекти цього психічного процесу. Провідні психологи зробили значний внесок, що дозволило мати великий арсенал дослідницьких інструментів. Сучасні методи діагностики пам'яті відрізняються залежно від її видів і підходів до класифікації. Вони можуть включаючи аналіз зорової, логічної, слухової вербальної та механічної пам'яті. У дослідженні дитячої пам'яті особливе значення мають методики, які використовують цифри, картинки, слова й оповідання. У нашому експериментальному дослідженні, ми використали такі методики як: «Заучування 10 слів», «Піктограма» та «Запам'ятай малюнки», «Картинки» які, на нашу думку, дозволяють детально оцінити всі аспекти пам'яті у дітей молодшого шкільного віку.

2.2. Організація та проведення експериментального дослідження

Експериментальне дослідження проводилося на базі Центральненської гімназії Миронівської міської ради Київської області. Вибір навчального закладу був обґрунтований темою дослідження. Також, готовністю адміністрації та педагогічного колективу сприяти проведенню експерименту, що забезпечило умови для проведення дослідження.

У дослідженні взяли участь 31 учень початкових класів (2–4 класи). Вибір цієї вікової групи був зумовлений особливостями розвитку

когнітивних процесів у дітей молодшого шкільного віку. Зокрема активним формуванням пам'яті, уваги та мислення.

Для забезпечення надійності отриманих даних дослідження проводилося в стандартних навчальних умовах. Учасники не були ознайомлені з метою експерименту. Це дало можливість більш точно провести методики дослідження пам'яті.

Перед початком дослідження батьки учнів дали письмову згоду. Адже, це відповідає нормам проведення психологічних експериментів. Також, батькам було повідомлено про мету, завдання та методи які будуть у дослідженні. Також, батькам було повідомлено, що якщо дитина відмовиться, вона може не брати участь у дослідженні. Під час проведення методик дотримуються принципів етичності, конфіденційності та безпеки учасників експерименту.

Отже, 28 листопада 2024 року в другому класі було проведено діагностику, яка була спрямована на вивчення особливостей пам'яті дітей молодшого шкільного віку. Дослідження складалося з кількох послідовних етапів. Для оцінки пам'яті використовувалися такі методики: «Піктограма», «Заучування 10 слів», «Запам'ятай малюнки», «Картинки» (див. додаток А).

Перед початком експерименту дітям було видано аркуші паперу та ручки. Першою була проведена методика «Піктограма». Спочатку була зачитали інструкція для дітей. Відповідно якої діти будуть чути слова або словосполучення. Після кожного слова або словосполучення буде коротка пауза. Дітям пояснюється, що протягом паузи потрібно швидко намалювати малюнок, що асоціюється з почутим словом. Особливий акцент робився на тому, що малюнки не обов'язково мають бути детальними чи художніми. Головне, щоб цей малюнок допоміг пригадати слова чи словосполучення.

Після пояснення інструкції розпочалося саме виконання методики. Дітям поступово зачитували слова та словосполучення, залишаючи після

кожного з них паузу тривалістю 20-25 секунд. Протягом цього часу здобувачі освіти намагалися швидко намалювати малюнок до почутого. Але не всі завершували свій малюнок. Адже після витримування паузи було зачитане наступне слово або словосполучення. У таких випадках дитина повинна була переходити до нового зображення, не повертаючись до попереднього.

Після завершення читання слів, дитині пропонувалося використати намальовані малюнки для пригадування слів чи словосполучень. Дітям була надана можливість подивитися на свої зображення. Після цього спробувати відтворити слова в будь-якому порядку. Ця методика дозволяє оцінити, наскільки ефективним був використаний спосіб запам'ятовування. Вона допомагає оцінити які слова запам'ятовувалися краще, а які викликали труднощі. А також допомагає оцінити рівень мислення, асоціацій та пам'яті у здобувачів освіти.

Наступні дві методики проводилися в індивідуальному порядку з кожним учнем другого класу. По черзі кожного учасника запрошували до кабінету психолога, де йому пропонували виконати завдання відповідно до інструкцій методики «Заучування слів (10 слів)».

Під час пояснення умов методики чітко надані інструкції для дитини. Інструкція мала на меті, що психолог буде називатися кілька слів. Завдання дитини уважно їх прослухати. Після відтворити стільки слів, скільки вона зможе, у будь-якому порядку. Слова зачитувалися спокійно, чітко та без поспіху. Для того щоб забезпечити комфортне сприйняття інформації.

Після першого прослуховування дитина намагалася пригадати та відтворити всі почуті слова. Зафіксовані відповіді, записувалися і правильні, і додаткові слова, які дитина могла назвати помилково.

На другому етапі знову зачитувався той самий список слів. Також повторював ті слова, які дитина не змогла згадати під час першого прослуховування. Після цього учасникові ще раз пропонували відтворити

всі слова в довільному порядку. Подальші повторення здійснювалися без додаткових пояснень. Всього було п'ять повторювань.

Якщо дитина під час виконання завдання намагалася вставляти які-небудь коментарі або запитання, дитину зупиняли. Адже, будь-які, розмови під час тестування можуть порушити процедуру тестування.

Після всіх п'яти повторень, дитина була вільна. Але, приблизно через 50-60 хвилин після першого тестування здобувачеві освіти знову пропонувалося відтворити ті ж самі слова нагадування.

Методика «Запам'ятай малюнки» була проведена приблизно через годину після виконання попередніх тестів. Як і в методиці «Заучування 10 слів», кожного учня по черзі запрошували до кабінету психолога. Для того, щоб провести тестування.

Перед початком дослідження дитина отримувала картинку із зображенням дев'яти різних фігур. Їй необхідно було уважно розглянути та запам'ятати. Після було роз'яснено завдання. Воно полягало у впізнаванні цих самих фігур на іншій картинці. Друга картинка містила не лише дев'ять уже знайомих фігур, а й шість нових. Дитина їх раніше не бачили. Здобувач освіти мав визначити та вказати лише ті зображення, що були присутні на першому малюнку.

На запам'ятовування першої картинки відводилося 30 секунд. Після того її забирали з поля зору дитини. Потім демонстрували другу картинку. Учасник мав якнайшвидше визначити знайомі фігури. Час на виконання завдання був обмежений – не більше 1,5 хвилини. Якщо дитина не могла одразу правильно відгадати всі необхідні зображення, їй пропонували ще раз переглянути завдання.

Методика «Картинка» проводилася одразу після виконання методики «Запам'ятай малюнки» з кожним учнем індивідуально. Учаснику дослідження по черзі демонстрували десять зображень. Час демонстрації кожного зображення становив від однієї до двох секунд. Це давало дитині

можливість швидко сприйняти картинку, але не дозволяло довго її розглядати.

Після перегляду всіх десяти зображень дитина пригадувала та називала ті предмети, які вона запам'ятала. Порядок відтворення не мав значення. Важливо було лише зафіксувати кількість правильно названих предметів. Не враховувалися повтори, а також ті слова, які дитина називала.

Якщо дитина не змогла пригадати всі зображення, їй повторно показували ті картинки, які вона не пригадала. Після дитину ще раз просили відтворити зображення через десять хвилин. Остаточна перевірка запам'ятовування відбувалася через одну годину. Дитина знову намагалася пригадати всі десять предметів без додаткових підказок.

В третьому класі дослідження було проведено 29 листопада 2024 року. Дослідження спрямоване на вивчення особливостей пам'яті дітей молодшого шкільного віку. Як і в другому класі, для дослідження використовувалися методики «Піктограма», «Заучування 10 слів», «Запам'ятай малюнки» та «Картинки». У зв'язку з навчальним процесом учнів порядок проведення методик було змінено.

Першими були проведені методики «Запам'ятай малюнки» та «Картинки». Учнім почергово демонстрували набір зображень. Після чого вони мали впізнати знайомі фігури серед інших та відтворити якомога більше побачених картинок. Час запам'ятовування та відтворення був обмежений. Ці методики дозволили оцінити як короткочасну, так і довготривалу зорову пам'ять дітей.

Приблизно через 50-60 хвилин після першого етапу тестування було проведено методику «Заучування 10 слів». Дітям зачитували список слів, після чого вони мали їх відтворити в довільному порядку. Тест складався з п'яти повторень та фінального відтворення через певний проміжок часу. Таким чином, вдалося оцінити як первинне запам'ятовування, так і стійкість слів у пам'яті після перерви.

Ще через 60 хвилин розпочалася методика «Піктограма». Дітям пропонувалося прослухати набір слів та створити малюнки, які асоціюються з почутим. Після певного проміжку часу учням потрібно було згадати слова або словосполучення, спираючись на власні малюнки. Ця методика дозволила оцінити не лише механічне запам'ятовування. Вона також оцінює рівень асоціативного мислення школярів.

Після завершення всіх етапів дослідження отримані результати були піддані якісному та кількісному аналізу.

30 листопада 2024 року в четвертому класі було проведено дослідження пам'яті учнів. Як і в попередніх класах, використовувалися методики «Піктограма», «Заучування 10 слів», «Запам'ятай малюнки» та «Картинки». Порядок проведення методик відповідав тому, що застосовувався у другому класі.

Перед початком дослідження учням пояснили умови тестування та значення кожного завдання. Експеримент розпочався з методик «Піктограма» та «Заучування 10 слів». Під час виконання першого тесту діти слухали набір слів та словосполучень. Потім вони мали швидко створювати малюнки, які б допомогли їм пригадати почуте. Це дозволило оцінити здатність до асоціативного запам'ятовування.

Далі було проведено методику «Заучування 10 слів». Дітям пропонували прослухати список із десяти слів та повторити їх у довільному порядку. Процес складався з кількох повторень. Це дозволяло дослідити, наскільки швидко учні запам'ятовують інформацію. Та дало змогу дізнатися, як змінюється кількість відтворених слів після кожного повтору. Остаточне відтворення слів відбувалося через 50-60 хвилин після останнього повторення. Це дало змогу оцінити довготривале збереження інформації в пам'яті.

Після завершення попередніх методик було проведено методику «Запам'ятай малюнки». Учням демонстрували картинку із дев'ятьма різними фігурами, які необхідно було запам'ятати. Через 30 секунд

зображення забирали. Дітям пропонували вибрати вже знайомі фігури серед більшого набору, що містив додаткові елементи. Дослідження допомогло оцінити якість зорової пам'яті та здатність дітей до розпізнавання візуальних образів.

Останнім етапом стала методика «Картинки», під час якої дітям демонстрували десять зображень. Кожне з них з'являлося лише на 1-2 секунди. Після чого учні мали пригадати та назвати всі побачені предмети. Це завдання дало змогу визначити обсяг короткочасної зорової пам'яті та її точність.

У процесі нашого дослідження всі проведені методики були піддані як якісному, так і кількісному аналізу. Це дало змогу детальноно опрацювати зібрану інформацію.

Отже, дослідження, проведене серед учнів початкових класів Центральненської гімназії, дозволило оцінити особливості їхньої пам'яті. Загалом, отримані дані були піддані якісному та кількісному аналізу. Це дозволило встановити основні закономірності розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку. Результати дослідження можуть бути використані в педагогічній практиці.

2.3. Кількісний та якісний аналіз отриманих результатів.

На основі отриманих даних можна зробити аналіз результатів. Дослідження пам'яті дітей молодшого шкільного віку за допомогою методики «Заучування слів (10 слів)».

У другому класі жоден учень не продемонстрував дуже високого або високого рівня (8–10 балів). Це може свідчити про недостатній розвиток короткочасної та довготривалої вербальної пам'яті. Лише троє учнів досягли середнього рівня (4–7 балів). Більшість школярів, а саме 7 учнів, мають низький рівень (2–3 бали). Що може бути пов'язано з

особливостями когнітивного розвитку або недостатнім використанням технік запам'ятовування. Один учень отримав дуже низький результат (0–1 бал). Це свідчить про серйозні труднощі у процесах запам'ятовування. Розподіл відповідей представлено на рис. 2.1.1.

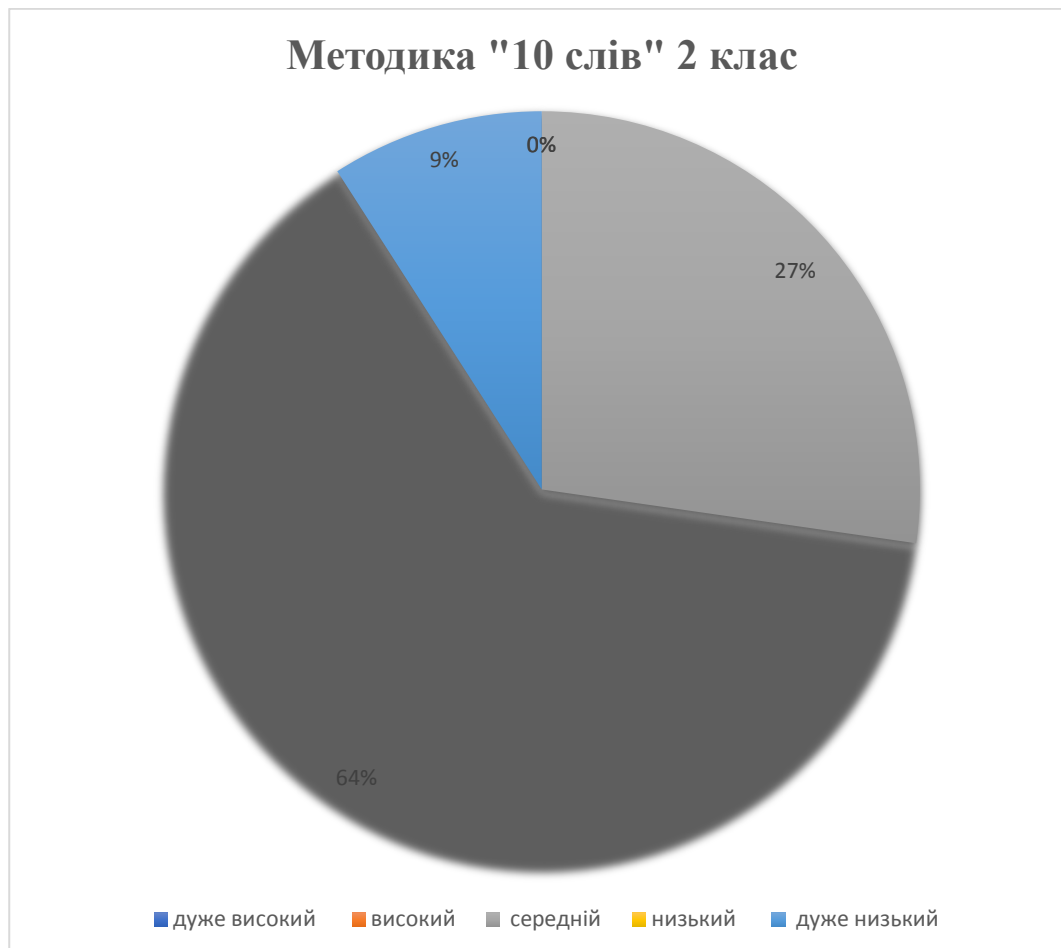

Рис. 2.1.1. Результати відповідей респондентів по методиці «10 слів» у другому класі.

У третьому класі ситуація дещо краща. Адже, один учень продемонстрував високий рівень (8–9 балів). Це свідчить про здатність до ефективного запам'ятовування. Проте переважна більшість дітей, а саме вісім учнів, мають низький рівень (2–3 бали). Дані вказують на значні труднощі у розвитку довільної пам'яті. Лише двоє школярів досягли середнього рівня (4–7 балів). Дуже низьких результатів (0–1 бал) у цьому класі не зафіксовано. На нашу думку, це є позитивним моментом. Розподіл відповідей представлено на рис. 2.1.2.

Рис. 2.1.2. Результати відповідей респондентів по методиці «10 слів» у третьому класі.

У четвертому класі один учень досяг високого рівня (8–9 балів). Чотири учні мають низький рівень (2–3 бали). Що свідчить про недостатній розвиток механізмів пам'яті у здобувачів освіти. Троє учнів показали середній рівень (4–7 балів). Це є характерним для молодшого шкільного віку. Один учень отримав дуже низький результат (0–1 бал), що може вказувати на значні труднощі у запам'ятовуванні (див. Рис. 2.1.3.).

Рис. 2.1.3. Результати відповідей респондентів по методиці «10 слів» у четвертому класі.

Отже, як видно з порівняльної таблиці, дуже високий рівень короткочасної та довготривалої вербальної пам'яті відсутній у всіх класах. Високий рівень показали лише окремі учні: один учень у 3 класі та один учень у 4 класі. Найбільше школярів демонструють середній рівень короткочасної та довготривалої вербальної пам'яті. Значна частина учнів має низький рівень, особливо у 2 і 3 класах. Дуже низький рівень короткочасної та довготривалої вербальної пам'яті у зустрічається в одиничних випадках у 2 і 4 класах. Результати подані у таблиці 2.1.1.

Таблиця 2.1.1.

Результати відповідей респондентів по методиці «10 слів»

Результати \ Вибірка	2 клас (11 учнів)	3 клас (11 учнів)	4 клас (9 учнів)
10 балів – дуже високий	0	0	0
8 – 9 балів – високий	0	1	1
4 – 7 балів – середній	3	2	3
2 – 3 бали – низький	7	8	4
0 – 1 бал – дуже низький	1	0	1

Результати тестування свідчать про те, що більшість дітей мають середній або низький рівень розвитку вербальної пам'яті. Це може бути пов'язано з особливостями когнітивного розвитку на цьому віковому етапі. Отже, є потреба подальшого розвитку пам'яті через спеціальні вправи та методики, що будуть спрямовані на покращення запам'ятовування та відтворення інформації.

За результатами дослідження рівня розвитку опосередкованої пам'яті молодших школярів за методикою «Піктограм» показали, що:

У другому класі жоден учень не продемонстрував дуже високого чи високого рівня розвитку опосередкованої пам'яті. Це говорить про необхідність подальшої роботи над розвитком цього когнітивного процесу. Троє учнів досягли середнього рівня (4–7 балів). Отже, це є позитивним показником, адже свідчить про часткове оволодіння механізмами запам'ятовування. Найбільша частка учнів, а саме шість осіб, має низький рівень (2–3 бали). Два учні отримали дуже низький рівень (0–1 бал). Дані вказують на значні труднощі у запам'ятовуванні та потребує корекційної роботи (див. Рис. 2.1.4.).

Рис. 2.1.4. Результати відповідей респондентів по методиці «Піктограма» у другому класі.

У третьому класі один учень продемонстрував високий рівень розвитку опосередкованої пам'яті (8–9 балів). Це є позитивним показником серед однолітків. Троє учнів мають середній рівень (4–7 балів). Це вказує на відносно непогані результати. Також дає можливість їхнього покращення за допомогою тренувальних вправ. Чотири учні отримали низькі результати (2–3 бали). Це може свідчити про труднощі у використанні опосередкованих способів запам'ятовування. Найбільш

тривожним є те, що три учні продемонстрували дуже низький рівень (0–1 бал). Ці дані вказують на необхідність індивідуальної роботи з кожним із них для розвитку пам'яті. Розподіл відповідей представлено на рис. 2.1.5.

Рис. 2.1.5. Результати відповідей респондентів по методиці «Піктограма» у третьому класі.

У четвертому класі один учень показав високий рівень розвитку опосередкованої пам'яті (8–9 балів). Дані свідчать про його сформовані здібності до запам'ятовування. Чотири учні мають середній рівень (4–7 балів). Це є позитивним показником і свідчить про можливість подальшого розвитку їхніх когнітивних здібностей. Троє школярів отримали низькі результати (2–3 бали). Це може бути наслідком недостатнього використання стратегій запам'ятовування або особливостей індивідуального розвитку. Один учень продемонстрував дуже низький рівень пам'яті (0–1 бал (див. Рис. 2.1.6.).

Рис. 2.1.6. Результати відповідей респондентів по методиці «Піктограма» у четвертому класі.

Отже, результати дослідження показують, що найбільша частка учнів має середній та низький рівень розвитку опосередкованої пам'яті. Дуже високих результатів у жодному класі зафіксовано не було, а високий рівень продемонстрували лише двоє учнів (по одному у 3 та 4 класах). Найбільша кількість учнів із дуже низькими результатами спостерігається у 2 та 3 класах. Це може свідчити про недостатню сформованість механізмів опосередкованого запам'ятовування. Загалом, отримані дані вказують на необхідність подальшої роботи з учнями. Для покращення їхньої пам'яті через спеціальні вправи та методики розвитку пам'яті. Отримані результати подані в таблиці 2.1.2.

Таблиця 2.1.2.

Результати відповідей респондентів по методиці «Піктограм»

Результати \ Вибірка	2 клас (11 учнів)	3 клас (11 учнів)	4 клас (9 учнів)
10 балів – дуже високо розвинута опосередкована пам'ять;	0	0	0
8 – 9 балів – високо розвинута опосередкована пам'ять;	0	1	1
4 – 7 балів – середньо розвинута опосередкована пам'ять;	3	3	4
2 – 3 бали – низько розвинута опосередкована пам'ять;	6	4	3
0 – 1 бал – слабо розвинута опосередкована пам'ять.	2	3	1

Результати дослідження розвитку зорової пам'яті за методикою «Запам'ятай малюнки» показали:

У 2 класі жоден учень не продемонстрував дуже високого або високого рівня пам'яті. Тож, це свідчить про недостатню сформованість зорової пам'яті. Лише двоє учнів мають середній рівень. Це вказує на їхню здатність до відтворення інформації в межах вікових норм. Восьмеро учнів показали низький рівень. Один учень продемонстрував дуже низький рівень. Це свідчить про значні труднощі з запам'ятовуванням та потребує корекційної роботи (див. Рис. 2.1.7.).

Рис. 2.1.7. Результати відповідей респондентів по методиці «Запам'ятай малюнки» у другому класі.

У 3 класі також не зафіксовано жодного учня з дуже високим або високим рівнем розвитку пам'яті. Це свідчить про необхідність подальшого вдосконалення зорової пам'яті. Троє учнів мають середній рівень. Шестеро учнів продемонстрували низький рівень. Що може свідчити про труднощі у використанні ефективних стратегій запам'ятовування. Двоє учнів мають дуже низький рівень. Це потребує додаткової підтримки у розвитку зорової пам'яті (див. Рис. 2.1.8.).

Рис. 2.1.8. Результати відповідей респондентів по методиці «Запам'ятай малюнки» у третьому класі.

У 4 класі ситуація подібна до попередніх – жоден учень не досяг дуже високого або високого рівня розвитку пам'яті. Троє учнів мають середній рівень. Що є позитивним показником і вказує на достатній розвиток зорової пам'яті. Четверо школярів продемонстрували низький рівень. Це свідчить про труднощі у збереженні та відтворенні інформації. Двоє учнів мають дуже низький рівень. Загалом, результати свідчать про необхідність подальшої роботи з учнями щодо розвитку їхньої зорової пам'яті. Відповіді презентовано на рис. 2.1.9.

Рис. 2.1.9. Результати відповідей респондентів по методиці «Запам'ятай малюнки» у четвертому класі.

Отже, результати дослідження розвитку зорової пам'яті за методикою «Запам'ятай малюнки» показали, що дуже високого рівня зорової пам'яті не продемонстрував жоден учень. Високий рівень також відсутній у всіх класах. Середній рівень (4–7 балів) показали два учні 2-го класу, три учні 3-го та три учні 4-го класу. Учні 2-го класу показали низький рівень пам'яті, а ще один учень – дуже низький. У 3-му класі низький рівень мають шість учнів, а дуже низький – два. У 4-му класі спостерігається, що чотири учні з низьким рівнем та два – із дуже низьким. Загалом, результати дослідження демонструють, що більшість учнів мають

середній або низький рівень розвитку зорової пам'яті. Результати подані у таблиці 2.1.3.

Таблиця 2.1.3.

Результати відповідей респондентів по методиці «Запам'ятай малюнки»

Результати \ Вибірка	2 клас (11 учнів)	3 клас (11 учнів)	4 клас (9 учнів)
10 балів - дуже високий.	0	0	0
8-9 балів - високий.	0	0	0
4-7 балів - середній.	2	3	3
2-3 бала - низький.	8	6	4
0-1 бал - дуже низький.	1	2	2

Результати дослідження короткочасної та довготривалої зорової пам'яті за методикою «Картинки» демонструють:

Результати дослідження короткочасної та довготривалої зорової пам'яті серед учнів 2-го класу показують переважання низького рівня пам'яті. З 11 учнів шестеро мають низькі показники. Дані свідчить про труднощі в запам'ятовуванні візуальної інформації. Лише один учень демонструє високий рівень пам'яті. Це є найнижчим показником серед трьох класів. Чотири учні мають середній рівень. Дані вказують на їхню здатність до запам'ятовування. Відповіді презентовано на рис. 2.1.10.

Рис. 2.1.10. Результати відповідей респондентів по методиці «Картинки» у другому класі.

У 3-му класі результати дослідження зорової пам'яті показали, що серед всіх учнів двоє мають високий рівень пам'яті. Це вказує на їхню здатність швидко запам'ятовувати та точно відтворювати візуальну інформацію. Чотири учні демонструють середній рівень. Що свідчить про задовільні здібності до запам'ятовування, але з можливими труднощами в деталях. Решта п'ять учнів мають низький рівень, що свідчить про проблеми із зоровою пам'яттю. Загалом, 3-тій клас демонструє більш кращі результати порівняно з 2-м класом. Рівень розвитку пам'яті у цього віку є важливим. Також, рівень пам'яті в цьому віці є показником готовності до складніших навчальних завдань. Відповіді презентовано на рис. 2.1.11.

Рис. 2.1.11. Результати відповідей респондентів по методиці «Картинки» у третьому класі.

Результати дослідження зорової пам'яті серед учнів 4-го класу є дещо нижчим показником порівняно з іншими класами. Чотири учні мають низький рівень пам'яті. Це все ще вказує на потребу в додатковому розвитку пам'яті. Високий рівень зорової пам'яті показали двоє учнів. Відповіді презентовано на рис. 2.1.12.

Рис. 2.1.12. Результати відповідей респондентів по методиці «Картинки» у четвертому класі.

Результати дослідження короткочасної та довготривалої зорової пам'яті за методикою «Картинки» свідчать про різний рівень розвитку пам'яті серед учнів 2-го, 3-го та 4-го класів. Високий рівень пам'яті у одного учня у 2-му класі, двох учнів в 3-му класі та двох учні в 4-му. Середній рівень мають чотири учні в кожному з 2-го і 3-го класів, а також три учні в 4-му. Низький рівень пам'яті переважає серед учнів 2-го класу (таб. 2.1.4.)

Таблиця 2.1.4.

Результати відповідей респондентів по методиці «Картинки»

Вибірка Результати	2 клас (11 учнів)	3 клас (11 учнів)	4 клас (9 учнів)
високий	1	2	2
середній	4	4	3
низький	6	5	4

Отже, результати дослідження пам'яті молодших школярів, за методиками свідчать, що більшість дітей мають середній або низький рівень розвитку пам'яті. Дуже високий рівень пам'яті не продемонстрував жоден учень. Високі результати зафіксовані лише у поодиноких випадках. Найбільші труднощі у запам'ятовуванні спостерігаються у 2-му та 3-му класах. Адже, це може бути пов'язано з особливостями когнітивного розвитку. Отримані результати підкреслюють необхідність цілеспрямованої роботи над розвитком пам'яті учнів. За допомогою різних методик, що сприятимуть покращенню здатності до запам'ятовування та відтворення інформації.

Висновки до розділу 2

Отже, у нашому дослідженні були використані методики «Заучування 10 слів», «Піктограма», «Запам'ятай малюнки» та «Картинки». Дослідження проводилося на базі Центральненської гімназії Миронівської міської ради Київської області.

У дослідженні взяли участь 31 учень початкових класів (2–4 класи). Для забезпечення надійності отриманих даних дослідження проводилося в стандартних навчальних умовах. Учасники не були попередньо ознайомлені з метою експерименту.

Результати дослідження були піддані кількісному та якісному аналізу. Дані свідчать, що більшість дітей мають середній або низький рівень розвитку пам'яті. Дуже високий рівень пам'яті не продемонстрував жоден учень. Щодо високих результатів вони зафіксовані лише у поодиноких випадках.

Отримані результати підкреслюють необхідність цілеспрямованої роботи над розвитком пам'яті учнів. Це можна здійснювати через використання методик для розвитку пам'яті. Та методик які спрямовані на покращення здатності до запам'ятовування.

РОЗДІЛ 3. КОРЕКЦІЙНО-РЕКОМЕНДАЦІЙНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ЗАСОБАМИ МНЕМОТЕХНІК.

3.1. Розробка та теоретичне обґрунтування тренінгових занять із використанням мнемотехнік.

У межах культурно-історичної теорії пам'яті варто звернути увагу на роботи П. Жане. Він наголошував, що формування мнемічного впливу людини відбувається в процесі залучення до різних видів діяльності та соціалізації. З огляду на це, він розрізняв два типи образів пам'яті – елементарні (чуттєві) та складні (інтелектуальні). П. Жане також досліджував історичну еволюцію людської пам'яті. Та особливості її розвитку на різних вікових етапах у контексті індивідуального та колективного культурно-історичного становлення [13, с. 13].

Мнемотехніка – це система прийомів і стратегій, які допомагають ефективно переносити інформацію з короткочасної пам'яті до довготривалої. Її мета – полегшити запам'ятовування фактів та понять, особливо у навчанні. Мнемонічні методи, такі як асоціації, образи, ключові слова чи ритмічні фрази, допомагають зв'язати нову інформацію з уже відомою. Це робить знання більш значущими й доступними для пригадування. Такі стратегії особливо корисні для учнів із труднощами у запам'ятовуванні, і є важливим інструментом у навчальному процесі [56, с. 299].

У процесі вивчення можливостей застосування прийомів та методів мнемотехніки науковці дійшли висновку. А саме що, мнемотехніка, з одного боку, є ефективним засобом пізнання. А з іншого виступає інструментом для сприйняття, осмислення та аналізу нової інформації. Крім того, було з'ясовано, що використання мнемотехнічних методів

позитивно впливає на розвиток немовленнєвих психічних процесів у дітей, зокрема уваги, пам'яті та мислення [44].

Науковці звертають увагу на специфіку мнемотехніки: коли дитина уявно поєднує кілька зорових образів, мозок фіксує цей зв'язок. Пізніше, при згадуванні одного з образів, відновлюються всі, що були з ним асоційовані. Тому спочатку дітям пропонують готову мнемотаблицю. Згодом вони самостійно підбирають зображення до певного слова або словосполучення [53]. Вчені зазначають, що обсяг символів у мнемотаблицях визначається як індивідуальними особливостями дитини. Так і етапом організації роботи з нею. Зокрема, дослідники виокремлюють такі основні етапи використання мнемотаблиць у роботі з дітьми:

I етап – ознайомлення з опорною схемою за заданою тематикою та пояснення значення умовних позначень;

II етап – представлення зразка за відповідною темою;

III етап – самостійне складання описового висловлювання на основі візуальної опори. На думку дослідників, використання мнемотаблиць позитивно впливає на розвиток пам'яті, мислення, мовлення дітей, не потребуючи при цьому спеціальних умов [54].

У контексті формування навичок мнемотехніки в умовах сучасної початкової школи, вчителі молодших класів майже не використовують мнемотехнічні прийоми у педагогічній практиці. Причина передусім, браком знань про мнемоніку та нерозумінням її значущості для дітей молодшого шкільного віку. Встановлено, що ні загальноосвітня школа, ні вища педагогічна освіта не передбачають цілеспрямованого навчання методам мнемотехніки. Вони лише епізодично згадуються у межах окремих тем різних дисциплін. У зв'язку з цим, отримання необхідних знань і навичок покладається на самостійну ініціативу майбутніх педагогів. Одним із ключових завдань учителя початкових класів є формування в учнів уміння застосовувати мнемонічні прийоми у процесі засвоєння навчального матеріалу [47].

У межах дослідження впровадження сучасних технологій у освітній процес було відзначено ефективність мнемотехніки. А саме як засобу оптимізації розумової діяльності та профілактики інформаційного перевантаження здобувачів освіти. Використання мнемотехнічних прийомів сприяє більш усвідомленому засвоєнню навчального матеріалу. Забезпечує легкість його відтворення після певного часу. Також, позитивно впливає на якість запам'ятовування, збільшує обсяг і точність засвоєної інформації. Застосування мнемотехнічних засобів також має позитивний психоемоційний ефект: вони допомагають знизити рівень тривожності й напруги у стресових ситуаціях. Також, підвищується розумова продуктивність та працездатність учнів і студентів у процесі навчальної діяльності [13, с. 13].

Мнемотехніка, або мистецтво запам'ятовування, має глибокі корені, з часів Давньої Греції. Саме тоді виник термін «мнемоніка». Греки настільки високо цінували пам'ять, що поклонялися богині Мнемозині. Уособленню пам'яті та матері дев'яти муз, покровительок наук і мистецтв [13, с. 13].

Сутність мнемотехніки полягає у створенні системи спеціальних прийомів. Які будуть сприяти формуванню асоціацій і значно полегшують процес запам'ятовування. Цей метод ґрунтується на природних механізмах пам'яті. Дозволяє контролювати процес запам'ятовування, збереження й відтворення знань. Проте при неправильному використанні мнемотехніки, зокрема, а саме при заміні логічного осмислення механічним заучуванням, може бути завдано шкоди ефективності навчання [28].

Процес мнемічного запам'ятовування складається з кількох етапів: перетворення інформації в образи, встановлення зв'язку між ними, запам'ятовування послідовності та її закріплення. Застосування мнемотехніки особливо результативне при запам'ятовуванні точної інформації, яка краще фіксується через образне мислення [28].

Серед основних прийомів мнемотехніки виокремлюють:

- мнемоквадрати – зображення предметів або дій, кожне з яких відповідає окремому слову чи фразі;
- мнемодоріжки – послідовність мнемоквадратів, об'єднаних сюжетом, яка допомагає будувати речення;
- мнемотаблиці – графічно організовані зображення, що слугують основою для складання розповіді чи запам'ятовування вірша;
- небелиці – вигадані історії з елементами нереальності для активізації уяви;
- піктограми – схематичні малюнки, які позначають абстрактні поняття;
- аналогії – побудовані за кольором, формою або смаком зв'язки між словами та образами;
- трансформації – перетворення одного образу в інший задля спрощення запам'ятовування;
- цифрообрази – поєднання чисел із конкретними візуальними уявленнями;
- колажі – створення композицій, що формують асоціативні зв'язки та сприяють побудові зв'язних розповідей [28].

Мнемотехніка має декілька напрямів:

1. Класична – виникла у Стародавній Греції як допоміжний засіб ораторського мистецтва.
2. Педагогічна – орієнтована на природне запам'ятовування через багаторазове читання, переписування й відтворення.
3. Народна – активно використовується в дошкільній та початковій освіті, але має обмежену ефективність.
4. Спортивна – пов'язана зі змаганнями мнемоністів.
5. Циркова – передбачає використання мнемотехнічних прийомів у поєднанні з невербальними засобами.
6. Сучасна – базується на теоретичних розробках та включає адаптовані методики, зокрема для вивчення мов [8].

Використання мнемотехніки в освітньому процесі значно скорочує час на засвоєння матеріалу. Також розвиває зв'язне мовлення, асоціативне мислення, зорову та слухову пам'ять і увагу [28].

Значний внесок у розвиток та становлення мнемотехніки зробили римські мислителі. Це філософи, видатні оратори та фахівці з покращення пам'яті, зокрема: Гай Юлій Цезар (102–44 рр. до н.е.), Марк Фабій Квінтіліан (35–96 рр. н.е.), Цицерон, Джордано Бруно (1548–1600), Еме Парі, Герман Коте, Йосип Беєм, Карл Отто та інші [53].

Вважається, що вперше термін «мнемотехніка» міг ввести Піфагор, видатний філософ і математик. Ще 2500 років тому він розробив систему вправ. Система дозволяла кожному розвивати надзвичайні розумові здібності. Його школа, незважаючи на знищення ворогами, залишила по собі вагомий слід у світовій історії [53].

Проте розробником перших мнемонічних прийомів вважають Симоніда з Кеоса. Поета й мислителя, який заклав основи цього мистецтва. Про методи запам'ятовування згадували також такі видатні давньогрецькі діячі, як Геродот, Гіппій. Великий філософ Аристотель присвятив цій темі трактат «Про пам'ять та пригадування» (*De Memoria et Reminiscentia*). Метродор Скепсійський, приділяв значну увагу технікам запам'ятовування у своїх працях [49, с. 10-12].

У римський період мнемотехніка також розвивалась: про неї писав у «Риториці». Вона відігравала важливу роль у мистецтві красномовства. Одним із видатних прихильників мнемоніки був Юлій Цезар, відомий надзвичайною пам'яттю. У I столітті н.е. Марк Фабій Квінтіліан у своєму підручнику «Настанови ораторові» систематизував знання про мнемотехніку. Ці методи активно використовувалися в риторичних школах [49, с. 10-12].

У добу Середньовіччя знання про мнемотехніку зберігалися в монастирях і використовувалися для запам'ятовування релігійних текстів. Це мистецтво було доступне лише духовенству. Лише у XIII столітті

Роджер Бекон уклав трактат із мнемотехніки, рукопис якого зберігається в Оксфорді [49, с. 10-12].

Інші середньовічні мислителі, як-от Альберт Великий і Тома Аквінський. Ці ідеї ґрунтувалися на ідеях античних авторів, розглядали мнемотехніку з релігійної точки зору як прояв моральної свідомості. Раймонд Луллій зробив вагомий внесок у розвиток технік. Запам'ятовування, виклавши їх у своїй праці «Мистецтва». У ті часи подібні знання передавалися лише обраним і залишалися таємницею [49, с. 10-12].

На теренах України перша праця, присвячена мнемотехніці, побачила світ у 1859 році. Її автором став професор Олександр Деллен. Він обіймав посаду директора Київської першої гімназії. Видання мало назву «Стисла історія і сьогодення позиція мнемоніки» [53].

Феномен мнемічної діяльності, що розглядається як складне психічне утворення. Воно забезпечує свідоме, активне й цілеспрямоване запам'ятовування, збереження та відтворення інформації за допомогою спеціальних ментальних операцій, це предметом досліджень науковців [51].

Особливості функціонування мнемічної діяльності у студентському віці аналізувалися у працях Л. Бондаренко, Дж. Брунера, А. Жовнірука, О. Куліш, І. Прокопенка та інших учених [28].

Науковці, серед яких О. Білаш, В. Венда, В. Рибалка, Г. Чепурний, приділили увагу дослідженню можливостей використання мнемотехнічних прийомів у навчальному процесі дітей різного віку, включаючи студентську молодь [24]. Мнемотехніка – це система спеціальних прийомів, що сприяють кращому засвоєнню нової інформації шляхом свідомого створення асоціативних зв'язків. Її суть полягає у формуванні штучних асоціацій, що полегшують запам'ятовування і розширюють обсяг пам'яті [4].

Цей метод базується на заміні абстрактних понять або фактів образами, які мають візуальне, слухове чи кінестетичне уявлення. Такі об'єкти поєднуються з уже наявними знаннями в пам'яті, що значно полегшує процес їх засвоєння. На відміну від механічного заучування, мнемотехніка орієнтується на асоціативне мислення. А саме коли, нова інформація зв'язується з відомими образами або подіями, які вже зберігаються у свідомості людини [8]. Сучасні дослідження чітко показали, що мнемотехніка може бути потужним інструментом для покращення пам'яті. Більшість дослідників вважають, що мнемотехніка покращує пам'ять завдяки природному використанню. А саме застосування візуальних образів, організації та детальному кодуванню [62].

Цей підхід активізує уважність і уяву, розвиває вміння свідомо формувати зв'язки між поняттями. Мнемоністи підкреслюють, що людський мозок найкраще сприймає саме візуальні образи. Адже візуально-образне мислення є базовим для психіки. Саме тому методи мнемотехніки, які ґрунтуються на образах і зв'язках між елементами (текстом, числами тощо), мають високу ефективність [34].

Мнемотехніка – це система прийомів, яка допомагає запам'ятовувати інформацію через створення асоціацій зі знайомими образами, словами чи літерами. Вона поєднує нову інформацію з уже відомою, формуючи штучні, але ефективні зв'язки. Мета – полегшити засвоєння складного матеріалу й закріпити його в довготривалій пам'яті. Завдяки мнемотехніці учні краще кодують і пригадують знання, пов'язуючи їх із доступними поняттями. Ефективність залежить від індивідуального підбору методів, адже кожна дитина має свої особливості сприйняття. Зростання інтересу до мнемотехніки пов'язане з освітніми викликами сучасності. Вона відповідає моделі пам'яті Аткінсона і Шіффра, де ключову роль відіграє перенесення знань у довготривалу пам'ять шляхом повторення [34, с. 229].

На нашу думку, мнемотехніка – це сучасний освітній підхід до засвоєння нової інформації. Вона базується на спеціальних методах і прийомах. В її основі лежить заміна абстрактних понять або фактів на образи, які мають візуальне, слухове чи кінестетичне уявлення. Такі образи пов'язуються з уже наявними знаннями в пам'яті, що значно полегшує процес запам'ятовування.

На відміну від механічного заучування, мнемотехніка спирається на асоціативне мислення. А саме, нова інформація пов'язується з добре знайомими образами або подіями, які вже збережені у свідомості. Цей підхід активізує уважність, уяву та сприяє розвитку навичок свідомого формування зв'язків між поняттями. Досвідчені науковці підкреслюють, що людський мозок найкраще запам'ятовує саме візуальні образи. Оскільки візуально-образне мислення є базовим психічним процесом. Завдяки цьому методи мнемотехніки, що використовують образи та зв'язки між елементами (словами, цифрами, поняттями), демонструють високу ефективність.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури, а також враховуючи результати діагностики, було розроблено цикл тренінгових занять, спрямованих на розвиток пам'яті з використанням мнемотехнік (додаток Б).

Мета – розвиток та покращення пам'яті, підвищення концентрації уваги та формування здатності ефективно засвоювати інформацію через використання мнемотехнічних прийомів.

Завдання програми:

1. Розвивати навички створення асоціацій та візуалізацій для кращого запам'ятовування
2. Формувати вміння застосовувати мнемотехнічні прийоми для запам'ятовування слів, чисел, термінів, текстів тощо.
3. Розвивати увагу, уяву та логічне мислення як основи ефективної роботи пам'яті.

Тренінгові заняття проводилися на базі Центральненської гімназії Миронівської міської ради Київської області.

У розробці тренінгових занять для розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку використовувалися прийоми мнемотехніки. Та спеціальні прийоми, що покращують процес запам'ятовування, збереження та відтворення інформації. Нижче наведено узагальнений опис основних мнемічних прийомів, які були інтегровані у зміст тренінгових вправ:

1. Мнемоквадрати та мнемодоріжки. Наприклад, у вправах «Що зникло?» або «Синя спідниця та стрічка в косі» дітям демонструються предмети або зображення. Це відповідає принципу мнемоквадратів – кожен образ пов'язаний із певним словом чи поняттям. Коли діти мають згадати відсутній об'єкт або деталі персонажа, вони відтворюють у пам'яті цю образну «доріжку». Це також відображає мнемодоріжку, а саме послідовність образів у певному сюжеті. У вправі «Склади», де дітям показують зображення, які вони мають запам'ятати, використовується прийом мнемодоріжки. Вправа «Мнемовірш» є класичним прикладом використання мнемічного прийому. У ній вивчення вірша спирається на мнемокартинки. Така подача поетичного матеріалу робить процес запам'ятовування легшим і приємнішим. Оскільки поєднує слова з яскравими образами. Цей прийом є особливо ефективним для дітей візуального типу сприйняття.

2. Небелиці та нелогічний ланцюжок. Ці прийоми проявляються у вправах. Діти мають запам'ятати слова або образи, не пов'язані між собою логічно. Наприклад, у вправах «Нелогічний ланцюжок» або «Прізвиська». Такі підходи активізують уяву і створюють яскраві, емоційні образи, які легше запам'ятовуються.

3. Піктограми та цифрообрази. У вправі «Уява», де дітям пропонується малювати прості чи абстрактні слова (наприклад, «радість», «смуток», «старість»), використовується прийом піктограм – схематичних

малюнків для позначення абстрактних понять. У завданнях типу «Криптографія» або «Дивний зоопарк» використовуються піктограми та цифрообрази. Дитина має інтерпретувати символи або зашифровані образи, що тренує зорову пам'ять через умовні знаки.

4. Аналогії. У вправі «Уява», коли дитина намагається передати складне слово або емоцію малюнком за допомогою рахункових паличок. Утворюються аналогії, а саме, зв'язки між словом і конкретним візуальним образом. Також застосовуються, зокрема в описах до понять пам'яті, де мозок порівнюється з бібліотекою, а пам'ять – з полицками для книг. Це допомагає дітям краще зрозуміти абстрактні поняття через знайомі образи. Що дає змогу запам'ятати.

5. Трансформацій. У вправах «Дзеркальне малювання», «Танцювальний гурток» та «Веселі четвірки» помітно застосування прийому трансформацій. Коли один образ або рух трансформується в інший, щоб спростити або закріпити інформацію через рух та симетрію.

Такі мнемічні прийоми у комплексі забезпечують ефективний розвиток пам'яті в ігровій формі. Ця форма зрозуміла для дітей, поєднуючи пізнавальні й емоційні складові.

Також у тренінгових заняттях було використано такі методи:

1. Робота з обома півкулями мозку. У вправах «Дзеркальне малювання» та «Синхронний лист» використовувалися завдання, що одночасно активізують праву і ліву півкулі мозку. Це сприяє розвитку когнітивної гнучкості та покращує здатність до інтегрованого мислення.

2. Вправи на відновлення інформації (репродуктивна пам'ять). У вправах «Що зникло?», «10 відмінностей», «Відновіть прозу» та «Склади» діти відтворювали побачену або прочитану інформацію після короткого ознайомлення. Це розвиває зорову, слухову та довготривалу пам'ять.

3. Ігрові мнемотехніки з елементами контролю уваги. Наприклад, гра «Будь ласка» вимагала від учасників концентрації та

самоконтролю, оскільки дія виконувалася лише за наявності певної команди. Такий підхід одночасно тренує увагу й пам'ять.

4. Рухова мнемотехніка (кінетичне запам'ятовування). Активні ігри, зокрема «Австралійський дощ», «Броунівський рух», «Танцювальний гурток», «Передай імпульс» сприяють запам'ятовуванню через поєднання фізичної активності та когнітивної діяльності. Таке поєднання посилює закріплення інформації на тілесному рівні.

5. Комунікативна рефлексія та емоційне закріплення. Завершення кожного заняття супроводжувалося обговоренням, обміном думками, емоціями та словами подяки. Це сприяє емоційній фіксації подій і підсилює ефект запам'ятовування через позитивні переживання.

Отже, мнемотехніка, як система спеціальних прийомів для запам'ятовування, є потужним інструментом розвитку когнітивних процесів. А саме пам'яті, уваги, мислення та мовлення. Її ефективність доведено багатьма науковцями. Які підкреслюють, що створення асоціативних зв'язків між новою інформацією та вже відомими образами значно полегшує процес навчання. Основними засобами мнемотехніки є мнемотаблиці, мнемодоріжки, піктограми, аналогії, цифрообрази тощо. Їх використання дозволяє формувати образні асоціації, які забезпечують кращу якість і тривалість запам'ятовування. Незважаючи на давню історію, що сягає античності, мнемотехніка досі вважається нетрадиційним методом, рідко інтегрованим у сучасну освітню систему. Це пов'язано, зокрема, з недостатньою поінформованістю педагогів. А саме про її можливості та відсутність цілеспрямованої підготовки з цього напрямку в системі професійної освіти. Проте в умовах цифрової доби та інформаційного перевантаження мнемотехніка стає актуальним засобом підвищення ефективності навчання. Вона не лише оптимізує процес засвоєння навчального матеріалу, а й знижує тривожність, підвищує мотивацію та активізує пізнавальну діяльність. Її універсальність дозволяє адаптувати методи до різних вікових категорій та освітніх потреб, від

дошкільної освіти до вищої школи. Завдяки цьому мнемотехніка виступає не лише як допоміжний інструмент, а як цілісна педагогічна технологія. У результаті, мнемотехнічна діяльність сприяє формуванню мовленнєвої компетентності, розвитку інтелектуальних здібностей і загального психічного розвитку дитини.

Завдяки використанню мнемотехніки: активізується мимовільна та довільна пам'ять. Розвивається образна пам'ять, що є провідною у дошкільному віці. Зміцнюються асоціативні зв'язки, які допомагають краще та швидше згадувати інформацію. Зростає інтерес до навчання, адже запам'ятовування відбувається в цікавій, ігровій формі. Наприклад, мнемотаблиці, мнемодоріжки, піктограми, віршики або ритмічні фрази допомагають дітям легко запам'ятати вірші, послідовність подій, складні слова, правила поведінки чи навіть скороговки. Таким чином, мнемотехніка є потужним засобом розвитку пам'яті у дошкільників. Вона не лише полегшує навчання, а й сприяє загальному розвитку пізнавальної діяльності дитини.

3.2. Впровадження тренінгових занять та аналіз їхньої ефективності щодо розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку.

Після проведення тренінгової програми, було проведено повторну діагностику пам'яті:

1. Методика «Заучування слів (10 слів)»
2. Методика піктограм
3. Методика «Запам'ятай малюнки»
4. Методика «Картинки». (див. додаток А)

У другому класі значно покращилися результати запам'ятовування. Жоден учень не продемонстрував дуже низького рівня, що є важливим

показником ефективності тренінгу. Кількість учнів із низьким рівнем скоротилася до чотирьох осіб. Це свідчить про позитивну динаміку. Більшість учнів, а саме, шість осіб досягли середнього рівня. Що демонструє загальне покращення навичок пам'яті. Лише один учень показав високий рівень. Це свідчить про потенціал для подальшого зростання. Дуже високий рівень не зафіксовано, однак тенденція до підвищення результатів очевидна. Загалом, тренінг сприяв покращенню пам'яті в учнів. Він допоміг їм краще запам'ятовувати інформацію та працювати з нею ефективніше. Розподіл відповідей представлено на рис. 3.2.1.

Рис. 3.2.1. Результати відповідей респондентів по методиці «10 слів» у другому класі.

У третьому класі спостерігається суттєве зростання рівня запам'ятовування. Один учень досяг дуже високого рівня. Це є значним покращенням у порівнянні з початковими результатами. Кількість учнів із високим рівнем збільшилася до двох. Що свідчить про розвиток їхньої здатності до запам'ятовування. П'ять учнів досягли середнього рівня. Це є позитивним показником загального прогресу. Кількість учнів із низьким рівнем скоротилася до трьох, а дуже низький рівень зник повністю. Це означає, що всі учні піднялися хоча б на один рівень вище. Тренінгові

заняття сприяли розвитку навичок запам'ятовування та концентрації уваги в учнів цього класу. Відповіді презентовано на рис. 3.2.2.

Рис. 3.2.2. Результати відповідей респондентів по методиці «10 слів» у другому класі.

У четвертому класі зафіксовано найбільший прогрес. Два учні досягли дуже високого рівня. Ще двоє учнів показали високий рівень. Це є позитивним результатом тренінгу. Чотири учні мають середній рівень. Це демонструє загальне покращення навичок запам'ятовування. Лише один учень залишився на низькому рівні. Це свідчить про значний прогрес, оскільки дуже низький рівень зник повністю. Учні цього класу продемонстрували найкращі результати серед усіх класів. Можна пояснити їхнім досвідом у навчанні та підвищеною здатністю до засвоєння інформації. Відповіді презентовано на рис. 3.2.3.

Рис. 3.2.3. Результати відповідей респондентів по методиці «10 слів» у другому класі.

Результати за методикою «Заучування слів (10 слів)» свідчать про покращення здатності до запам'ятовування. Тренінгові заняття позитивно вплинули на розвиток пам'яті в усіх класах. У другому класі відзначено значне покращення. Більшість учнів із низьким рівнем піднялися до середнього. У третьому класі суттєво зменшилася кількість учнів із низьким рівнем, а частка учнів із середнім рівнем зросла.

У четвертому класі результати покращилися найбільше, адже декілька учні досягли дуже високого рівня. Дуже низький рівень зник у всіх класах. Це свідчить про ефективність методики. Також, підтверджує ефективність проведеної тренінгової програми та її позитивний вплив на розвиток пам'яті. Високі результати вказують на те, що методики тренінгу були ефективними та сприяли значному покращенню когнітивних навичок здобувачів освіти. Результати подані у таблиці 3.2.1.

Таблиця 3.2.1.

Результати відповідей респондентів по методиці «10 слів»

Вибірка Результати	2 клас (11 учнів)	3 клас (11 учнів)	4 клас (9 учнів)
10 балів – дуже високий	0	1	2
8 – 9 балів – високий	1	2	2
4 – 7 балів – середній	6	5	4
2 – 3 бали – низький	4	3	1
0 – 1 бал – дуже низький	0	0	0

За результатами методики «Піктограма» спостерігається позитивний вплив тренінгових занять у всіх класах.

У другому класі найбільше учнів змогли підвищити свої результати із низького до середнього рівня. Це свідчить про те, що тренінгові заняття особливо ефективні на початковому етапі навчання. Діти почали краще сприймати та запам'ятовувати інформацію. Що сприяє їхній загальній навчальній діяльності. Зменшилася кількість учнів, які мали дуже низькі показники. Отримані дані свідчать про те, що навіть ті учні, які спочатку мали труднощі із запам'ятовуванням, змогли покращити свої навички. Відповіді презентовано на рис. 3.2.4.

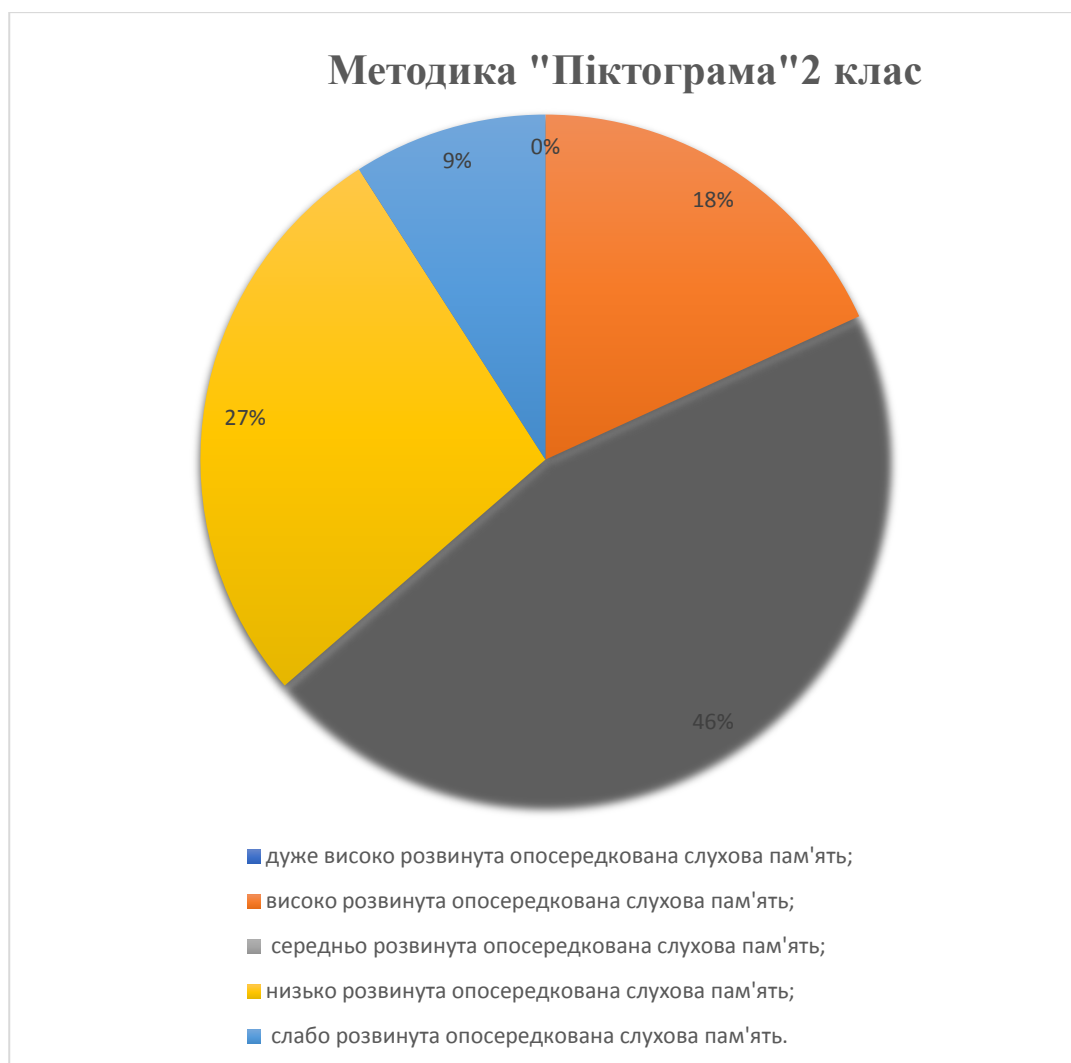

Рис. 3.2.4. Результати відповідей респондентів по методиці «Піктограма» у другому класі.

У третьому класі спостерігається помітне зростання кількості учнів із середнім та високим рівнем слухової пам'яті. Діти цього віку здатні краще використовувати тренінгові техніки для покращення своїх когнітивних навичок. Підвищення рівня слухової пам'яті сприяє кращому розумінню навчального матеріалу та його ефективнішому засвоєнню. Учні стали впевненіше виконувати завдання, які потребують зосередженості та уважності. Відповіді на рис. 3.2.5.

Рис. 3.2.5. Результати відповідей респондентів по методиці «Піктограма» у третьому класі.

У четвертому класі спостерігається найбільше збільшення кількості учнів із високим рівнем слухової пам'яті. Це означає, що старші учні краще сприймають методи тренінгових занять та можуть їх ефективно використовувати. Високий рівень слухової пам'яті дозволяє дітям легше засвоювати нову інформацію. Також, працювати з великими обсягами навчального матеріалу. Учні стали швидше та якісніше виконувати завдання, що потребують запам'ятовування. Відповіді на рис. 3.2.6.

Рис. 3.2.6. Результати відповідей респондентів по методиці «Піктограма» у четвертому класі.

Отже, за допомогою тренінгових занять учні стали краще запам'ятовувати інформацію. Це позитивно впливає на їхнє загальне навчання. Спостерігається зменшення кількості дітей із низькими показниками. Це важливий кроком у покращенні загального рівня слухової пам'яті у всіх класах. Загалом, зменшення кількості учнів із дуже низьким рівнем слухової пам'яті. Отримані результати підкреслюють важливість систематичної роботи над розвитком слухової пам'яті. Це сприяє не лише підвищенню навчальних показників, а й загальному розвитку уваги та концентрації учнів. Таким чином, тренінгові заняття мають значний позитивний вплив на успішність школярів. Також, на їхні можливості для подальшого навчання. Отримані результати подані в таблиці 3.2.2.

Таблиця 3.2.2.

Результати відповідей респондентів по методиці «Піктограма»

Результати \ Вибірка	2 клас (11 учнів)	3 клас (11 учнів)	4 клас (9 учнів)
10 балів – дуже високо розвинута опосередкована слухова пам'ять;	0	0	0
8 – 9 балів – високо розвинута опосередкована слухова пам'ять;	2	1	2
4 – 7 балів – середньо розвинута опосередкована слухова пам'ять;	5	6	5
2 – 3 бали – низько розвинута опосередкована слухова пам'ять;	3	4	1
0 – 1 бал – слабо розвинута опосередкована слухова пам'ять.	1	0	1

Результати дослідження за методикою «Запам'ятай малюнки» свідчать, що тренінгові заняття позитивно вплинули на розвиток зорової пам'яті в усіх класах.

У другому класі спостерігається загальна позитивна динаміка. Жоден учень не досяг дуже високого рівня. Однак один учень показав високий рівень, що є добрим результатом. Найбільше учнів продемонстрували середній рівень. Про що свідчить про загальні покращення навичок зорової пам'яті. Троє учнів залишилися на низькому рівні, однак порівняно з початковими результатами це є хороший результат. Один учень показав дуже низький рівень. Що вказує на потребу в додатковій індивідуальній роботі. Загалом, більшість учнів піднялися з низького до середнього рівня. Відповіді презентовано на рис. 3.2.7.

Рис. 3.2.7. Результати відповідей респондентів по методиці «Запам'ятай малюнки» у другому класі.

У третьому класі відзначається помітне покращення зорової пам'яті. Двоє учнів досягли високого. Це є гарним свідченням ефективності занять. Більшість учнів перебувають на середньому рівні. Що підтверджує загальну позитивну тенденцію. Двоє учнів мають низький рівень, а ще один, дуже низький. Ці результати вимагають додаткової уваги. Незважаючи на це, загальний розподіл результатів вказує на зростання когнітивних здібностей здобувачів освіти. Зменшення кількості учнів з дуже низьким рівнем і поява учнів із високими результатами свідчить про хороший результат. Відповіді на рис. 3.2.8.

Рис. 3.2.8. Результати відповідей респондентів по методиці «Запам'ятай малюнки» у третьому класі.

У четвертому класі зафіксовано суттєве покращення зорової пам'яті. Жоден учень не продемонстрував дуже низького рівня. Двоє учнів досягли високого рівня. Це свідчить про хороші результати тренінгу. Троє учнів перебувають на середньому рівні. Чотири учні залишаються на низькому рівні. Відсутність учнів із дуже низьким рівнем вказує на загальний прогрес учнів. Успіхи цього класу підтверджують ефективність тренінгових занять у старших молодших школярів. Результат з відповідями представлено рис. 3.2.9.

Рис. 3.2.9. Результати відповідей респондентів по методиці «Запам'ятай малюнки» у четвертому класі.

Результати дослідження за методикою «Запам'ятай малюнки» свідчать що тренінгові заняття позитивно вплинули на розвиток зорової пам'яті в усіх класах. У другому класі найбільше учнів із низьким рівнем змогли покращити свої результати до середнього рівня. У третьому класі покращення помітне за рахунок зменшення кількості учнів із дуже низьким рівнем та появи високого рівня у двоє учнів. У четвертому класі також відзначено покращення. Адже, дуже низький рівень пам'яті повністю зник. Тренінгові заняття є ефективним інструментом для розвитку зорової пам'яті у молодших школярів. Це допомагає розвивати навички концентрації зорового запам'ятовування. Отримані результати подані в таблиці 3.2.3.

Таблиця 3.2.3.

Результати відповідей респондентів по методиці «Запам'ятай малюнки»

Результати \ Вибірка	2 клас (11 учнів)	3 клас (11 учнів)	4 клас (9 учнів)
10 балів - дуже високий.	0	0	0
8-9 балів - високий.	1	2	2
4-7 балів - середній.	6	6	3
2-3 бала - низький.	3	2	4
0-1 бал - дуже низький.	1	1	0

За результатами дослідження короткочасної та довготривалої зорової пам'яті за методикою «Картинки». Результати показали позитивну динаміку в усіх класах.

У другому класі спостерігається суттєве зменшення кількості учнів із низьким рівнем пам'яті. Дані свідчать про успішність тренінгових занять. Більшість учнів продемонстрували середній рівень. Це вказує на загальний прогрес. Тільки двоє залишилися на низькому рівні, тоді як учнів із дуже низьким рівнем не виявлено. Результат з відповідями представлено рис. 3.2.10.

Рис. 3.2.10. Результати відповідей респондентів по методиці «Картинки» у другому класі.

У третьому класі високого рівня пам'яті досягли п'ятеро учнів. Це складає майже половину класу. Результати свідчать про значне покращення в порівнянні з початковими результатами. Ще п'ять учнів мають середній рівень, що також є позитивним показником. Лише один учень залишився на низькому рівні. Учні стали краще запам'ятовувати зорову інформацію та відтворювати її. Така позитивна динаміка показує, що тренінгові заняття були ефективними для розвитку короткочасної й довготривалої зорової пам'яті. Відповіді представлено рис. 3.2.11.

Рис. 3.2.11. Результати відповідей респондентів по методиці «Картинки» у третьому класі.

У четвертому класі також спостерігається покращення результатів за методикою «Картинки». Чотири учні досягли високого рівня пам'яті. Адже це є суттєвим досягненням. Троє учнів мають середній рівень, а лише двоє залишилися на низькому рівні. Важливо відзначити, що кількість учнів із низьким рівнем зменшилася порівняно з попередніми

результатами дослідження. Це демонструє позитивний вплив тренінгових занять. Учні цього класу змогли краще засвоїти інформацію і відтворити її. Результат з відповідями представлено рис. 3.2.12.

Рис. 3.2.12. Результати відповідей респондентів по методиці «Картинки» у четвертому класі.

За результатами дослідження короточасної та довготривалої зорової пам'яті за методикою «Картинки». У другому класі найбільш відчутно зменшилася кількість учнів із низьким рівнем пам'яті. У третьому класі високий рівень пам'яті досягли майже половина учнів. Про це свідчить значне покращення. У четвертому класі зменшення кількості учнів із низьким рівнем. Високий рівень пам'яті зріс у кожному класі, особливо в третьому та четвертому. Загальна динаміка свідчить, що тренінгові заняття зробили значний вплив на розвиток пам'яті. Результати подані у таблиці 3.2.4.

Таблиця 3.2.4.

Результати відповідей респондентів по методиці «Картинки»

Вибірка Результати	2 клас (11 учнів)	3 клас (11 учнів)	4 клас (9 учнів)
високий	3	5	4
середній	6	5	3
низький	2	1	2

Отже, тренінгові заняття з використанням мнемотехнік сприяють значному покращенню пам'яті учнів молодшого шкільного віку. Вони допомагають знизити кількість учнів із низьким та дуже низьким рівнями запам'ятовування. Підвищити частку школярів із середнім та високим рівнями. Також сприяють розвитку когнітивних здібностей. Найбільше покращення спостерігається у дітей із початково низькими показниками. Мнемотехніки виявляються дієвим інструментом для підвищення як короткочасної, так і довготривалої пам'яті.

3.3. Практичні рекомендації для педагогів та батьків щодо оптимізації процесів запам'ятовування у дітей молодшого шкільного віку

У сучасній системі освіти, мнемотехніка посідає важливе місце як дієвий методичний ресурс. Це не повинно залишатися поза увагою. Мнемонічні інструменти виконують роль своєрідних когнітивних «підказок». Які стимулюють згадування шляхом активізації асоціативних зв'язків із уже наявними знаннями – знайомими звуками, образами чи логічними зв'язками [55].

Мнемотехнічні методи універсальні, адже не мають вікових обмежень і однаково корисні як для учнів молодшого шкільного віку, так і для дорослих. У дидактичному контексті мнемотехніка розглядається як ефективна стратегія. Вона допомагає засвоювати та відтворювати навчальний матеріал. Допомагає пов'язувати нову інформацію з раніше засвоєною через використання вербальних, візуальних або аудіальних сигналів. Наприклад, через яскраві асоціації, символічні позначення або фрази, що легко запам'ятовуються [55].

Крім того, мнемотехніка підтримує реалізацію так званих «трьох R» – пригадування (recollection), відкликання (recall) та розпізнавання (recognition). Пригадування передбачає відтворення інформації на основі часткової підказки. Відкликання – свідоме застосування попередньо набутих знань у поточній діяльності. Розпізнавання – вміння впізнати вже знайоме [55].

Мнемотехніка є ефективним інструментом у навчальному процесі. Особливо коли виникає потреба покращити здатність до запам'ятовування. Вона базується на використанні асоціацій, повторення, образного мислення та залучення різних сенсорних каналів. Щоб мнемотехніка працювала максимально ефективно, бажано ділити матеріал на менші частини. Потрібно уникати відволікаючих чинників (наприклад, вимикати телефон або телевізор) та створювати чіткі й яскраві уявні образи [55].

У результаті проведеного анкетування та подальшого аналізу отриманих даних щодо особливостей розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку нами було виявлено потребу в покращення пам'яті у дітей. З урахуванням зазначених висновків, було розроблено інформаційно-методичний буклет. Буклет містить практичні рекомендації для педагогів та батьків (додаток В).

У буклеті рекомендовано використовувати наочні засоби, зокрема мнемотаблиці, піктограми, схеми, символи та ілюстрації, що допомагають дитині візуалізувати інформацію та створювати міцні асоціації. Також,

рекомендовано організовувати повторення з інтервалами. Використовувати емоційне забарвлення мови, інтонацію, жести й міміку, а також формувати індивідуальні методики запам'ятовування. У буклеті подано опис ефективних мнемотехнічних прийомів. Наприклад: мнемоквадрати, мнемодоріжки, небелиці, аналогії, трансформації, цифрообрази, колажі, які сприяють розвитку стійких навичок пам'яті.

Мнемотехніка відіграє ключову роль у сучасному освітньому процесі. Вона забезпечує ефективне запам'ятовування та відтворення інформації завдяки асоціативному мисленню. Цей метод однаково корисний для дітей та дорослих, не маючи вікових обмежень. Через залучення візуальних, вербальних і аудіальних елементів мнемотехніка полегшує засвоєння нової інформації. Її універсальність дозволяє адаптувати методики до будь-яких навчальних цілей. Розміщення в уявному просторі, створення асоціацій та візуалізація – основні складові ефективної мнемотехніки. Її застосування у навчанні сприяє розвитку когнітивних здібностей. Практичне використання мнемотаблиць, піктограм і схем полегшує процес запам'ятовування. Інтервальне повторення, емоційне забарвлення й індивідуалізація методик підвищують ефективність навчання. Важливим є також використання мнемоквадратів, небелиць, трансформацій та інших прийомів.

Отримані результати свідчать про актуальність питання розвитку пам'яті в дітей молодшого шкільного віку. Застосування спеціальних мнемотехнічних прийомів сприяє покращенню процесів запам'ятовування. Практичні поради, подані у буклеті, є корисними як для педагогів, так і для батьків. Вони допомагають адаптувати навчальний процес до індивідуальних потреб дитини. Таким чином, створений інформаційно-методичний матеріал може стати ефективним інструментом у роботі з молодшими школярами.

Висновки до розділу 3

У результаті проведення тренінгових занять із використанням мнемотехнік для розвитку пам'яті у молодших школярів було досліджено, що цей підхід є дуже ефективним. Мнемотехніка, як система спеціальних прийомів, які допомагають створювати образні й логічні зв'язки. Завдяки цьому діти краще запам'ятовують інформацію, зберігають її довше та в більшому обсязі.

Дослідження показали, що використання мнемотехнік у навчанні покращує як мимовільну, так і довільну пам'ять. Особливо добре розвивається образна пам'ять, яка є головною у цьому віці. Зросла кількість дітей із середнім та високим рівнем запам'ятовування. А тих, хто мав низькі показники, стало значно менше. Найбільший прогрес показали діти, у яких спочатку були найнижчі результати. Це говорить про великі можливості мнемотехніки для допомоги у навчанні.

Результати дослідження підтверджують, що варто включати мнемотехнічні прийоми в навчальний процес. Вони допомагають краще розвивати пізнавальні здібності дитини. Використання мнемотаблиць, піктограм, мнемодоріжок і ритмічних формулювань підвищує інтерес до навчання. Також, знижує напруження й формує позитивне ставлення до навчання.

Практичні рекомендації, викладені у формі інформаційно-методичного буклету, містять інформацію для розвитку пам'яті у дітей. Вони є цінним ресурсом як для фахівців освітньої галузі, так і для батьків. Рекомендації сприяють створенню індивідуалізованих освітніх траєкторій. Таким чином, мнемотехніка розглядається як ефективна технологія для розвитку пам'яті.

ВИСНОВКИ

1. У першому розділі нашого дослідження здійснено теоретико-методологічний аналіз поняття пам'яті та особливостей її розвитку у дітей молодшого шкільного віку. Згідно з проведеним аналізом, підкреслюється значущість формування пам'яті в цьому віковому періоді. На початковому етапі розвитку переважає мимовільне запам'ятовування. Проте з часом починає активно розвиватися довільна пам'ять, яка є необхідною умовою успішного засвоєння знань. Розвиток довільної пам'яті значною мірою залежить від активної участі дитини в навчальному процесі.

Дослідження вказують на те, що учні молодших класів часто послуговуються механічним способом запам'ятовування. Це може ускладнити розуміння абстрактних понять у майбутньому. Водночас навчальна діяльність створює сприятливі умови для переходу до логічного типу пам'яті. Цей процес забезпечує формування смислових зв'язків, структурування знань і довготривале їх збереження.

Наукові дослідження підтверджують, що пам'ять є базовим психічним процесом. Процес який сприяє інтелектуальному розвитку та соціальній адаптації дитини. Тому, важливо цілеспрямовано працювати над розвитком пам'яті, впроваджуючи сучасні педагогічні методики. Актуальність вивчення пам'яті не зменшується. Адже її дослідження сприяють як індивідуальному розвитку особистості, так і прогресу суспільства в цілому.

2. У ході дослідження було здійснено аналіз класифікації видів пам'яті та їх значення у когнітивному розвитку дітей молодшого шкільного віку. Встановлено, що образна, рухова, емоційна та словесно-логічна пам'ять виконують важливу функцію в процесі засвоєння й відтворення різноманітної інформації. Їхнє гармонійне поєднання сприяє формуванню ключових навчальних навичок та особистісному зростанню дитини.

Розвиток пам'яті в молодшому шкільному віці пов'язаний із поступовим переходом від мимовільного до довільного запам'ятовування. Учні починають використовувати логічні стратегії, мнемічні прийоми та інші методи осмисленої роботи з інформацією. Це дозволяє їм ефективніше аналізувати, структурувати та зберігати навчальний матеріал.

Враховуючи індивідуальні особливості розвитку пам'яті в кожній дитини, доцільно застосовувати різноманітні методики. Це не лише покращує запам'ятовування. А й ще сприяє розвитку гнучкого мислення, аналітичних здібностей та здатності до вирішення навчальних завдань. Таким чином, розвиток пам'яті є фундаментом успішного навчання.

3. У процесі аналізу було встановлено, що ефективність пам'яті залежить не лише від рівня когнітивного розвитку. Також залежить від емоційних та мотиваційних чинників. Позитивні емоції, інтерес до навчального матеріалу та активна участь у навчальному процесі покращують запам'ятовування. Також зберігається довготривале збереження інформації. У той же час, негативні стани, зокрема стрес і тривожність, негативно впливають на процеси запам'ятовування й відтворення знань.

Важливо створювати сприятливі умови для розвитку пам'яті у школярів. Враховувати індивідуальні психологічні особливості, біологічні та соціальні чинники, рівень емоційного навантаження та фізичну активність. Ефективне формування навичок запам'ятовування потребує комплексного підходу. Включаючи організовану роботу з навчальним матеріалом, стимулювання мотивації та розвиток довільної уваги.

Перевантаження інформацією і хронічна втома можуть знижувати продуктивність пам'яті. Необхідною є оптимізація освітнього процесу: що дає змогу поєднувати інтелектуальну працю та відпочинок. Застосування різноманітних методів запам'ятовування та адаптація матеріалу під потреби учнів. Активна участь у навчальній діяльності сприяє не лише підвищенню успішності, а й всебічному розвитку особистості дитини.

4. У рамках експериментальної частини нашого дослідження було застосовано такі методики: «Заучування 10 слів», «Піктограма», «Запам'ятай малюнки» та «Картинки». Дослідження проводилось на базі Центральненської гімназії Миронівської міської ради Київської області.

Участь у дослідженні взяли 31 учень початкових класів (2–4 класи). Для забезпечення об'єктивності, валідності та надійності результатів, експеримент проходив у звичних навчальних умовах. Учасники не були ознайомлені з метою дослідження.

Отримані дані були проаналізовані як кількісно, так і якісно. Аналіз свідчить, що більшість учнів продемонстрували середній або низький рівень розвитку пам'яті. Випадків з дуже високим рівнем пам'яті зафіксовано не було. Високі результати зустрічались лише поодинокі.

5. На основі аналізу отриманих результатів було розроблено та впроваджено тренінгове заняття з використанням мнемотехнік. Тренінг спрямований на розвиток пам'яті в учнів молодшого шкільного віку. У процесі створення програми занять враховувалися вікові та психологічні особливості дітей. Також необхідність активізації різних механізмів пам'яті. В основі тренінгових занять лежало використання прийомів мнемотехніки. Серед яких застосовувалися мнемоквадрати, мнемодоріжки, небелиці, нелогічні ланцюжки, піктограми, цифрообрази, аналогії та трансформації.

Крім того, в межах тренінгу були використані методи, що включали роботу з обома півкулями мозку. Також, вправи на відновлення інформації для розвитку репродуктивної пам'яті, ігрові мнемотехніки, рухову мнемотехніку. А також техніки комунікативної рефлексії та емоційного закріплення матеріалу. Застосування таких підходів забезпечило комплексний вплив на різні типи пам'яті та сприяло її всебічному розвитку.

Після завершення тренінгових занять було проведено повторну діагностику рівня розвитку пам'яті. Результати якої засвідчили

ефективність застосованих мнемотехнік. Виявлено зростання кількості учнів із середнім та високим рівнем розвитку пам'яті. Особлива динаміка покращення є у тих школярів, які мали найнижчі результати на початку дослідження. Це свідчить про високий потенціал мнемотехнік для розвитку пам'яті.

Крім реалізації тренінгової програми, були надані практичні рекомендації для батьків і педагогів. Рекомендації були оформлені у вигляді інформаційно-методичного буклету. Отримані результати підтверджують ефективність мнемотехнік як сучасного засобу розвитку пам'яті у молодших школярів. Дані свідчать про доцільність їх систематичного впровадження в освітній процес.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛЕТЕРАТУРИ

1. Александров В. Базові механізми людської пам'яті як сутнісний фундамент в управлінні неперервною освітою. URL: <https://surl.li/zsbkpr> (дата звернення: 16.03.2025).
2. Баришполь С. В. Мушу - можу - хочу : особливості виховання та мотивації дітей молодшого шкільного віку. *Початкове навчання та виховання: науково-методичний журнал* 2013. № 22/23/24. С. 116-119.
3. Барна Х. В., Поллогі В. М. Формування образної пам'яті засобом поезії у дітей молодшого дошкільного віку. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»*. 2017. 2(6). С. 164.
4. Білаш О.Н. Мнемотехніка в роботі з дітьми дошкільного віку. *Дитячий садок*. 2015. № 23. С.12-15.
5. Білоус О. В. Вікова психологія: Навчальний посібник. Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка. 2015. 108 с.
6. Бужинська С. М. Психологічні особливості розвитку модально-специфічних форм пам'яті у молодших: автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.07. Харків, 2010. 21 с.
7. Бужинська С. М. Тенденції та засоби розвитку модально-специфічної пам'яті в молодших школярів. *Наука і освіта: наук.-практ. журнал*. 2010. № 10. С. 148–151.
8. Бутузова Л.П., Закревська А.М. Використання засобів мнемотехніки для розвитку пам'яті у старших дошкільників із затримкою психічного розвитку. *XXI International scientific and practical conference «Scientific Achievements and Innovations as a Way to Success»* (Vilnius, Lithuania, may 1-3, 2024) Vilnius : International Scientific Unity, 2024. P.202-206.

9. Доброштан Н., Куліш О. Вікові особливості у дослідженнях видів і процесів пам'яті. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2020. Вип. 7. С. 37–44.
10. Діагностика та пам'яті у дітей: метод. реком. / Коцюбинська Н., Бігун Н., Тарнавська М. 2014. 60 с.
11. Дмитрієва, С. М., Бондаренко, Л. М. Вікові особливості пам'яті старшокласників та шляхи її розвитку. *Конкурентоспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми та перспективи*: Матеріали Десятої Міжнародної науково-практ. конф.(Україна, м. Житомир, 2016 р.). Житомир : Вид-во ЖФ КІБІТ, 2016. С. 56-61
12. Желізко А., Мазяр О. Теоретичний аналіз особливостей розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку. *Актуальні проблеми психічного здоров'я*: збірник наук. праць за матеріалами Всеукр. студентської інтернет-конф. (25 травня 2023 р.). Житомир, 2023. С. 31-33.
13. Жовнірук А. І. Розвиток мнемічної діяльності студентів у процесі засвоєння іноземної мови засобами аудіювання : дис. канд. психол. наук : 19.00.07 / Київ, 2017. 272 с.
14. Загальна психологія : навч. посіб. / О. В. Ловка, Л. Л. Борисенко, Л. А. Колесніченко, Л. В. Музичко, А. В. Тімакова, Д. Г. Лавриненко ; за заг. ред. О. В. Ловкої. Київ : КНЕУ, 2019. 390 с.
15. Загальна психологія: навч. посіб. / Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 296 с.
16. Загальна та вікова психологія: навч.-метод. посіб. / Доскач С., Костик Л. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. 256 с.
17. Застосування діагностичних мінімумів в діяльності працівників психологічної служби: метод. рек. / Горленко В. М., Острова В. Д., Сосновенко Н. В., Ткачук І. І. (2018).. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2018. 106 с.

18. Ільїн В. В. *Memory Studies: від пам'яті до забуття. Проблеми всесвітньої історії*. 2020. № 3. С. 26-40.
19. Калиниченко І. О., Колесник А. С. Оцінка показників уваги у дітей дошкільного віку з різним рівнем довільної оперативної пам'яті. *Вісник Одеського національного університету. Біологія*. 2020. Вип. 25. С.163-172.
20. Коструба Н. С. Загальна психологія. Пізнавальні процеси : метод. реком. до пров. прак. і лабор. занят. Луцьк, 2021. 64 с.
21. Коць М. О. Психологічна специфіка пам'яті дітей молодшого шкільного віку з вадами зору. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки*. 2016. Вип. 1(2). С. 46-50.
22. Коцюбанська Н. І. Діагностика та розвиток пам'яті у дітей: метод. реком. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський багатопрофільний навчально-реабілітаційний центр, 2014. 60 с.
23. Левченко І.М. Розвиток пам'яті та особливості запам'ятовування в молодшому шкільному віці. *Досвід особистості: теорія і практика*. Збірник матеріалів ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (Україна, м. Ніжин, 27-28 лют. 2020 р.) Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. С. 133-137.
24. Личик О. Я. Вдосконалення технологій розвитку довготривалої пам'яті у дітей молодшого шкільного віку як сучасна наукова задача. *Розвиток наукових міжгалузевих досліджень : матеріали наук.-практ. конф., (Україна, Вінниця, 26-27 листоп. 2021 р.)*. Херсон : Вид-во «Молодий вчений», 2021. Ч. 2. С. 25-28.
25. Личик О. Я., Крук С. Л., Гаврилькевич В. К. Теоретичний огляд проблеми розвитку довготривалої пам'яті у дітей молодшого шкільного віку. *Молодий вчений*. 2021. № 11 С. 262-267.
26. Лоюк О. В., Кифоренко К. М. Вікові особливості пам'яті молодших школярів. *Тенденції сучасної підготовки майбутніх учителів*

початкової школи: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Україна, Умань, 6-7 жовт. 2022 р.). Умань, 2022. С. 209

27. Макарова Л. Л. Проблемна ситуація та гра як психологічні детермінанти розвитку пам'яті і мислення молодших школярів : автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2001. 17 с.

28. Максимчук Т. В. Прийоми мнемотехніки як засіб формування зв'язного мовлення у дошкільників: практ. посіб. Житомир, 2024. 49 с.
URL: <https://surl.li/awgidy>

29. Максименко С. Д., Пасічник І. Д. Когнітивна психологія в контексті дослідження пам'яті людини. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Психологія і педагогіка*. 2012. Вип. 20. С. 3-16.

30. Максименко С., Терлецька Л., Главник О. Пам'ять дитини (Психол. інструментарій). Київ : Бібліогр, 2004. 112 с.

31. Марченко І., Ржевський Г. Технології покращення пам'яті у дітей молодшого шкільного віку. *Сучасні тренінгові технології для розвитку особистості: еко-тренінги*. Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (Україна, м. Умань, 14 травня 2020 року) Умань: Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, ФСПО, 2020. 107 с.

32. Маценко Л. М. Теорія і методика виховання : навч. посіб. Вид. 3-тє, доп., перероб. Київ : ЦП «Компринт», 2019. 319 с.

33. Мірошниченко О.А. Діагностика особистості майбутнього психолога : метод. посіб. для студентів спеціальності. Житомир, 2012. 190 с.

34. Назаренко І.І. Мнемотехніка – як ефективний засіб розвитку пам'яті у дітей корекційної групи. *Професіоналізм педагога в умовах освітніх інновацій* : Матеріали VII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Україна, м. Слов'янськ, м. Дніпро, 06–07 груд. 2023

р.). Слов'янськ–Дніпр: ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2023. С. 178-180.

35. Овдієнко І. М., Маруда Т. М. Розвиток пам'яті дітей молодшого шкільного віку засобами мнемотехніки. *Психологічний і педагогічний дискурс: наукові записки вчених* : Матеріал. Конф. (Україна, м. Київ, 22 трав. 2020 р.). Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. С. 128–130.

36. Онисюк О. А. Психологічні особливості особистісного розвитку молодшого школяра : автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2001. 17 с.

37. Павелків Р. В. Вікова психологія : підручник. вид. 2-ге. Київ : Кондор. 2015. 469 с.

38. Палій А.А., Гоян І. М. Методи діагностики психічного розвитку дітей. Івано-Франківськ : Сим фонія форте, 2014. 652 с.

39. Практикум із загальної психології (робочий зошит) : метод. реком. / Н. Ф. Портницька, І. А. Гречуха, А. І. Литвинчук, Т. В. Можаровська, Н. В. Хоменко; за ред. Н. Ф. Портницької. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 270 с.

40. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навч. посіб. 5-те видання, перероблене, доповнене : Академія, 2021. 376 с.

41. Сахно П. І., Теслик Н. М. Вікова психологія: конспект лекцій. Суми : Сумський державний університет, 2024. 194 с.

42. Сіроштан К. А., Кулішов В. С. Мнемотехніка як засіб розвитку пам'яті молодших школярів. *Нотатки сучасної науки: мультидисциплінарний науковий часопис*. 2025. № 23. С. 21.

43. Сіроштан К.А. Розвиток пам'яті у дітей молодшого шкільного віку. *Психолого-педагогічні аспекти формування сучасних навичок у кваліфікованих робітників для повоєнного відновлення України* : Матеріали науково-практичного семінару (Україна, м. Біла Церква, 27 бер. 2025 р.). Біла Церква : Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти.

44. Старостенко В. А. Використання прийомів та методів мнемотехніки на логопедичних заняттях. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації*: Матеріали Міжнародної конференції (Україна, м. Суми, 14 квіт. 2017 р.). Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. С. 148-150.

45. Сторожук М. М. Особливості запам'ятовування дітей молодшого шкільного віку. Політ. Сучасні проблеми науки. *Гуманітарні науки: тези доповідей XX Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених*. 2020. С. 274-275.

46. Терещенко Л.А. Вплив інтернету на психічне здоров'я дитини – дошкільника. *Наукова спадщина української психології: єдність минулого та теперішнього*. Збірник тез доповідей. Щорічного наукового круглого онлайн-столу (Україна, м. Київ, 10 черв. 2022 р.) Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. С. 60

47. Тизьо А. Проблеми формування основ мнемотехніки у сучасній початковій школі. *Магістерський науковий вісник*. 2015. № 23. С. 151-156.

48. Уткіна О. В. Кінезіологічні вправи як ефективна здоров'язберігаюча технологія у роботі з дітьми молодшого шкільного віку. *Інноваційні практики наукової освіти: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (Київ, 8–11 груд. 2021 р.). Київ, 2021. С. 570

49. Ушакова, І. М. Вікова психологія: курс лекцій. Харків: НУЦЗУ. 2015. 123 с.

50. Ходикіна Ю. Особливості розвитку моторної пам'яті у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. 2020. Психологічні науки. Випуск 10 (55). С. 112-124

51. Чала Ю.М., Шахрайчук А.М. Психодіагностика : навч. посіб. Харків : ХПІ, 2018. 246 с.

52. Чепурний Г. А. Освітня мнемотехніка: навч.-метод. посіб. Тернопіль : Мандрівець, 2020. 142 с.

53. Чугунов В.В. Методична розробка до практичного заняття по темі «Психологія та психопатологія пам'яті, уваги та інтелекту», 2015. 44 с. URL: <https://surli.cc/yuqeye> (дата звернення: 19.04.2025).

54. Чумаченко А., Гаврилiна Л. *Мнемотехніка для дошкiльнят*. Київ: Видавництво «Шкiльний свiт», 2019. 168 с.

55. Akpan, J., Notar, C. E., Beard, L. The Impact of Mnemonics as Instructional Tool. *Journal of Education and Human Development*, 10(3). 2021. pp. 20–28.

56. Alloway T. P. An investigation of cognitive overlap in working memory profiles in children with developmental disorders. *International Journal of Educational Research*. 2016. Vol. 75, pp. 1-6.

57. Arslantaş S., Pürsün T., Taşkesen Ü. S. Special education and the use of mnemonics. *New Trends and Promising Directions in Modern Education. New Perspectives: Printing Certificate* (Karatay, Aug. 2021). URL: <https://surl.li/mgvstc> (дата звернення: 18.04.2025).

58. Goswami U. *The Wiley-Blackwell Handbook of Childhood Cognitive Development*. 2nd ed. Hoboken: Wiley-Blackwell, 2011. 816 p. URL: <https://surl.li/nqlpku> (дата звернення: 17.04.2025).

59. Helen L. Executive functions and working memory behaviours in children with a poor working memory. *Learning and Individual Differences*. 2021. Volume 21, Issue 4. pp. 409-414.

60. Jiani Zhang. Influencing Factors of Memory Development among Children. URL: <https://www.ewadirect.com/proceedings/lnep/article/view/5270> (дата звернення: 19.04.2025).

61. Kalafatakis F., Bekiaridis-Moschou D., Gkioka M., Kosta-Tsolaki M. Mobile phone use for 5 minutes can cause significant memory impairment in humans. *School of Medicine, Aristotle University of Thessaloniki*. Thessaloniki: Aristotle University of Thessaloniki, 2017. P. 146-154.

62. Putnam A. L. Mnemonics in education: Current research and applications. *Translational Issues in Psychological Science*. 2015. 1 (2), pp.

130–139. URL: <https://doi.org/10.1037/tps0000023> (дата звернення: 19.04.2025).

63. Shekhawat D.S., Kapoor H., Gupta V., Tiwari M. Effect of frequent smartphone use on children's cognitive function: An observational study. *International Journal of Science and Research Archive*. 2024. Vol. 12, № 01. P. 782–786.

64. Terry W. S. *Learning and Memory: Basic Principles, Processes, and Procedures*. 5th ed. New York: Routledge, 2017. 428 p. <https://surl.li/bmymue> (дата звернення: 19.04.2025)

65. Wolfgang S., Peter A. O. *The Development of Children's Memory*. *Child Development Perspectives*, 9 (3), 2015. 190–195 pp.

ДОДАТКИ

Додаток А.

Методика 1. Заучування слів (10 слів)

Мета: дослідження динаміки процесу заучування; оцінка стану пам'яті, стомлюваності, активності уваги.

Обладнання: протокол з 10 короткими односкладовими словами, що не мають між собою ніякого зв'язку (див. табл.).

Хід роботи. Експеримент проводиться в декілька етапів.

Інструкція: а) «Зараз ми перевіримо твою пам'ять. Я буду називати слова, тобі треба їх прослухати, а потім відтворити стільки слів, скільки зможеш у будь-якому порядку».

Слова зачитуються дитині чітко, не поспішаючи.

б) «Тепер я знову назву ті ж самі слова, ти їх послухаєш і відтвориш – і ті, які вже називав, і ті які запам'ятав зараз. Називати слова можна у будь-якому порядку».

Далі експеримент повторюється без інструкцій. Перед наступними 3 – 5-м прочитаннями дослідник просто говорить: «Ще раз».

Після 5 – 6 разового повторення слів, дослідник говорить досліджуваному: «Через годину ти ці ж само слова відтвориш мені ще раз».

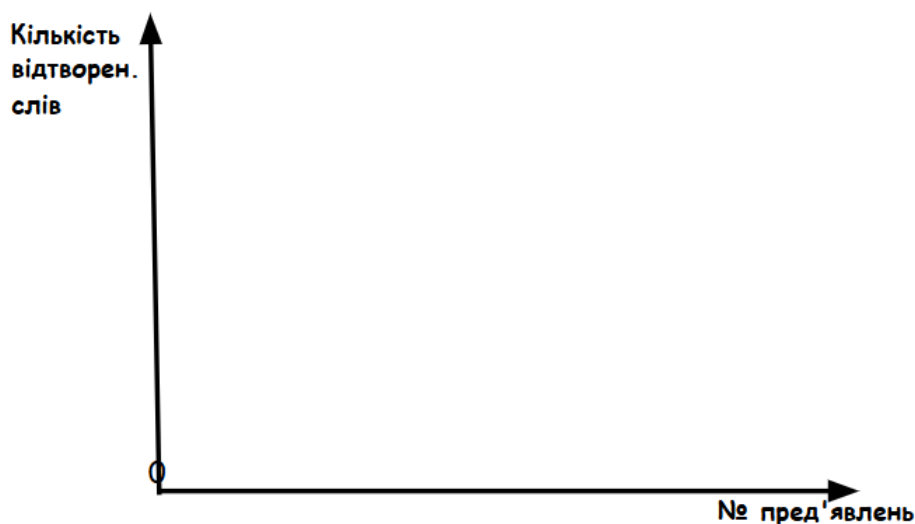
Слова: число, хор, час, стіл, кіно, рік, море, ліс, лампа, кіт.

На кожному етапі дослідження заповнюється **протокол** (табл.).

№ спроби	Число	Хор	Час	Стіл	Кіно	Рік	Море	Ліс	Лампа	Кіт	Додаткові слова
1											
2											
3											
4											
5											
6											
Через годину											

Під кожним відтвореним словом в рядку, який відповідає номеру спроби, ставиться хрестик. Якщо досліджуваний називає «зайве слово», воно фіксується у відповідній графі (останній стовбець).

По отриманому протоколу будується графік - «крива запам'ятовування».

За формою кривої можна зробити висновки щодо особливостей запам'ятовування.

Так, у здорових дітей з кожним відтворенням кількість правильно названих слів збільшується.

Ослаблені діти відтворюють меншу кількість слів, можуть демонструвати застрявання на «зайвих словах». Велика кількість «зайвих слів» свідчить про розторможеність або розлад свідомості.

Крива запам'ятовування може вказувати на ослаблення уваги, на виражену стомленість. Підвищена стомленість реєструється в тому

випадку, якщо досліджуваний відразу відтворив 8 – 9 слів, а потім, з кожним разом все менше і менше (крива графіка не підвищується, а знижується).

Крім того, якщо досліджуваний відтворює все менше і менше слів, це може свідчити про забудькуватість і неуважність.

Зигзагоподібний характер кривої свідчить про нестійкість уваги.

Крива, що має форму «плато», свідчить про емоційну млявість дитини, відсутність у неї зацікавленості.

- Число слів, утриманих і відтворених після годинної перерви, свідчить про довготривалу пам'ять.

- Оцінка результатів:

- 10 балів – дитина запам'ятала і безпомилково відтворила всі слова за 6 або менше спроб;

- 8 – 9 балів - дитина запам'ятала і безпомилково відтворила за 6 спроб 8 – 9 слів;

- 6 – 7 балів - дитина запам'ятала і безпомилково відтворила за 6 спроб 6 – 7 слів;

- 4 – 5 балів - дитина запам'ятала і безпомилково відтворила за 6 спроб 4 – 5 слів;

- 2 – 3 бали - дитина запам'ятала і безпомилково відтворила за 6 спроб 2 – 3 слова;

- 0 – 1 бал - дитина запам'ятала і безпомилково відтворила за 6 спроб не більш 2-х слів.

Оцінка результатів:

10 балів – дитина запам'ятала і безпомилково відтворила всі слова за 6 або менше спроб;

8 – 9 балів - дитина запам'ятала і безпомилково відтворила за 6 спроб 8 – 9 слів;

6 – 7 балів - дитина запам'ятала і безпомилково відтворила за 6 спроб 6 – 7 слів;

4 – 5 балів - дитина запам'ятала і безпомилково відтворила за 6 спроб 4 – 5 слів;

2 – 3 бали - дитина запам'ятала і безпомилково відтворила за 6 спроб 2 – 3 слова;

0 – 1 бал - дитина запам'ятала і безпомилково відтворила за 6 спроб не більш 2-х слів.

Рівень розвитку пам'яті:

10 балів – дуже високий

8 – 9 балів – високий

4 – 7 балів – середній

2 – 3 бали – низький

0 – 1 бал – дуже низький

Методика 2. Піктограма

Мета: дослідження особливостей опосередкованої пам'яті.

Обладнання: аркуш паперу і ручка (олівець); набір слів.

Хід роботи. Дитині дають ручку і аркуш паперу.

Інструкція: «Зараз я буду називати різні слова і словосполучення, причому після кожного слова буду робити паузу. Під час цієї паузи ти повинен на аркуші паперу намалювати що-небудь таке, що дозволить тобі запам'ятати і потім легко відтворити це слово, яке я сказав. Постарайся малюнки робити якнайшвидше, інакше ми не встигнемо виконати все завдання. Слів і словосполучень, які треба запам'ятати, досить багато».

Дитині послідовно одне за одним зачитуються наступні слова і словосполучення:

Будинок. Палиця. Дерево. Стрибати високо. Сонце світить. Весела людина. Діти грають у м'яча. Годинник стоїть. Човен пливе по річці. Кішка їсть рибу.

Після прочитання дитині кожного слова або словосполучення експериментатор робить паузу на 20 сек. В цей час дитина повинна

встигнути зобразити на даному їй аркуші паперу що-небудь таке, що надалі дозволить їй пригадати потрібні слова. Якщо за відведений час дитина не встигла зробити малюнок, то експериментатор перериває її і зачитує чергове слово або речення.

Як тільки експеримент закінчиться, дослідник просить дитину, користуючись зробленими нею малюнками, пригадати ті слова і словосполучення, які їй були зачитані.

Оцінка результатів:

За кожне правильно відтворене по власному малюнку слово або словосполучення дитина одержує 1 бал.

Правильно відтвореними словами вважаються не лише ті слова і словосполучення, які відновлені по пам'яті буквально, але і ті, які передані іншими словами, але точно за значенням

Приблизно правильне відтворення оцінюється в 0,5 бали, а невірне – в 0 балів.

Максимальна загальна оцінка, яку дитина може отримати в цій методиці, становить 10 балів. Таку оцінку дитина отримає тоді, коли правильно пригадає всі без винятку слова і речення.

Мінімально можлива оцінка – 0 балів. Вона відповідає тому випадку, якщо дитина не змогла пригадати по своїх малюнках жодного слова або не зробила жодного малюнка.

Висновки про рівень розвитку

опосередкованої пам'яті:

10 балів – дуже високо розвинута опосередкована слухова пам'ять;

8 – 9 балів – високо розвинута опосередкована слухова пам'ять;

4 – 7 балів – середньо розвинута опосередкована слухова пам'ять;

2 – 3 бали – низько розвинута опосередкована слухова пам'ять;

0 – 1 бал – слабо розвинута опосередкована слухова пам'ять.

Методика 3. Запам'ятай малюнки

Оцінка об'єму короткочасної зорової пам'яті

Дитині показують малюнок із зображенням різних фігур. Просять розглянути цей малюнок дуже уважно і запам'ятати фігури (їх має бути 9).

Далі дитині показують інший малюнок, на якому є 9 зображень із першого малюнка і ще 6 інших, і просять її показати усі 9 картинок із першого малюнка.

Час демонстрації першого малюнка 30 секунд. Після цього дану картинку прибирають із поля зору дитини і замість неї показують іншу картинку. Експеримент продовжується до тих пір, поки дитина не впізнає всі зображення, але не довше 1,5 хвилини.

Оцінка результатів

10 балів – дитина впізнала на картинці всі дев'ять зображень, показаних їй на

першій картинці, витративши на це менше 45 сек.

8-9 балів – дитина впізнала на картинці 7-8 зображень за час від 45 до 55 сек.

6-7 балів – дитина впізнала 5-6 зображень за час від 55 до 65 сек.

4-5 балів – дитина впізнала 3-4 зображення за час від 65 до 75 сек.

2-3 бала – дитина впізнала 1-2 зображення за час від 75 до 85 сек.

0-1 бал – дитина не впізнала на картинці жодного зображення протягом 90 сек

і більше.

Висновки про рівень розвитку

10 балів - дуже високий.

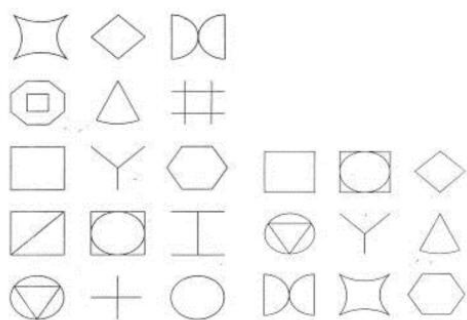
8-9 балів - високий.

4-7 балів - середній.

2-3 бала - низький.

0-1 бал - дуже низький.

Мал. 3

Методика 4. Картинки

Оцінка зорової пам'яті – короткочасної і довготривалої.

Покажіть дитині по черзі 10 картинок, на кожній з яких зображений знайомий предмет. Час демонстрації кожної картинки 1-2 секунди. Після знайомства дитини із всіма десятима картинками по черзі попросіть назвати предмети, які вона запам'ятала. Порядок не має значення.

Враховується, скільки предметів від їх загального числа названо дитиною по пам'яті; повтори не враховуються, а також названі предмети, яких на картинках не було. Покажіть дитині ті картинки, які вона забула. Попросіть знову пригадати всі картинки через 10 хвилин. Знову відзначте результат. Потім запропонуйте пригадати всі картинки через 1 годину.

Оцінювання результатів

Показник для реєстрації: кількість правильно відтворених назв картинок (незалежно від їх послідовності). За кожну правильно відтворену картинку нараховується 1 бал. Максимальний результат - 10 балів.

Високий рівень - 6 - 10 балів.

Середній рівень - 4 - 5 балів.

Низький рівень - 1 - 3 бали.

Додаток Б.

ТРЕНІНГОВІ ЗАНЯТТЯ

Пояснювальна записка.

Учасники тренінгу розташовуються за круглим столом, де заздалегідь підготовлене необхідне обладнання для виконання вправ. Тренер ознайомлює присутніх із цілями та інструкціями кожної вправи, після чого проводить їх послідовно.

Мнемотехніка – це сучасний підхід до засвоєння нової інформації, що базується на спеціальних методах і прийомах. Ця освітня технологія забезпечує дітям легкий і комфортний процес навчання незалежно від віку. Використовуючи природні механізми пам'яті, мнемотехніка дозволяє контролювати процеси запам'ятовування, зберігання та відтворення інформації.

Завдяки мнемотехніці вирішуються важливі навчальні та виховні завдання:

- Розвиваються творчі здібності дитини завдяки синхронній роботі обох півкуль мозку.
- Формується навичка ефективного й самостійного навчання.
- Зростає самооцінка завдяки успіхам у навчанні.
- Зменшується стрес від навчального процесу.
- Розвиток образної пам'яті дозволяє краще сприймати навколишній світ.
- Формується самостійність у розумовій та практичній роботі, що сприяє соціальній адаптації.

Мета – покращення когнітивних навичок, включаючи розвиток пам'яті, підвищення концентрації уваги та здатність ефективно засвоювати інформацію завдяки застосуванню методів мнемотехніки.

Завдання програми:

1. Розвивати навички створення асоціацій та візуалізацій для кращого запам'ятовування.

2. Формувати вміння застосовувати мнемотехнічні прийоми для запам'ятовування слів, чисел, термінів, текстів тощо.

3. Розвивати увагу, уяву та логічне мислення як основи ефективної роботи пам'яті.

Перелік методів та форм, які було використано на заняттях: вправи, ігри, мнемотехніки.

Склад групи: 3 групи по 9–11 осіб.

Тривалість програми: 7 занять по 1 годині (7 години). Тривалість занять може дещо коригуватися.

Вік учасників: 7 – 10 років

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Тема заняття	Тренінгові дії	Час
1.	ЗАНЯТТЯ 1	Привітання.	5 хв.
2.		Вправа «Мій образ»	5 хв.
3.		Вправа «Що зникло?»	10 хв.
4.		Вправа «Дізнайся більше»	5 хв.
5.		Вправа «Веселі четвірки»	15 хв.
6.		Вправа «Запам'ятай»	15 хв.
7.		Підсумки тренінгу	5 хв.
1.	ЗАНЯТТЯ 2	Вправа «Комплімент»	5 хв.
2.		Вправа «Дивний зоопарк»	10 хв.
3.		Вправа «Дзеркальне малювання»	15 хв.
4.		Розминка «Австралійський дощ»	5 хв.
5.		Вправа «Синя спідниця та стрічка в косі»	10 хв.
6.		Вправа «Нелогічний ланцюжок»	15 хв.
7.		Підсумки тренінгу	5 хв.
1.		Руханка «Броунівський рух»	5 хв.
2.		Вправа «Нейрорух»	5 хв.
3.		Вправа «Прізвиська»	20 хв.
4.		Вправа «Криптографія»	20 хв.
5.		Рухлива гра «Будь ласка».	5 хв.
6.		Підсумки тренінгу	5 хв.

1.	ЗАНЯТТЯ 4	Рухлива гра «Море хвилюється»	5 хв.
2.		Гра «10 відмінностей»	10 хв.
3.		Вправа. «Танцювальний гурток»	10 хв.
4.		Вправа. «Спробуй, повтори!»	20 хв.
5.		Вправа «Малюнок по пам'яті»	15 хв.
6.		Підсумки тренінгу	5 хв.
1.	ЗАНЯТТЯ 5	Вступна частина.	5 хв.
2.		Вправа «Синхронний лист.»	10 хв.
3.		Вправа «Мнемовірш»	15 хв.
4.		Вправа. Каскад слів	20 хв.
5.		Підсумки тренінгу	5 хв.
1.	ЗАНЯТТЯ 6	Рухлива гра «Плутанина».	5 хв.
2.		Вправа «Уява»	15 хв.
3.		Вправа «Малюнок по пам'яті»	15 хв.
4.		Вправа Рухлива гра «Фігури»	5 хв.
5.		Вправа «Знайди відмінності»	10 хв.
6.		Підсумки тренінгу	10 хв.
1.	ЗАНЯТТЯ 7	Вступна частина	5 хв.
2.		Вправа «Таблиці Шульте»	20 хв.
3.		Вправа «Археолог»	5 хв.
4.		Вправа «Склади»	10 хв.
5.		Вправа «Відновіть прозу»	20 хв.
6.		Підсумки тренінгу	10 хв.

Тренінгове заняття 1.

1. Привітання.

Час. (2 хв.)

Мета: дозволяє об'єднувати учасників групи, створювати атмосферу групової довіри і прийняття.

Інструкція. Всі учасники тренінгу сідають на стільці об'єднуючись у коло обличчям один на проти одного та вітаються по черзі називаючи себе і презентують коротку історію про себе.

2. Вправа «Мій образ»

Час. (5 хв.)

Мета: підготовка учасників до роботи, створення позитивної атмосфери, хорошого настрою, визначення особливостей кожного.

Інструкція. Тренер вітається з групою, роздає кожному учаснику аркуш паперу А4, на якому потрібно написати своє ім'я і намалювати власний образ (це може бути певний символ, предмет – будь-що).

Після того, як учасники виконали завдання, тренер пропонує по черзі назвати своє ім'я і представити власний образ.

3. Вправа. Що зникло?

Час. (15 хв.)

Мета: розвиток зорової пам'яті.

Обладнання: предмети для запам'ятовування.

Інструкція. На столі розкладають декілька предметів або картинок. Діти розглядають їх, потім відвертаються. Дорослий прибирає один предмет. Діти дивляться на предмети, що залишилися, і називають, що зникло. Потім можна перекласти предмети і попросити дітей розмістити їх у початкове положення.

Предмети для запам'ятовування: Чашка, ручка, лінійка, гумка, гребінець, блокнот, окуляри, коробка сірників, листок дерева, скріпка канцелярська, фломастер.

4. Вправа. Дізнайся більше.

Час. (5 хв.)

Інформування дітей про тему та мети занять.

Пам'ять – це здатність нашого мозку зберігати, запам'ятовувати й згадувати інформацію.

1. Що таке пам'ять?

Уяви, що твій мозок – це велика бібліотека, а пам'ять – це полиці, де зберігаються книжки з історіями, знаннями та переживаннями. Коли тобі щось потрібно згадати, ти ніби береш книжку з полиці.

2. Для чого потрібна пам'ять?

Щоб пам'ятати про важливі речі, наприклад, своє ім'я, родину, друзів.

Щоб навчатися – ти запам'ятовуєш, як рахувати, писати, малювати чи грати в улюблену гру.

Щоб берегти приємні спогади – наприклад, як ви святкували твій день народження чи поїздку на море.

Щоб не повторювати помилки – пам'ять допомагає згадати, чого не варто робити.

Простий приклад: Якщо ти вчора вивчив, як зав'язувати шнурки, то сьогодні пам'ять допомагає тобі це зробити знову, навіть якщо поруч нікого немає. Пам'ять також допомагає зберігати улюблені моменти, як фото в альбомі.

Тому нам обов'язково потрібно тренувати нашу пам'ять. І на наших заняттях ми дізнаємося кілька технік, щоб запам'ятовувати та розвивати власну пам'ять.

5. Вправа «Веселі четвірки»

Час. (15 хв.)

Мета: тренування короткочасної пам'яті і здатність до імітації рухів.

Інструкція. Діти діляться на групи по чотири людини і встають у свою четвірку, утворюючи фігуру ромба. Ведучий четвірки стоїть спиною до своєї групи, а решта її учасників повернені обличчям до спини ведучого. З початком звучання ведучий починає відтворювати ритмічний малюнок під музику, а решта учасників четвірки повторює ритм плесканням за своїм ведучим. При зміні музики, змінюється ведучий. Четвірка перебудовується під нового ведучого.

6. Вправа «Запам'ятай»

Мета. Розвиток зорової пам'яті.

Час. (15 хв.)

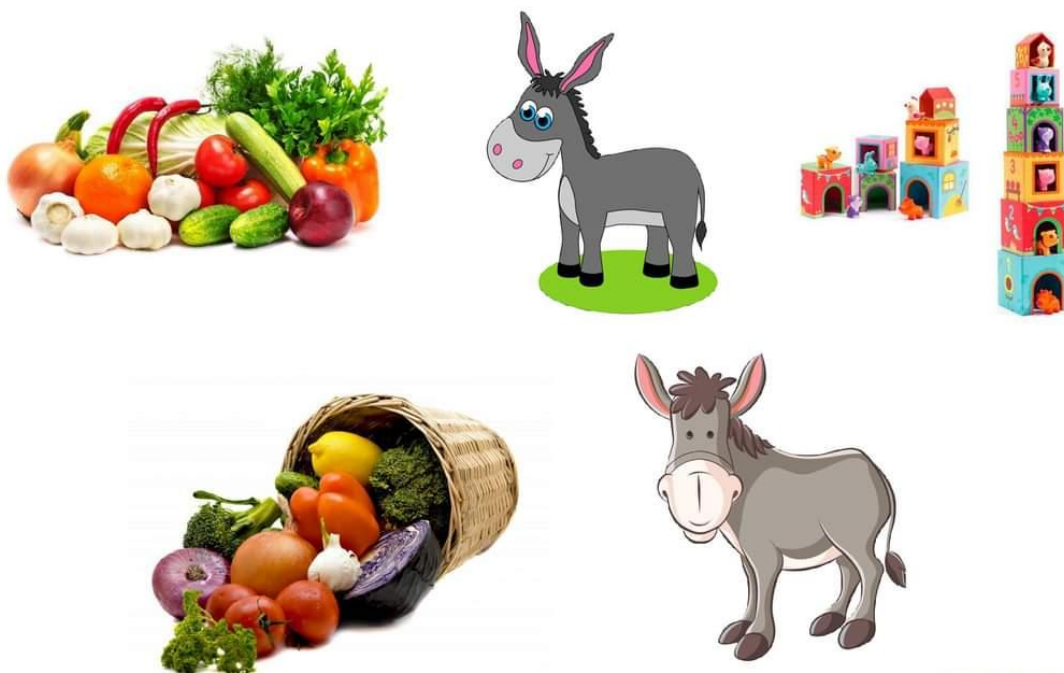
Інструкція. Дітям показують картинки з зображенням. Спочатку одну картинку, потім іншу де не вистачає одного зображення. Завдання дітей відповісти чого не вистачає.

ЗАПАМ'ЯТАЙ

Iryna_Plekhnova

ЗНАЙДИ МАЛЮНОККИ, ЯКІ ЗАПАМ'ЯТАВ

Iryna_Plekhnova

ЗНАЙДИ МАЛЮНОККИ, ЯКІ ЗАПАМ'ЯТАВ

Iryna Plekhnova

ЗАПАМ'ЯТАЙ

Iryna Plekhnova

КОГО НЕ ВИСТАЧАЄ?

ПОДИВИСЬ ТА ЗАПАМ'ЯТАЙ

ЧОГО НЕ ВИСТАЧАЄ?

Iryna_Plekhnova

ПОДИВИСЬ ТА ЗАПАМ'ЯТАЙ

Iryna_Plekhnova

КОГО НЕ ВИСТАЧАЄ?

ПОДИВИСЬ ТА ЗАПАМ'ЯТАЙ

КОГО НЕ ВИСТАЧАЄ?

ПОДИВИСЬ ТА ЗАПАМ'ЯТАЙ

ЧОГО НЕ ВИСТАЧАЄ?

ПОДИВИСЬ ТА ЗАПАМ'ЯТАЙ

КОГО НЕ ВИСТАЧАЄ?

ПОДИВИСЬ ТА ЗАПАМ'ЯТАЙ

ЧОГО НЕ ВИСТАЧАЄ?

Iryna_Plekhnova

ПОДИВИСЬ ТА ЗАПАМ'ЯТАЙ

Iryna_Plekhnova

КОГО НЕ ВИСТАЧАЄ?

ПОДИВИСЬ ТА ЗАПАМ'ЯТАЙ

ЧОГО НЕ ВИСТАЧАЄ?

Iryna_Plekhnova

ПОДИВИСЬ ТА ЗАПАМ'ЯТАЙ

Iryna_Plekhnova

ЧОГО НЕ ВИСТАЧАЄ?

ПОДИВИСЬ ТА ЗАПАМ'ЯТАЙ

7. Підсумки тренінгу

Обмін думками

- Пропоную учасникам тренінгу проаналізувати та прокоментувати виконані на тренінгу завдання.

- Покладіть ліву руку на плече сусіда і по черзі один за одним подякуйте сусідові ліворуч за хорошу роботу, позитивні емоції.

Тренінгове заняття 2.

1. Вправа «Комплімент».

Мета: Створити сприятливий психологічний мікроклімат під час заняття.

Час: 5 хв.

Хід вправи: Сидячи в колі, все беруться за руки. Дивлячись в очі сусідові, треба сказати йому кілька добрих слів, за щось похвалити. Приймаючий комплімент хитає головою і каже: «Дякую, мені дуже приємно!» Потім він вимовляє комплімент своєму сусідові. При скруті ведучий може зробити комплімент чи запропонувати сказати щось «смачне», «солодке», «квіткове». Під час гри психолог знаходиться в колі разом з усіма дітьми, показує приклад, підказує, підбадьорює, налаштовує дітей.

2. Вправа. Дивний зоопарк.

Мета: тренування короткочасної пам'яті

Час: 10 хв.

Хід вправи: Перед вами зображення із тваринами. Спробуйте протягом хвилини запам'ятати їх, а потім відкладіть зображення.

А тепер запишіть назви всіх тварин з малюнку в алфавітному порядку. Не підглядайте!

3. Вправа. Дзеркальне малювання

Мета: тренування пам'яті, мислення, півкуль головного мозку.

Час: 15 хв.

Хід вправи: Візьміть великий аркуш паперу та по олівцю у кожному руку. Тепер спробуйте намалювати дві однакові фігури одночасно лівою та правою рукою (кола, трикутники, квадрати). Коли ви добре натренуєтеся і зможете легко впоратися із завданням, ускладніть його, додавши нові фігури: зірки, чашки, дерева тощо.

4. Розминка «Австралійський дощ»

Час: 5 хв.

Хід вправи: Чи знаєте ви, що таке австралійський дощ? Ні? Тоді давайте разом послухаємо, який він. Зараз ви за мною будете повторювати рухи. Стежте уважно!

В Австралії піднявся вітер. (Ведучий тре долоні.)

Починає крапати дощ. (Клацання пальцями.)

Дощ посилюється. (Почергове плескання долонями по грудях.)

Починається справжня злива. (Плескання по стегнах.)

А ось град – справжня буря. (Тупіт ногами.)

Але що це? Буря стихає. (Плескання по стегнах.)

Дощ стихає. (Плескання долонями по грудях.)

Рідкі краплі падають на землю. (Клацання пальцями.)

Тихий шелест вітру. (Потирання долонь.)

Сонце! (Руки догори.)

5. Вправа. Синя спідниця та стрічка в косі

Мета: тренування пам'яті, мислення.

Час. 10 хв.

Хід вправи: Знайомтеся! На малюнку зображені: Марія, Наталка, Ангеліна та Мішель. Уважно розглядайте малюнок протягом 90 секунд.

Не дивлячись на зображення, дайте відповіді на такі запитання:

- 1) У кого на голові сині бантики: у Марії чи Наталки?
- 2) Як звати дівчинку у синіх чоботах?
- 3) На кому з дівчаток костюм у горошок?
- 4) У кого з дівчат є кошеня: в Ангеліні чи Мішель?

6. Вправа. Нелогічний ланцюжок.

Мета: тренування пам'яті, мислення.

Час. 15 хв.

Хід вправи: знайдіть або попросіть когось написати список із 20 слів, які не поєднані між собою логічно. Тепер уважно дивіться на них протягом 90 секунд. Можете відразу поєднати їх за допомогою візуальних асоціацій. Далі спробуйте на окремому аркуші записати слова (бажано у тому ж порядку). Що частіше ви робитимете таку вправу, тим краще будуть результати запам'ятовування.

7. Підсумки тренінгу

Обмін думками

- Пропоную учасникам тренінгу проаналізувати та прокоментувати виконані на тренінгу завдання.

- Покладіть ліву руку на плече сусіда і по черзі один за одним подякуйте сусідові ліворуч за хорошу роботу, позитивні емоції.

Тренінгове заняття 3.

1. Руханка «Броунівський рух»

Мета: створити в групі атмосферу довіри та згуртованості.

Час 5 хв.

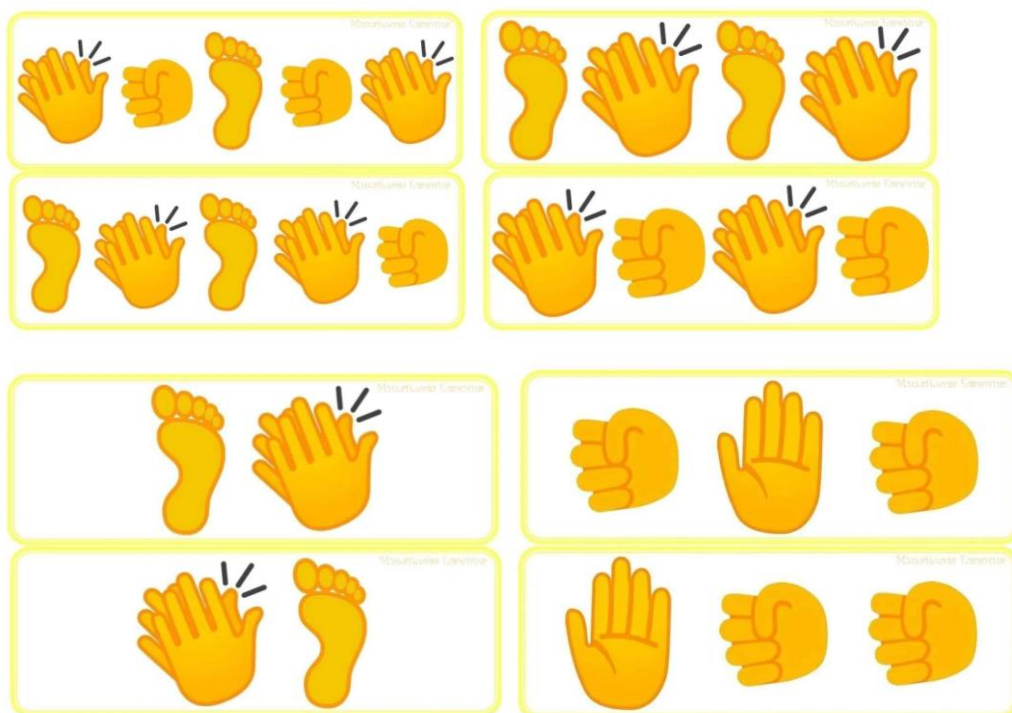
Хід вправи: Учасники ходять по кімнаті із заплющеними очима. Після оплеску ведучого кожен учасник бере за руку того, хто стоїть поруч і називає його ім'я. Після другого оплеску рух відновлюється. На два оплески підряд – вправа припиняється.

2. Вправа. «Нейрорух»

Мета: тренування пам'яті, мислення.

Час 5 хв.

Хід вправи: робити різні рухи обома руками.

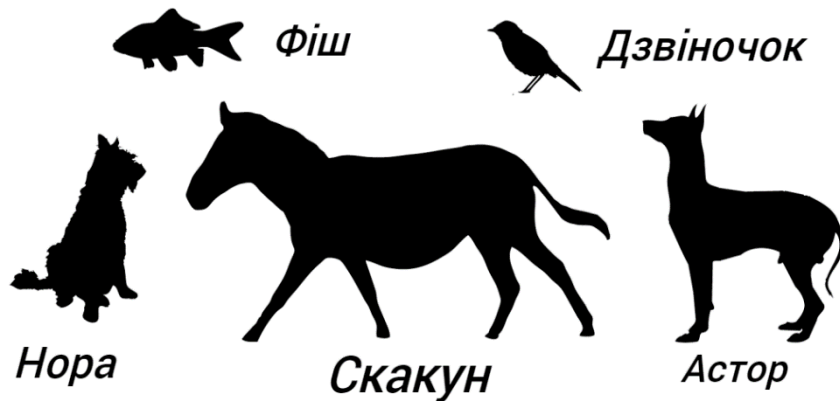

3. Вправа. Прізвиська

Мета: тренування пам'яті, мислення.

Час 20 хв.

Хід вправи: Протягом 30 секунд вивчайте зображення тварин та спробуйте запам'ятати їхні прізвиська. Далі закрийте зображення.

Запишіть в алфавітному порядку тварин, вказавши їхні імена.

4. Вправа. КRYPTOГРАФІЯ

Мета: тренування пам'яті, мислення.

Час 20 хв.

Хід вправи:

Спробуйте за 2 хвилини запам'ятати таємний шифр. Потім закрийте малюнок і розшифруйте слово на зображенні нижче.

Готові? Поїхали! До речі, це завдання цілком реально виконати.

5. Рухлива гра «Будь ласка».

Час: 5 хв.

Хід гри: Існує декілька варіантів гри. Її суть полягає в тому, що ведучий подає команди, виконувати які діти повинні, коли вони супроводжуються певним звертанням. Для даного заняття можна обрати слово «будь ласка». Якщо це слово не пролунало, а деякі діти виконали команду, то вони вибувають з гри. Команди можуть бути самими різноманітними, наприклад: «ліворуч», «праворуч», «кругом» тощо. Гра розвиває увагу дітей та допомагає їм зняти емоційну напругу..

6. Підсумки тренінгу

Обмін думками

- Пропоную учасникам тренінгу проаналізувати та прокоментувати виконані на тренінгу завдання.

- Покладіть ліву руку на плече сусіда і по черзі один за одним подякуйте сусідові ліворуч за хорошу роботу, позитивні емоції.

Тренінгове заняття 4.

1. Рухлива гра «Море хвилюється»

Час: 5 хв.

Мета: визначення емоційного стану й передання його невербальними засобами; краще знайомство з учасниками групи; створення позитивного емоційного тла; корекція нетерплячості.

Група обирає ведучого, який повертається спиною до інших і вимовляє слова: «Море хвилюється раз». На рахунок «три» учні повинні завмерти в незвичайній позі. Ведучий по черзі підходить до кожного учасника гри, «включає» його і намагається відгадати, кого й у якому емоційному стані він зобразив. Потім кожен гравець сам пояснює, що він хотів зобразити. При цьому група обов'язково аналізує виразні невербальні засоби передання образу (міміка, погляд, жести, положення тулуба,

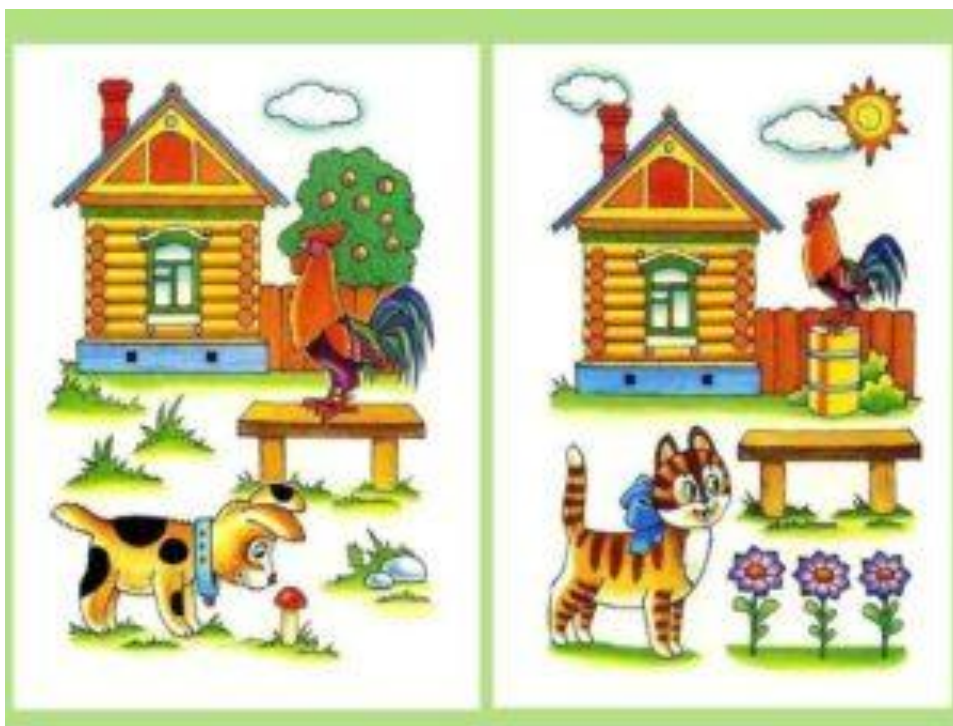
стиснуті кулаки тощо), оцінює, наскільки вдалим був цей вибір. Гра вчить розрізняти й читати емоційний стан інших людей, адекватно передавати свій стан. Гра також коригує нетерплячість, виховує стриманість. Керівникові групи варто звернути увагу на те, кого зображували учасники: страшних, агресивних чудовиськ чи слабких, зляканих тварин.

2. Гра «10 відмінностей»

Мета: тренування пам'яті, мислення.

Час 10 хв.

Хід вправи: Хороший варіант ігрових картинок для дітей, це – «знайди 10 відмінностей». Цей варіант можна ускладнити. Спочатку показати для запам'ятовування одну картинку (приблизно півхвилини), потім показати другу. Дітям необхідно сказати що змінилося.

3. Вправа. «Танцювальний гурток»

Мета: тренування пам'яті, мислення.

Час 10 хв.

Хід вправи:

Ця гра розвиває рухову пам'ять у дітей. Під веселу музику дорослий показує дітям який-небудь рух. Наприклад, присідає, встає і розводить руки в сторони. Малюкам необхідно його повторити. Рухи можна ускладнювати і навіть придумати цікавий танець.

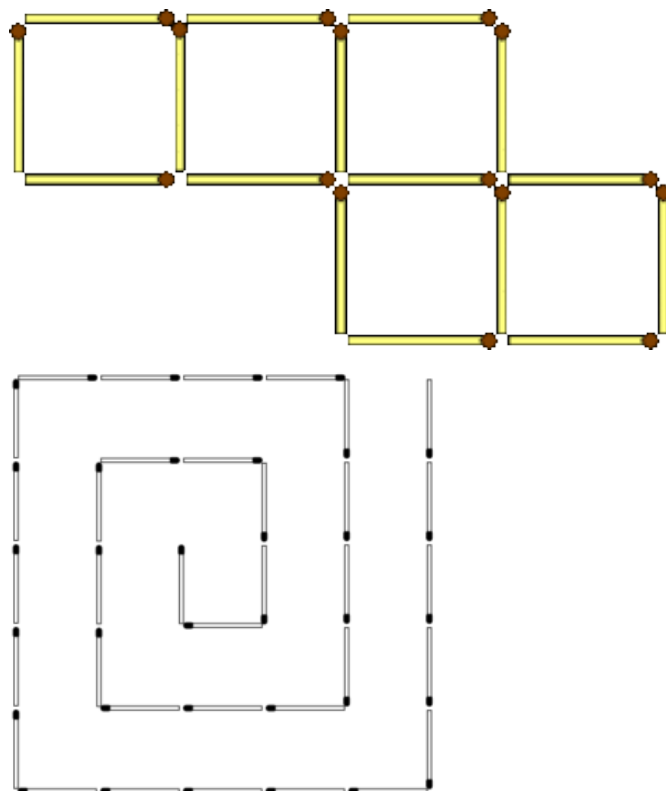
4. Вправа. «Спробуй, повтори!»

Мета: тренування пам'яті, мислення.

Час 20 хв.

Хід вправи:

Беремо рахункові палички. Дорослий викладає з них певну композицію і дає час дитині її запам'ятати. Потім малюк повторює цю композицію зі своїми рахунковими паличками. Можна помінятися ролями. У цій грі можна використовувати не тільки рахункові палички, а й монетки, намистинки, сірники.

5. Вправа «Малюнок по пам'яті»

Мета: тренування пам'яті, мислення.

Час 15 хв.

Хід вправи:

Видайте дитині аркуш паперу й олівець. Дорослий показує яку-небудь картинку протягом приблизно 30 секунд. Малюк її запам'ятовує і перемальовує на листок. Бажано щоб картинки були намальовані тільки простим олівцем (це для початку), а зображення на них було простим (наприклад, квадрат). Безумовно, необхідно ускладнювати завдання. Для цього можна:

1. Показувати для відтворення кілька малюнків відразу
2. Ускладнювати самі малюнки
3. Дати фарби або кольорові олівці і показувати кольорові малюнки.
4. Показувати не конкретні (малюнок стільця), а абстрактні (лінія) зображення.

6. Підсумки тренінгу

Обмін думками

- Пропоную учасникам тренінгу проаналізувати та прокоментувати виконані на тренінгу завдання. Чи збулися ваші очікування, визначені на початку тренінгу.

- Покладіть ліву руку на плече сусіда і по черзі один за одним подякуйте сусідові ліворуч за хорошу роботу, позитивні емоції, висловіть побажання.

Тренінгове заняття 5.

1. Вступна частина.

Час 5 хв.

Розминка

Мета: налаштовує учасників на продуктивну групову діяльність, дозволяє встановити контакт, активізувати членів групи, підняти настрій, зняти емоційне напруження. Розминка проводиться не лише на початку заняття, але і між окремими вправами у випадку, коли виникає необхідність якось змінити емоційний стан учасників. Вправи розминок вибираються з урахуванням актуального стану групи і завдань майбутньої діяльності.

Інструкція. Вправа «Передай імпульс». Всі учасники стають у коло тримаючи один одного за руки. Тренер за годинниковою стрілкою починає передавати імпульс стискаючи праву руку сусіднього учасника, а той, у свою чергу іншому до тих пір, поки імпульс не повернеться назад до тренера.

Згадування теми тренінгових занять.

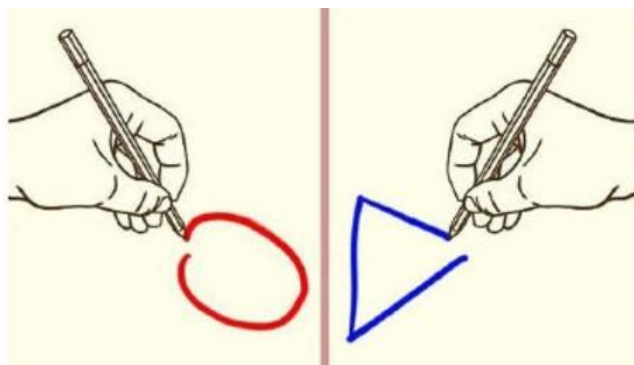
2. Вправа «Синхронний лист.»

Мета: тренування пам'яті, мислення.

Час 10 хв.

Хід вправи:

Візьміть 2 аркуші паперу та 2 олівці (або 2 ручки). Одночасно малюйте різні фігури. Можна писати слова, але вони мають мати однакову кількість символів. Ця вправа для розуму допомагає справлятися з вирішенням кількох завдань, стимулює одночасну роботу правої та лівої півкулі.

3. Вправа «Мнемовірш»

Мета: тренування пам'яті, мислення.

Час 15 хв.

Хід вправи: Вивчення віршів за допомогою мнемокартинок.

«Плаче котик на морозі»

Л. Лежанська

4. Вправа. Каскад слів

Час 20 хв.

Мета: розвиток слухової (зорової) пам'яті.

Обладнання: список слів для запам'ятовування (зображення слів або предметів).

Інструкція. Психолог називає слова (показує слова або зображення), а дитина повторює за ним – спочатку одне, потім два, три і так далі. (Слова: кіт, чашка, зима, рукавиці, морозиво, морква, іграшки)

Примітка: Відтворення слів відбувається за допомогою називання вголос слів (якщо у грі бере участь невелика кількість дітей або одна дитина), або записують (якщо велика кількість учасників гри).

Слова для запам'ятовування

1. Вогонь.
2. Дім, молоко.
3. Кінь, гриб, голка.
4. Півень, сонце, асфальт, зошит.
5. Дах, дерево, вода, свічка, школа.
6. Олівець, машина, брат, крейда, птах, хліб.
7. Орел, гра, дуб, телефон, чашка, пальто, син.
8. Гора, ворона, годинник, стіл, сніг, книжка, сосна, мед.
9. М'яч, яблуко, шапка, морква, стілець, метелик, автобус, курка, шорти.
10. Вантажівка, камінь, ягоди, портфель, санчата, молоток, дівчинка, скатертина, кавун, пам'ятник.

5. Підсумки тренінгу

Обмін думками. Пропоную учасникам тренінгу проаналізувати та прокоментувати виконані на тренінгу завдання. Чи збулися ваші очікування, визначені на початку тренінгу. Покладіть ліву руку на плече

сусіда і по черзі один за одним подякуйте сусідові ліворуч за хорошу роботу, позитивні емоції, висловіть побажання.

Тренінгове заняття 6.

1. Рухлива гра «Плутанина».

Час: 5 хв.

Хід гри: Ця чудова і дуже цікава народна старовинна гра часто використовується в сучасних психологічних тренінгах для дітей і дорослих. Вона дуже корисна для того, щоб згуртувати людей, зняти бар'єри, внести радісний настрій. У цю гру можна грати як в приміщенні, в альтанці, на веранді, на вулиці, на дні народження, з гостями, в парку або в лісі, на дачі або у дворі. Причому грають в цю гру всі разом - дорослі і діти. Як грати в плутанину? З гравців вибираються "мама і дочка". Мама йде. Всі гравці беруться за руки один з одним у колі. Донька заплутує цей хоровод - можна пролазити під рукою як під ворітця, переступати через руки, повертатися. Головна умова - робити це, не розчіплюючи рук. Коли гравці остаточно заплуталися один з одним, вони кличуть маму: "Мамо, ниточку розплутати Тільки не порви!.. Мама намагається розплутати плутанину і повернути всіх у коло на своє місце. Правило те ж - гравці не повинні при розплутуванні розчеплювати руки. Якщо мама розплутала плутанину, то вибираються нові «мама і дочка». Якщо ні - то мама водить ще один кін гри. Якщо учасників гри мало, то можна застрягнути за допомогою мотузки.

2. Вправа «Уява»

Мета: Розвиваємо пам'ять та концентрацію уваги.

Час 15 хв.

Хід вправи:

Завдання для дітей - запам'ятати сказані дорослим слова замалювавши їх на папері, а потім, дивлячись на свої малюнки повторити

ці слова. Тут кілька етапів. На першому пропонуються прості слова, наприклад: стіл, стілець, людина, зірка. На другому етапі слова ускладнюються (до іменників додаються прикметники) наприклад: старий будинок, літаючий жук. На третьому слова стають не такими прямими як на перших двох етапах, наприклад: радість, смуток, старість, казка і так далі. Кількість слів, що показуються на кожному етапі необхідно збільшувати поступово. Так само поступово бажано відмовитися від малювання на папері, а запам'ятовувати образ в голові. Цю вправу можна зробити для дітей ще складнішою, якщо замість листочка і олівця дати дітям рахункові палички. Тепер їм буде не так просто «намалювати» слово, для подальшого відтворення. Але саме такі труднощі дозволять дитині розвинути свою пам'ять.

3. Вправа «Малюнок по пам'яті»

Мета: Розвиваємо пам'ять та концентрацію уваги.

Час 15 хв.

Хід вправи:

Видайте дитині аркуш паперу й олівець. Дорослий показує яку-небудь картинку протягом приблизно 30 секунд. Дитина її запам'ятовує і перемальовує на листок. Бажано щоб картинки були намальовані тільки простим олівцем (це для початку), а зображення на них було простим (наприклад, квадрат).

4 Рухлива гра «Фігури»

Час: 5 хв.

Хід гри: Кількість учасників - саме різне, ніякі додаткові атрибути не потрібні. Учасники гри діляться на пари. Ведучий знайомить їх з набором фігур, наприклад, «Вальс» - пара встає як партнери в танці, «Гномики» - присідають обличчям один до одного, тримаючись за руки, і т.п. Всі фігури повинні мати короткі зрозумілі назви. Їх кількість 6 - 10. У

процесі гри ведучий називає фігуру, а всі пари швидко її зображують, хто помилиться, пропускає тур або виконує штрафне завдання. Може бути проведений конкурс на виявлення самої уважною пари.

5. Вправа «Знайди відмінності»

Мета: Розвиваємо пам'ять та концентрацію уваги.

Час 10 хв.

Хід вправи:

Може здаватися, що це лише дитяча забавка. Утім, систематичне виконання цієї вправи допоможе школярам навчитися помічати у візуальних образах деталі, завдяки чому покращуватиметься пам'ять.

Суть завдання: психолог показує дітям, на перший погляд, однакові зображення, які насправді відрізняються одна від одної певними деталями, і пропонує дітям знайти на них відмінності. Для учнів різного віку добираються картинки з відмінностями різного рівня складності.

6. Підсумки тренінгу

Обмін думками

- Пропоную учасникам тренінгу проаналізувати та прокоментувати виконані на тренінгу завдання. Чи збулися ваші очікування, визначені на початку тренінгу.

- Покладіть ліву руку на плече сусіда і по черзі один за одним подякуйте сусідові ліворуч за хорошу роботу, позитивні емоції, висловіть побажання.

Тренінгове заняття 7.

1. Вступна частина.

Час 5 хв.

2. Вправа «Таблиці Шульте»

Мета: Розвиваємо пам'ять та концентрацію уваги.

Час 20 хв.

Хід вправи:

Класичний принцип роботи з таблицями Шульте: дитина отримує таблицю з хаотично розміщеними у ній числами від 1 до 25. Завдання – знайти та показати числа у порядку зростання/спадання. Як можна використати цей метод інакше?

Діти беруть картки з таблицями 2 клітинки по вертикалі та 2 – по горизонталі (3x3 або 4x4), де хаотично розміщені числа (у першому варіанті – 4, у другому – 9, у третьому – 16), і намагаються їх запам'ятати. Далі перевертають картки. Що більше чисел у таблиці, то більше часу потрібно виділити для їхнього запам'ятовування. Так, для таблиці 2x2 достатньо 10 секунд, для таблиці 3x3 – 1 або 1,5 хвилини, а для таблиці 4x4 – 3-4 хвилини.

Наступний етап – учні малюють у зошиті таблицю з числами, які вдалося запам'ятати. Числа мають бути розміщені у тому ж порядку, що й на картках!

9	12	18	14	16
10	21	5	15	7
23	17	24	20	1
6	4	19	11	8
25	22	3	13	2

3. Вправа «Археолог»

Мета: Розвиваємо пам'ять та концентрацію уваги.

Час 5 хв.

Хід вправи:

Запропонуйте дітям уявити, що вони – археологи, яких відправили на пошуки предметів часів античності. На щастя, учням під час розкопок вдалося знайти уламок чаші зі складним візерунком.

Як його зробити? Учитель викладає на парті візерунок, використовуючи палички для лічби, гудзики тощо. Школярі протягом 15 секунд мають дивитися на нього та намагатися запам'ятати.

Далі педагог прикриває оригінал аркушем паперу та дає дітям деталі (схожі на ті, які використав сам), із яких потрібно спробувати зробити копію. Коли діти впораються з завданням, порівняйте копію з оригіналом.

4. Вправа «Склади»

Мета: Розвиваємо пам'ять та концентрацію уваги.

Час 10 хв.

Хід вправи:

Назви зображення

У цьому завданні учні працюють у парах. Розкладіть на кожній парті 10-12 будь-яких зображень. Діти мають протягом однієї хвилини уважно розглянути картинки, після чого перевернути їх. Далі учні по черзі

називають одну з картинок, не повторюючися. Програє та дитина, яка повторює вже названі картинки або зовсім не може згадати зображення.

Зорова пам'ять важлива, адже саме завдяки ній учні зможуть поліпшити свої навчальні результати! А ще вони стануть уважнішими та навчатися концентруватися на деталях. Тож варто регулярно розвивати зорову пам'ять, користуючися спеціальними вправами. Сподіваємося, наша добірка практичних завдань стане у пригоді вашим учням!

5. Вправа «Відновіть прозу»

Мета: Розвиваємо пам'ять та концентрацію уваги.

Час 20 хв.

Хід вправи:

Прочитайте тричі уривок із книги «Старий та море» (Ернест Хемінгуей). Намагайтесь запам'ятати всі головні деталі. Потім виконайте завдання після тексту.

«Він любив летючих риб — то були його найперші друзі в океані. А от птахів жалів, особливо малих і тендітних морських ластівок, що повсякчас никали над водою, шукаючи поживи, і майже ніколи її не знаходили. Отож старий думав: «Птахам живеться навіть важче, ніж нам, окрім хіба хижаків та ще великих і дужих. Чому їх створено такими маленькими й кволими, як оці морські ластівки, коли океан може бути страшенно жорстоким? Загалом він добрий і прекрасний, але часом стає безжальним, та ще й так зненацька, а всі ці птахи, що літають над ним, і шугають униз за поживою, і кричать своїми тонкими сумними голосами,— надто вже вони тендітні як для моря». Він завжди подумки називав море *la mar*, як кажуть по-іспанському ті, хто його любить».

Тепер, не підглядаючи у текст, вставте пропущені слова.
Потім перевірте правильність відповідей.

«Він любив ... риб — то були його ... друзі в океані. А от птахів жалів, особливо малих і ... морських ..., що повсякчас никали над водою, шукаючи поживи, і майже ніколи її не знаходили. Отож старий думав: «... живеться навіть важче, ніж нам, окрім хіба ... та ще великих і дужих. Чому їх створено такими маленькими й кволими, як оці морські ..., коли океан може бути страшенно ...? Загалом він добрий і прекрасний, але часом стає ..., та ще й так зненацька, а всі ці птахи, що літають над ним, і шугають униз за поживою, і кричать своїми ... сумними голосами,— надто вже вони ... як для моря». Він завжди подумки називав море *la mar*, як кажуть ... ті, хто його любить».

6. Підсумки тренінгу

Обмін думками

- Пропоную учасникам тренінгу проаналізувати та прокоментувати виконані на тренінгу завдання. Чи збулися ваші очікування, визначені на початку тренінгу.

- Покладіть ліву руку на плече сусіда і по черзі один за одним подякуйте сусідові ліворуч за хорошу роботу, позитивні емоції, висловіть побажання.

Додаток В.

